

A P O S T R O F

Revista Revistelor

o cronică literară. Vorba aceea: criticul și-a spus păsul și și-a salvat sufletul. Nu există însă pericolul să fie și ascultat. La fel de frumoasă sau și mai frumoasă scrisoarea sa publică, adresată lui Eugen Simion (*România literară*, numărul 39): un mesaj între academicieni, pe tema, urgentă, a neprimirii în ultimii ani în Academia Română a scriitorilor români, în favoarea lingviștilor. Îmi amintesc două anchete relativ recente făcute de reviste bucureștene pe tema asta. Și, deoarece Academia rămâne pentru scriitori închisă, probabil că trebuie înființată o altă academie, strict literară.

• *SECOLUL 21* a realizat o ediție compactă, numerele 1-6 din 2012, despre *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*. Iar următoarea apariție a revistei va fi, sintem anunțați, pe aceeași temă. Numărul este și frumos, și important. Se deschide cu un splendid studiu al Sandei Golopenția despre Școala sociologică a lui Gusti, pe care o caracterizează, iar apoi îi face istoricul pe generații de sociologi. M-am întrebat, citind învățatul studiu, unde ar intra anchetele profesorului Ion Aluș, făcute cu studenții, în anii 1980, în diferite sate transilvănene – dar la întrebarea asta pot răspunde sociologii clujeni. Un foarte interesant studiu al Theodoriei-Eliza Văcărescu arată rolul intelectualelor în cercetările monografice, mai precis, felul cum femeile, într-o epocă misogină, au fost ținute departe de rolurile centrale în echipele de sociologi; studiul „Femeile înlăturate...” ar merita continuat pînă la situația din zilele noastre. L-am citit și pe Rostás Zoltán, căruia cultura românească îi datorează volumele dialogale despre Școala lui Gusti. În sfârșit, un eseu nervos al lui Michel Deguy, „Distrugea Parisului” (traducere de Alina Ledeanu), ne-a dat ideea de-a-l adopta pentru a semnala distrugerea Clujului: nu trebuie să schimbăm decît numele orașului, în rest totul, dar totul, este exact. Un *Secol 21* care merită felicitările noastre. (S. B.)

• *REVISTA NAGYVILÁG* este o publicație lunară din Ungaria care prezintă creații literare și relatează despre evenimente literare ale lumii contemporane. Transpunerea operelor în limba maghiară este făcută de eminenți traducători. Numărul 6 pe anul 2012 al revistei este dedicat în întregime lui Emil Cioran. Numărul tematic a fost alcătuit de reputatul românist al Universității ELTE, profesorul Farkas Jenő, cu colaborarea traducătorilor Horváth Andor, Fázsy Anikó, Adám Péter, Balázs Imre József, Jeney Éva și Némethi Rudolf. În paginile revistei, alături de două texte ale lui Cioran, sunt prezenți, prin texte scrise sau traduse în limba maghiară, iluștri cercetători ai vieții și opereii marelui scriitor și filosof: Patrice Bollon, Livius Ciocârlie, Michel Deguy, Farkas Jenő, Fejtő Ferenc, Illyés Gyula, Sorin Lavric, Jacques Le Rider, Dan C. Mihăilescu, Horia-Roman Patapievici, Marta Petreu, Stelian Tănase, Nicolae Turcan, Cornel Ungureanu, Ciprian Vălcan, Ion Vartic, Zalán Tibor. (E. F.)

In memoriam

ALEXANDRU GEORGE

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu profundă durere încetarea din viață a scriitorului ALEXANDRU GEORGE, la 28 septembrie 2012. Alexandru George (numele real: George-Alexandru Georgescu) s-a născut la 6 aprilie 1930 în București și a fost un strălucit prozator și eseist, un eminent traducător din limba franceză, istoric și critic literar. După terminarea studiilor liceale, la Liceul „Mihai Viteazul” din București, s-a înscris în 1949 la Facultatea de Filologie, de unde a fost exmatriculat în 1950 din motive politice. A lucrat ca muncitor necalificat și desenator tehnic, apoi ca bibliotecar la Biblioteca Academiei, ulterior dedicîndu-se exclusiv scrisului. A debutat tîrziu în presa literară, la 39 de ani, în 1969, cu povestirea *Nocturnă*, în *Luceafărul*, iar editorial abia la 40 de ani, în 1970, cu volumul de povestiri *Simple întâmplări cu sensul la urmă* și cu eseu *Marele Alpha*, consacrat operei arheziene. A colaborat asiduu la numeroase reviste din țară. Alexandru George a publicat un număr impresionant de volume de povestiri și eseuri, de critică literară și publicistică. A realizat ediții critice și antologii de literatură română și străină. A scris pătrunzătoare volume consacrate unor clasiți precum I. L. Caragiale, Mateiu I. Caragiale, E. Lovinescu și Tudor Arghezi. Romanul său *Oameni și umbre, glasuri, tăceri*, considerat de autor fundamental, sintetizează opera sa în proză. Alexandru George a îngrijit ediții critice, mai importantă fiind cea de *Opere* a lui E. Lovinescu. A tradus din Voltaire, Anatole France, Émile Zola, frații Goncourt, Rémy de Gourmont, Jean Starobinski, Jean-Pierre Richard, Salvatore Battaglia, P. Van Tieghem. Opera complexă, variată, constituind un izvor de informații și o lectură încîntătoare, va rămîne, ca și omul de mare moralitate care a scris-o, în memoria confrăților și cititorilor. Prin dispariția lui Alexandru George, literatura română suferă o gravă, ireparabilă pierdere.

CONSTANTIN ȚOIU

S-A NĂSCUT la 19 iulie 1923, la Urziceni. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București în 1946. A lucrat ca redactor la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, precum și la revistele *Luceafărul*, *Gazeta literară*, *România literară* și la Radioteleviziunea Română.

Între anii 1981 și 1990 a fost secretar al Asociației Scriitorilor din București și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din România.

A debutat în presa culturală, în 1958, la *Gazeta literară*, iar editorial, în 1965, cu romanul *Moartea în pădure*.

Opera sa, de valoare excepțională, cuprinde: *Moartea în pădure* (roman); *Duminica mușilor* (nuvele); *Galeria cu vișă sălbatică* (roman) (reeditări în 1979, 1984, 1999, 2011); în franceză, *L'Exclu*, publicat de Editura Nagel; în maghiară, *Vadszölölugas*, Editura Europa Könyvkiadó, 1980; romanul a mai fost tradus în limbile engleză, germană și polonă); *Însoțitorul* (roman) (reeditări în 1989, 2004); *Obligado* (roman) (reeditare în 1997); *Căderea în lume* (roman) (reeditare în 1994); *Barbarius* (roman); *Istoriisrile Signorei Sisi* (roman); *Destinul cuvintelor* (publicistică); *Alte pretexte* (eseuri); *Caftane și cafteli: Prepeleac doi, trei; Morbus diaboli; Răvașe din Kamceatka: Prepeleac cincii; Memorii din când în când*, vol. I-II; *Trompete după-amiaza; Memorii din când în când*, vol. I, II, III; *Memorii întârziate; Memorii*, vol. V: *Vederi din Prepeleac*.

A fost distins cu premii literare importante, acordate de Uniunea Scriitorilor din România și de Academia Română. ■

Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

APOSTROF

Dosar:

CERCUL LITERAR DE LA SIBIU -

I. NEGOIȚESCU

(p. 13-21)

München, 26 sept. 1889

Dragă Jenő,

chestia cu Cercul literar stă așa: mulți dintre noi (R. Stancu, Șovineș, Adolte, eu și alții) ne-am înscris la Filozofie nu pentru că am fi avut vreo vocație filozofică dezvoltată, ci numai din cauza prestigiului extraordinar (fascinativ!) al lui Blaga. Am învățat cu toții de la el și ne deschidem orizontul estetic prin cultura filozofică vie. În acest sens, influența lui a fost mare - dar prin cățile lui, nu prin prezența lui profesională propriu zisă. Nici unul din noi nu și-a devenit discipol filozofic. El este mirat și ce mare poet, dar nici unul nu a devenit poet blagian. Unuși treabă! Poate

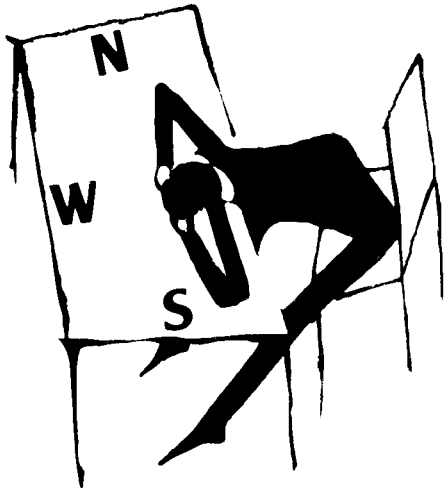
din cauza că eram prea independenți. Deși numai eu am avut o mai îndelungată legătură cu Lovinescu, din punct de vedere literar el ne-a fost derivatul maestrului. Cercul nostru literar a început să funcționeze după ce am adresat lui Lovinescu grădă enunțul manifest. La acest zăvăluț, Blaga a participat frecvent, dar în calitate de invitat.

De fapt, colaborarea celor doi influențe s-a dovedit fericită.

Cu drag
nego

IOANICHIE OLTEANU, în volum

Iulian Boldea

NĂSCUT LA 13 septembrie 1923, la Vaideiu (jud. Mureș), decedat la 29 martie 1997, la București, Ioanichie Olteanu e una dintre figurile importante ale Cercului Literar de la Sibiu, dar și ale literaturii române postbelice.

Poet, traducător, gazetar, editor, Ioanichie Olteanu a fost un animator cultural de succes, un intelectual echilibrat, cu simțul valorii și cu un fond etic inalterabil. Faptul că primul volum de versuri semnat de Ioanichie Olteanu apare postum (*Turnul și alte poeme*, Cluj: Editura Eikon, 2012), sub îngrijirea competentă a lui Ioan Milea, ține de intemperiiile istoriei și ale ființei aflate „sub vremi”, cum spune cronicarul. Poeziile, caracterizate de „jocul între real și halucinație” (I. Negoitescu), sunt grupate în patru tipuri (tradiționalist-romantice, baladele propriu-zise, meditative, poemele cu încărcătură ideologică și cele proletcultiste, acestea din urmă așezate la *Addenda*). De o intensă frumusețe lăuntrică sunt poeme precum *Pumn de pământ*, *Când vine toamna*, *Desen pe bancă*, *Nocturnă*, *Idilă*, *Balada înecașilor*, *Poveste de Crăciun*, *Vânt de primăvară*, *Descântec la o moară de apă* ș.a. Ștefan Aug. Doinaș caracterizează, în cuvinte sobre și plastice, prezența lui Ioanichie Olteanu: „Serios, discret, modest, cu o rezervă de țăran ardelean înțelept, el distona un pic în cercul nostru foarte gălăgios. Era un tânăr «închis», în jurul lui plutea un ușor aer de mister”. Vărul lui Ioanichie Olteanu, poetul Ion Horea, îl caracteriza, într-o poezie, ca fiind „poet și cărturar/ Parcă schimbat la față, hieratic și umbros”. În prefața volumului (*Redescoperirea unui poet*), Ioan Milea observă că există, alături de cărțile apărute la timpul și locul lor, și așa-numitele „cărți posibile”, „neapărute la timpul lor, rămase în manuscrise sau risipite în publicații periodice și niciodată culese de acolo pentru a fi așezate, protector, sub pavăza unor coperte”. Aprecierile poeziei lui Ioanichie Olteanu de către unii critici precum I. Negoitescu, Cornel Regman sau Nicolae Balotă sunt bine decupate de autorul ediției, care constată, la rândul lui, că sursa profundă a acestor versuri e tocmai vitalismul, chiar dacă poate fi sesizat și un dezacord „dintre eu și lume”, un fel de ruptură „infernală” între „lirism și «luciditatea mușcătoare»”. „Conștiința eșecului” (I. Negoitescu) își arogă linii de forță tensio-

nate în a doua etapă de creație a lui Ioanichie Olteanu, făcându-se simțite și ecourile unui fel de „naufragiu metafizic”, „însoțit de un întunecat sentiment al damnării, iar cel care-l trăiește face figura unui *poète maudit*, melancolizat de contrastul abrupt dintre lume și propriile-i aspirații” (Ioan Milea). Volumul cuprinde, alături de prefață, și o *Notă asupra ediției*, un necesar *Tabel cronologic*, un grupaj de poeme reprezentative și un set de repere critice, urmate de o *Bibliografie* cuprinzătoare. Cartea se încheie cu câteva pagini evocatoare semnate de Ion Horea (o confesiune nostalgică, *Mentorul meu literar*, și trei poeme).

Fără îndoială că, în ansamblul poeziei promovate de reprezentanții Cercului Literar de la Sibiu, Ioanichie Olteanu ocupă un loc aparte, distinct, chiar dacă poetul a fost, în general, mai degrabă ignorat de critica literară. Baladele lui Ioanichie Olteanu (cele mai cunoscute sunt *Balada înecașilor*, *Balada soțului înșelat* și *Pițania teologului cu arborele*) se disting de cele ale lui Ștefan Aug. Doinaș, Radu Stanca sau Dominic Stanca. Poetul valorifică resursele umorului negru, ale unei fantezii controlate de rațiune, în care grotescul și carnavalul se întretaie cu unele accente ale poeziei cotidianului de mai târziu. În *Balada soțului înșelat* se regăsesc accente arheziene din *Flori de mucigai*, în valorificarea resurselor cuvântului plastic, viu, concret. Atmosfera poetică nu exclude înscenarea ludică și insertul narativ cu iz carnaval, încadrate în versuri eliptice, de o sugestivă pregnanță a detaliului revelator. Între viziunea idilică a soțului și statura moral-psihologică a soției se deschide o prăpastie. Sunt două lumi ce își dispută întâietatea, două mentalități și două viziuni opuse: una a calmului, a căminului așezat, a reculegerii terestre în fața valorilor burgheze, cealaltă, a soției, desprinsă de planul terestru, tânjind după mistere și reflexe ale necunoscutului de dincolo de fenomenalitatea lumii. Femeia are, în această baladă, o alură de vrajă, de alienare și de miraj oniric. Ea e străina care tulbură simțurile bărbatului, trăind jumătate în lumea prozaică, jumătate într-o realitate iluzorie, într-un perimetru al fanteziei mântuitoare. Pe de altă parte, femeia are, în acest fel, o statură existențială marcată de un instinct bovaric, prin care universul familiar e investit cu reflexe ale negativității, care se cer depășite, transfigurate, prin detentă vizionară spre altceva, spre un spațiu compensatoriu, miraculos și benefic, în cazul nostru iubirea: „Înțeleptelor mele cuvinte/ ea zâmbea ca trezită din vis,/urmărind poate absentă în minte/ nu știu ce taină, pierdut paradis./ În ochii ei mari strălucea o lumină/ atât de ciudată, atât de străină...” O altă poezie semnificativă a lui Ioanichie Olteanu e

Balada înecașilor. Poem al morții și al resurrecției, al extincției dizolvante în universul acvatic și al comuniunii cu eternitatea, *Balada înecașilor* figurează un decor în care definitorii sunt, la început, imaginile dezmembrării, ale risipirii și pierderii în imensitatea fluidă. Atmosfera dominantă e una de teatralitate macabră, de carnavallesc cu inervații livrești, de recul sugestiv într-un univers delirant, cu formele și culorile în continuă metamorfoză, ca într-un vis în care obiectele seamănă și nu seamănă cu cele reale, integrându-se într-o sintaxă a imaginarii cu totul insolită: „Așa până când într-o zi de pe un vapor mare/ am fost aruncați șapte în mare, –/ trebuia să se recurgă la acest mijloc/ fiindcă nu mai era de mâncare./ Disperați, valurile am despicat,/ dar probabil că până la fund am sucombat./ Nu știu cât a trecut de la acest accident –/ când ne-am revenit ne descompuneam lent;/ câteva celule le împrumutasem ca hrană/ la vecini: niște pești luminoși și o actinie bălană./ Acum cu membrele în risipire/ stăm aici în mare fericire/ și nu știu de ce (cel puțin mie) nu-mi pare deloc straniu/ că mi-a pătruns apă în craniu/ și că mi se zărește prin carnea străvezie un femur/ extrem de alb și pur./ Luna ne mai vizează și aci înaltă și goală,/ dar mai mult ca o presiune domoală,/ cu chipul ei tot așa de ciudat și livid/ irizat prin imperiul lichid”. Reculul în neant e însoțit de o stare de confort, de beatitudine chiar, de camuflare în adâncuri, în așteptarea judecății celei de pe urmă, când corporalitatea va fi de tot părăsită, iar sufletele înecașilor se vor contopi cu înaltul: „Altfel o ducem bine. Aici putrezim în tăcere/ cu peștii morți, cu algele ce nu mai au putere/ să se înalțe sus către cer/ să vâneze vre o corabie sau barem vreun corăbier [...]. Așteptăm însă toți/ șapte și câți or mai fi pe departe, mateloți,/ aventuri etc., o noapte mai supremă decât toate nopțile supreme/ când trâmbițele cerești or să ne cheme;/ atunci ne-om aduna atomii împrăștiați în mare/ trăind clipe de grea frământare/ și ne vom ridica balansându-ne lin/ să spargem suprafața tărâmului marin./ Vom ieși înalți și goi pe valuri/ și vom pluti halucinați spre maluri [...]”

Prin poemele sale, recuperate cu profesionalism de Ioan Milea, Ioanichie Olteanu se dovedește un demn reprezentant al orientării poetice generate de Cercul Literar de la Sibiu, prin recursul la specia literară a baladei, prin ținuta spectaculară a viziunii lirice, prin imagistica de o tulburătoare concretețe și, nu în ultimul rând, prin rafinamentul robust al versului, marcat deopotrivă de suavitate și de materialitate grea, de mimetism și de transfigurare. Îndelung așteptată, cartea *Turnul și alte poeme* face dreptate unui poet de intensă vibrație și nobilă discreție. ■

Poeme de

ALEXANDRU PETRIA

rugăciunea bunului terorist

oare chiar știi
ce e dragostea ori sunt palavre ca tratamentul placebo,
ajută dacă crezi, de aia-ți zic că ești bun,
nu-ți vine să-ți dai
palme, capuri în zid în orice secundă,
tipule, șefule?
mai că-mi stă pe limbă să-ți arunc
că ești un terorist tembel
ce-și urmează planul cu sânge rece.
sângele copilului împușcat
se scurge în rigolă,
fețița mâncată de foame o să fie mâncată și de muște,
iar la nasul tău se ajunge cu principii-lumânări aprinse,
scutește-mă,
aș vrea ca mâine să uităm,
să renaști măcar într-o minciună frumoasă,
oare rugăciunile te pot schimba
dumnezeule,
hai încercă?!

rugăciunea cheiței

de ce mă arunci să mă
perpelesc până unde speranța filează ca un bec,
bătrâne?
mărturisesc și public că m-ai ajutat,
așa am simțit adesea, nădăjduiesc că nu o să mă abandonezi.
sunt recunoscător, foarte,
nu te înțeleg însă, scuze, și abținerea mi-e străină –
de ce sprijinul seamănă cu
invitația cuiva de a-i mânca bucatele „fiindcă oricum se strică”,
chiar te bucură să ne întorci umiliința precum o cheiță în spate?
mulțumesc, oricum.
vorbit și mâine în rugi despletite,
doamne, amin.

rugăciunea grătarului

am coborât din pod grătarul, îl curăț
cu un șmirghel de rugină, ung
barele cu o bucată de slănină, carnea de
porc e alături,
cu mujdeiul de usturoi,
cu tacâmurile,
cu sarea și piperul,
hai bătrâne cu un
braț de lemne și un chibrit,
ziar pentru foc am, unde s-a pomenit
ziarist fără ziare?,
relax și privește dacă nu vrei să îmbuci din friptură, îți pun la pachet
– zău, nu ți-e foame?,
n-o să cer nimic azi, îți ofer, te-ai lehamisit de doleanțe?, nu?,
șezi,
doamne, jarul e potrivit, nu cred că rezști la miros, mănâncă,
nici isus n-a fost,
să nu-mi spui că ești vegetarian

rugăciunea nerușinată

o să mă cataloghezi de nerușinat, șefu', dă
un bip să-ți povestesc pe larg ce și cum,
da, sunt,
dar îți mulțumesc că m-ai schimbat, doamne,

ce am câștigat, timid fiind, când escrocii mi se hlizeau în față,
și parcă tot eu mă simțeam vinovat că am scris
despre potlogăriile lor,
că eram modest, nu mimam modestia,
când încălzeam fetele cu vorbe și alții
le futeau rodade?
mersi pentru minte,
ai lucrat la fix, șefu', la mare artă, lasă duma despre cuviință,
atenție că te judeci pe tine

rugăciune cu deschidere la facebook

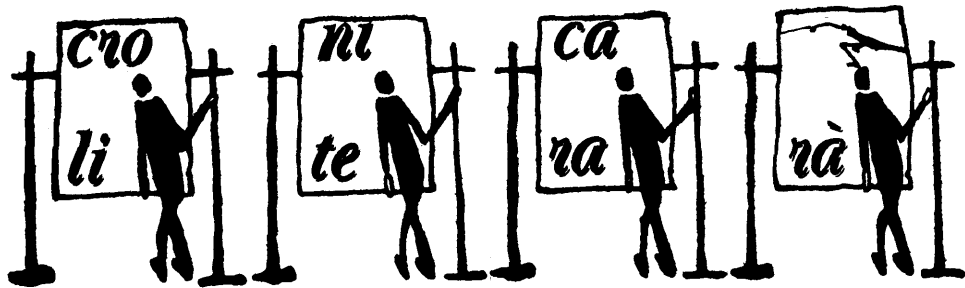
genuflexiuni,
nu mi-a scris, am verificat mailurile,
știi la cine mă refer, prietene,
nu te superi că ți-am zis astfel?,
dragostea începe să mă doară
ca buzele când cânti la trompetă după ani de pauză,
ce aschimodie de comparație și-a deschis glasul... zâmbesc,
aș fuma,
transpirația e o centură de siguranță,
120, de ajuns, îmi tremură genunchii,
sunt conștient că-s penibil și care-i treaba?,
gata o sticlă cu apă,
foc la țigară,
doamne, scoate patetismul din mine,
alt bou la altă poartă nouă cu deschidere la facebook

cât m-am săturat

capsează,
respiră și fugi,
eroii oficiali dospesc de e-uri!
viața e un cur cât o zi de post,
aștept să se spulbere odată
șandramaua,
să întreprindă ceva unul tăcut prea de demult,
precum doctorul care i-a extras din ochi
unui indian un vierme de 13 cm,
cât m-am săturat să aștept
fără îndoială și milă

ceasul

a fost pe tăcute,
s-a întins pe spate, capacul, și gata,
l-au afundat, popa avea de mers la pescuit,
a ținut-o ca la desenele animate, repede pe foarte repede.
cumva a reapărut lada goală,
s-a întins altul, mitică tebecistul,
și blonda de la operă,
popa era nervos,
și iar pe altul au pus același capac,
„lasă că peștimea poate să aștepte, padre,
o sloboade ăla de infiletează șuruburile,
dacă i-a apucat pe toți,
cum trage la pești, trage și la murit”
au refolosit sicriul până au obosit și au scris
„inventar” pe gard,
și s-au cinstit cu o pălincă,
și parcă mi-a trecut febra când a sunat ceasul

PETREȘTII sau despre intimitate

Irina Petraș

MAI ÎNTÂI, e de spus că, grație Ioanei Bot și colaboratorilor săi apropiați, arhiva Ioana Em. Petrescu-Liviu Petrescu (dar și D. Popovici), aflată în patrimoniul Bibliotecii Județene „Octavian Goga” Cluj, este gestionată cu acribie și dăruire, din ea ivindu-se deocamdată seria de autor Ioana Em. Petrescu (*Modernism/postmodernism: O ipoteză*, 2002; *Studii de literatură română și comparată*, 2005; *Ion Barbu și poetica postmodernismului*, 2007; *Studii eminesciene*, 2008; *Studii despre Ion Budai-Deleanu*, 2011). E reconfortant să știi că astfel de bune atitudini față de moștenirea culturală există încă pe lume. Apare acum *Corespondența intimă Ioana Em. Petrescu – Liviu Petrescu (1961-1978)*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Mirela Tomoiagă, prefață de Ioana Bot (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2012, 396 p.; carte însoțită de un CD-ROM cu textul integral). „Acest volum – spune Ioana Bot în prefață – vine să completeze în chip inosolit profilul unui intelectual prea puțin cunoscut în timpul vieții și devenit, în deceniile scurse de la moartea sa, un nume de succes al «vulgatei eminescologice», cu tot ce presupune omagiant, dar și reductiv o asemenea ipostază. Totodată, cartea deschide drum unei alte serii de autor pe care o dorim realizată pe baza materialelor aceluiași fond arhivist: cea consacrată scrierilor lui Liviu Petrescu, care își așteaptă, încă, editorul-coordonator al unui proiect restitutiv.”

Înainte de a vorbi despre cartea cea nouă, să mai spun că nu mă număr printre cei înfiorați, de pildă, de apariția corespondenței Eminescu-Veronica Micle. Cred într-o măcar minimă *privacy*, chiar și în cazul celor mai mari vedete ale culturii universale. Cu atât mai mult în cazul corespondenței *intime* (numele ei mărturisește deja intenția ascunderii de ochii lumii!). Ea se scrie, cel mai adesea, sub imperiul *îndmăgostirii*, efect temporal și temporar, ținând de *discursul îndmăgostit* și mincinos fără voie pe care îl imprimă cristalizarea crengii de Salzburg stendhaliene oricărei întâlniri sub semnul lui Eros sau Cupidon. Ce se spune *atunci* între cei doi are nevoie de singurătatea izolată a alcovului. Nici la apariția *Jurnalului* nu am exultat (*Jurnal 1959-1990*, 2004, ediție îngrijită de Rozalia Borcilă și Elena Neagoe, postfață de Carmen Mușat). Incomplet și foarte intim, acesta e de citit neapărat circumstanțializat, altminteri cazi în vulgaritate opacă. Caietul al treilea începe în 1959.

Ioana are 18 ani. În 1952, îi murise tatăl. Ioana Popovici se află singură (singurătatea e atât de des invocată, încât nu se poate să nu vezi în paginile jurnalului o „descărcare”, excesivă anume, menită să-i dea un rost) sub povara unei responsabilități pe care puțini și-ar fi luat-o: aceea de a fi fiica meritată de tatăl ei, dar și de a nu profita lenș de numele pe care el și-l clădise („Un privilegiu – un scurt privilegiu – au însemnat anii copilăriei, când am pătruns, condusă de tatăl meu, în spațiul marii culturi. Privilegiul acesta mi-a fost retras foarte devreme. Mi-a rămas sentimentul datoriei...”, mărturisirea într-un interviu). Liviu Petrescu e „ales” nu doar dintr-o iubire adolescentină și încărcată, poate, de lecturi de romane franțuzești, ci și fiindcă, sobru și inteligent, ar putea să țină locul tatălui pierdut. Cu el, poate clădi un nume care să fie egal celui al tatălui. Boala se instalează când ea are doar 20 de ani. Tot mai gravă, o va obliga la sfâșietoare disimulări. Deocamdată, își descarcă sufletul în pagini de un patetism adolescentin firesc: „Așadar, această viață care e pentru mine totul, chiar dacă e pentru ceilalți nimic, trebuie să mi-o fac cât mai comodă. Deci: atâta cât e, să fie! E treaba mea s-o utilizez la maximum, să storc din ea tot ce se poate stoarce. Și înainte ca actuala-mi formă să devină nimic, să-i smulg vieții, trăirii, tot ce-mi poate da. A te face util altora, a-ți da o întrebuințare e singurul mod de a-ți uita inutilitatea pe planul universului”.

Dacă *Jurnalul* – spuneam la apariția lui – va fi citit *după* lectura cărților ei și știind câte ceva despre destinul deloc trandafiriu al Ioanei, cititorul va afla amănunte menite să umple personalizat mici spații goale. Altminteri, răsfoit grăbit și cu perspectivă de *paparazzo* dâmbovițean, va părea încă o privire picantă în dormitorul unor „obiecte” de cult ardelean.

Volumul de corespondență, publicat acum (prea curând, cred eu) din rațiuni de istorie și, mai ales, arheologie literară, cere aceeași circumspecție. Scrierile schimbate de cei doi conțin o mare cantitate de material de interes al clipei strict personale. Abia în al doilea rând află câte ceva despre lecturi, proiecte literare, stări și atitudini depășind cercul (totuși) strâmt al relației lor intime, așa încât să rotunjești ceea ce știi deja din cărțile lor.

Într-un fel, corespondența argumentează ceea ce se cunoștea deja. De curând, Mihaela Urșă, interesată de *mărcile interioarității*, o spunea încă o dată: la Ioana Em. Petrescu, „în ciuda științificității – suverane în textul critic –, scrisul este mereu condiționat de prezența (dezvăluită sau doar ascunsă a) unei «fețe din adânc»”. Obiectivitatea sa critică depinde de anumite „ritmuri ale sângelui”, de o anumită „configurație interioară, profund subiectivă”. La Liviu Petrescu, „reproșul de dezimplicare auctorială” adus cărții *Poetica postmodernis-*

mului confundă – crede M. Urșă – metoda cu neutralitatea critică. Totuși, asumându-și riscul de a descoperi „fața din adânc” în scrisul lui Liviu Petrescu, Mihaela Urșă începe prin a constata că „nu are metafore individuale”. Ei bine, scrisorile dezvăluie, și ele, o tânără Ioană vibrantă și caldă și un Liviu calculat și pedant, cu o maturitate aproape bătrânicioasă a atitudinii. Cu doar șase ani mai mare ca noi, studenții *balici* ai anului 1965, asistentul de la Literatură universală impunea printr-o ținută academică atent lucrată. Îi urmăream fascinați nu doar demonstrațiile subtile pe romane de Dostoevski ori Faulkner, ci și gestul concentrat cu care împingea, cu arătătorul, ochelarii la rădăcina nasului, haina impecabilă, cămașa scrobilită, cravața. Vorbea foarte strâns și mereu sobru. În ciuda pedanteriei sale de mult cunoscute, iată un amănunt care m-a șocat: nu doar că toate scrisorile, bilețelele și ilustratele au fost păstrate în arhiva familiei, dar s-a întâmplat același lucru cu ciornile (două, trei, patru!) scrisorilor trimise de Liviu Petrescu de la unitatea unde își satisfăcea stagiul militar. Marea prețuitoare de arhivă care sunt a fost pusă în încurcătură și a refuzat să interpreteze întâmplarea.

Mirela Tomoiagă semnează un studiu introductiv consistent. Corpusul de corespondență i se pare important „din punct de vedere istoric, documentar, dar și psihosocial, pentru că el reflectă mentalitatea a doi români intelectuali din secolul al XX-lea, care călătoresc în țară și în străinătate, care se formează în această perioadă ca tineri cercetători (asistenți universitari la Catedrele de literatură română, respectiv de literatură comparată, ale Facultății de Filologie din Cluj)”. Are dreptate să identifice apariția, în textul scrisorilor, a unor eboșe ale scrierilor lor de mai târziu, a unor detalii care deschid spre atmosfera epocii: ce cărți se puteau cumpăra și citi, ce reviste, care era atmosfera de la Facultatea de Filologie etc. Iată un singur fragment dintr-o scrisoare a Ioanei, proaspătă asistentă universitară, pe care îl decupez în loc de ispitire la lectură, în ciuda reticenței mele de fond: „... Curticeanu m-a decepționat. Se va face la seminar critica până la 1900. «Critica» începând cu Eustatievici! Ce părere ai? Grozav de comozi pot fi oamenii. «Mai ales pașoptiștii, tov[arăș] Popovici (scârbosul ignoră că sînt măritată), mai ales pașoptiștii». Și, explicativ: «Heliade». Bun. Ar fi și asta ceva. Adică formarea spiritului critic. Numai că, în loc să-l intereseze concepțiile critice, se rezumă comod la începuturile mult cunoscute deja ale preocupărilor de teorie literară. Și, de dragul lui Eustatievici, îi sacrificăm pe Iorga, Trivale etc. etc. Mergem, cuminte, până la Ibrăileanu. Curs special de critică literară. Apoi, alt bucluc. Sînt trei grupe. Ca să ne fie mai ușor, ca să avem mai mult timp pentru pregătire și să nu ne extenuăm, Jean și cu mine va trebui să împărțim seminariile: unul ție, unul mie, adică o săptămână el, una eu. Ce părere ai? Pe mine nu mă entuziasmează ideea. Deși, recunosc că e mai comod așa. Dar aș fi vrut grupa mea, cu care lucrez eu, pe care-i conduc așa cum vreau pe o linie de gândire”.

Lectura *Corespondenței* va fi una de forare în balastul intim, pentru a identifica astfel de filoane cu adevărat însemnate pentru portretul lor de cărturari. ■

O autobiografie mascată

Ștefan Borbély

A REMARCAT CINEVA că odată cu trecerea anilor, motivația existențială a scriitorului lui Dan C. Mihăilescu a sporit exponențial în pondere, trimițând în penumbra alte implicații, eventual strict exegetice sau erudite? Criticul a trecut între timp

cel puțin o dată pe la marginea vieții și experiența limitei a lăsat urmări durabile, dar paradoxale în subconștientul său, fiindcă nu a dat volute ale fricii sau prudențe toropitoare, decantate din autoconservare, ci s-a materializat într-un exces vital și o jubilație excepțională, pline cu miez și cu o mustoașă „senescență” de om dispus să fie altruist și să dea sfaturi bogate comilonilor din jur, exprimată nu numai de texte, ci și de neliniștea calculat-levantină a aparițiilor sale publice. Ele fac din Dan C. Mihăilescu un histriion de substanță și de mare calibru, pentru care „îndrăcirea” zemoasă, senzorializarea savuroasă a scriutului constituie în mod vizibil o exorcizare spectaculară a anxietății care-l macină, pălpâind amenințător în fundal. Cum poți lupta împotriva spaimii de a-ți pierde viața decât dându-i mereu ghes, sporindu-i versatilitățile, energizându-l la nesfârșit, elogiindu-i mirosurile concrete și savoare, îngrămădind senzații una peste alta, și imagini așijderea, pentru a amâna extincția? N-am întâlnit la niciun critic român recent – oameni de birou, de regulă – o atât de apetisantă iubire de viață ca aceea pe care o diseminează contaminant *Omul care aduce cartea*. E de meditat pe marginea ei, măcar pentru faptul că e singulară. Dan C. nu vituperază în presa politică, nu suferă pentru cauze false și nu are partizanate păguboase, convertite în vitriolări și frustrare. Dimpotrivă, e plinar sub toate aspectele, împlinit, expansiv, realizat și lipsit de fisură. Exasperează fiindcă e așa, dar nu lovește sub centură, nu scrie insidii și nu se lansează în perfidii. Caz rar, pe la noi, într-o cultură a sufletelor ulcerate...

„Campania de neobiografism”, la care s-a angajat Dan C. Mihăilescu, prin cărți succesive despre Eminescu, Cioran și I. L. Caragiale, are toate atributele exorcismului reconvertit în orgoliu: criticul pânđește peste tot excesul, se bucură când cineva nesocotește limitele și jubilează la orice nemăsură. Trăiește, programatic, *împotriva* vremii sale, deși îi știe slăbiciunile și e pregătit ca nimeni altul să le oblojească. Încercând să reconstituie epistema timpului în care a scris autorul *Scrisorii pierdute* (în I. L. Caragiale și *caligrafia plăcerii: Despre eul din scrisori*, București: Ed. Humanitas, 2012), o identifică la nivelul energiei debordante de sfârșit de secol XIX, de care vorbește și dionisiacul lui Nietzsche: „Uităm, adeseori, că, la cumpăna veacurilor XIX-XX, înainte și puțin după «anii nebuni», totul se trăia incandescent, infinit mai patetic și angajant decât în dezabuzata noastră postmodernitate, fiind calificat ca atare: excentric, delirant, exorbitant, isteric...” Scrisorile lui Caragiale îi apar ca fiind „diabolice”, „urzicate”, așa cum a fost și autorul lor, împărțit, sub aspect psihologic, între frustrarea de a nu fi admis la masa prestigiiilor și orgoliul de a se răzbuina pe soartă ironizându-i vitriolant protagoniștii. „E limpede – scrie Dan C. Mihăilescu într-un subtil eseu de «mateinizare» psihologică a lui I. L. Caragiale – că a urmărit toată viața succesul, că a jinduit mereu «un loc», fie și cel din urmă, la masa «boierilor și ciocoilor», și că rit-

mica respingere concertată i-a alterat forța creativă, i-a turbat reacțiile și i-a otrăvit relațiile”, ducând în cele din urmă la surprinzătorul exil berlinez, pe care toată lumea încearcă să-l explice de atunci, nereușind decât în mică măsură. Artistic, era o incompatibilitate; uman doar o incongruență, aceasta fiind dimensiunea pe care încearcă să o explice cartea, prin sugestia implicită a unui model în esență stoic, asumat de un om care caută în senectute liniștea de care nu a dispus – nu numai fiindcă n-o găsea în jur, ci fiindcă o zgândărea, o bulversa el însuși la tot pasul – atunci când se afla în puterea vârstei.

Sub aspect metodologic, asumarea psihologicului ca perspectivă analitică privilegiată presupune din partea autorului atât un paricid intelectual tandru, în urma căruia este sacrificat estetocentrismul lui Nicolae Manolescu (argumentul se găsește la p. 43-44!), cât și o despărțire de „textocentrismul” criticii noastre de până la 1989, unde – știm cu toții – multe se puteau gândi, dar puține se puteau așterne pe hârtie, exemplul cel mai frapant fiind scandalul cu iz politic declanșat de apariția *Marii tmăncăneli* a lui Mircea Iorgulescu. Lucrare foarte corect documentată, cartea lui Dan C. Mihăilescu investighează scrupulos tot ce s-a scris esențial în domeniu, de la enormitățile ideologizate ale anilor '50 la volumele esențiale ale exegezei mai noi (I. Vartic, Marta Petreu, Bogdan Bădulescu, Gelu Negrea), salutară fiind, în excursul diacronic al autorului, reconsiderarea exponențială a cărții din 1983 a lui Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale: Jocuri cu mai multe strategii*, autorul bucureștean fiind și autorul medalionului critic I. L. Caragiale din *DSR*-ul redactat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu.

De altfel, evoluția exegezei caragialiene de după 1989 marchează și recuperarea unor amprente profunde (psihanaliză, mitocritică, religie sau ideologie social-politică, filosofie), pe care critica de până la Revoluție le-a ignorat sau le-a voalat, nu din neștiință, ci din prudență. Se constată, pe ansamblu, un proces de „abisalizare” a lui Caragiale (sugerat și de Dan C. Mihăilescu la p. 118-119, în nota de subsol), și nu numai pe relația cu Mateiu, ci în economia întregii biografii, „încununată” cu orgolioasă și paradoxala mutare la Berlin, interpretarea ei cea mai subtilă – de înstrăinare activă de sine și de operă, echivalentă cu o automortificare voluntară – fiind dată de Marta Petreu. Bogdan Bădulescu (*Caragiale în Orient-Express*) e un excelent câștig al exegezei, Dan C. Mihăilescu îi și acordă creditul superlativ care i se cuvine, deși unele dintre afirmațiile sale sunt suprainterpretări decantate din entuziasm. Actualizările sunt însă neconcludente, fiindcă nu sunt susținute de argumente suficiente; de pildă, tresari atunci când Dan C. Mihăilescu scrie că I. L. Caragiale a fost un „sceptic postmodern avant la lettre”, dar „postmodernizarea” e o vorbă nițel aruncată în vânt aici, mai substanțială fiind, în acest sens, *Fatalitatea ironică* a lui Mircea A. Diaconu (tot 2012), în care se vorbește de un I. L. Caragiale voluntar fragmentar și descentrat în textele pe care le scrie, conștient de construcția unor fragilități de suprafață, lipsite de sintaxă internă și de întemeiere profundă, ontologică. În privința „scepticismului”, eu aș merge mai degrabă pe stoicism, înțeles ca program autoeducativ personal și construcție de sine. Ca „înțelepțire”, cum sugerează Dan C. Mihăilescu, referindu-se la scrisorile lui Caragiale, înțeleg, pe ansamblu, ca exorcism caligrafic, ca un „ceremonial de purificare a ființei”.

Poate greșesc, dar văd în textura discretă, de adâncime a cărții lui Dan C. Mihăilescu și o întoarcere la fervorile intelectuale ale tinereții noastre, decantate în mare măsură din tematism. Pentru Dan C., măsura unei vieți e

dată de *plăcerea* pe care ea o poate genera, în care se „îmersează”. „Pentru mine – scrie el la finalul eseului introductiv al volumului –, scrisorile lui Caragiale, mai ales cele din epoca berlineză, constituie cea mai strălucitoare și mai captivantă caligrafie a plăcerii din literatura română. Nicăieri în corespondența autorilor noștri nu mai există atâta epicureism fervent alintat, atâta sfântă vitalitate a senescenței, așa o poftă de boierie senzorială, de tihnă, colportaj și taclale, de cumințenie și drăcărie, de înțelepciune și ghidușie totodată. Pe scurt: atâta spectacol de sine!” Putem întoarce textul și pentru a-l descoperi pe Dan C. Mihăilescu, într-un răsfaț de ingenuă oglindire? E aproape obligatoriu...

Doar în subsidiar, cartea își propune să ajungă „în vârful muntelui, la peștera minunilor, adică la corespondența caragialiană din anii berlinezi” (p. 121), pentru a savura un gest paradoxal, atipic și ilogic, și pentru a-l înțelege. În realitate, exilul berlinez al lui Caragiale reprezintă serenitatea finală, punctul de ajungere al unui stoic, adică – sugerează foarte subtil Dan C. Mihăilescu –, nu un hedonism civilizată spontan, acceptat ca atare, savurat cu suspiciune – întrucât ea contravenea imaginii de sine pe care o întreținea Caragiale –, ci o plăcere *calculată*, creată precis, matematic, ca-ntr-un joc farmaceutic complet, în care esențele sunt în așa fel combinate, încât să cauzeze plăcerea cea mai adâncă. „Monstruozitatea” lui Caragiale, denunțată zgomotos și de Eminescu („om de rând cu fizonomie de spion, îngălbenind de o scârboasă invidie și de scârboase poftă” – e drept, la mijloc era nurlia Veronica...), e una rece, aritmetic dozată, cu detașare. „Fiecare carte poștală a lui Caragiale – notează Șerban Cioculescu, citat la p. 73 – e un mic giuvaer de scris ordonat, egal, rotund, parcă tras cu o infinit delicată peniță rondă, dar mai probabil obținut cu penița subțire și ascuțită, întoarsă spre stânga. Grafia face bucuria profanilor prin armonia și frumusețea ei; grafologii vor fi distingând stăpânire de sine, calcul, artificiu.”

... care, între noi să fie vorba, e foarte departe de lumea miticilor, se distanțează prin autonegare controlată de toată dezordinea umană care forfotește în texte. Pentru a o înțelege, Dan C. Mihăilescu recurge la analogia cu un alt mare exilat, Voltaire: „nu mai am alt spectacol – scria acesta tot din Prusia – decât cel al prostiilor din scotopia mea patrie”. Luându-și „familia și tărăbușele” pentru a le transfera într-o capitală nițel mai ordonată decât Bucureștiul, Caragiale dobândește serenitatea mult râvnită („existența lirică”, așa cum el o numește) prin distanțare de lumea pe care o lasă în urmă, prin negare de sine, adică intrare în autoutopie. Sarcasmul lui vine din excitatitate, este o formă a acesteia. Nenea Iancu are fobia rolurilor stereotipizante, e un alt paradox al vieții sale agitate aici: România e o țară fără substanță, retardată, isterică și nervoasă, în care toată lumea se grăbește să decadă într-un rol, numai că unii o fac mai repede, iar alții mai târziu, alienarea fiind aceeași, chiar dacă poartă numele de patriotism.

Satirizând mecanizarea socială sau robotizarea („am sau n-am treabă...” etc.: sindromul Farfuridi), Caragiale fuge de ele ca dracul de mașina de ștanțat capete. Cât timp stă la București, o face prin operă, devenind sarcastic demiurgul transcendent al „miticilor” pe care îi pune în mișcare. Se liniștește la Berlin: e adevărat, devine „mai calm și înțelegător, dispus să accepte, cu un amuzament superior, firea omenească și metehnele ei” – așa cum scrie Florin Faifer, citat la p. 125 –, dar e pentru prima oară autentic, mulțumit de efortul de autentificare pe care și l-a asumat prin ieșirea din teatrul derizoriu numit România...

KEN JOWITT, secolul lui LENIN și noua dezordine mondială

Vladimir Tismăneanu

PUȚINE AU fost contribuțiile cu adevărat esențiale la interpretarea direcțiilor majore ale transformărilor contemporane și în special ale fenomenului totalitar de extremă stângă. În acest sens, cred că nu exagerez spunând că volumul *Noua dezordine mondială*, datorat lui Kenneth Jowitt (vreme de decenii profesor de științe politice la Universitatea California din Berkeley, în prezent *senior fellow* la Hoover Institution din Palo Alto), este o asemenea lucrare deschizătoare de drumuri. În mod normal, pentru publicul românesc, numele lui Jowitt nu ar mai avea nevoie de prezentări speciale, întrucât avem de-a face cu unul dintre cei mai rafinați cunoscători și analiști ai fenomenului comunist (și nu numai) românesc în convulsionalul secol douăzeci. Din păcate, au trebuit să treacă douăzeci de ani ca această carte fundamentală pentru înțelegerea leninismului și a moștenirii sale să fie tradusă în limba română. Cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc și datorită entuziasmului Editurii Curtea Veche, am bucuria de a include volumul lui Jowitt în titlurile publicate în colecția „Constelații”. Mulțumiri speciale doamnei Doina Jela, redactora de carte, și lui Bogdan Cristian Iacob, coordonatorul științific al volumului.

Pentru început, voi schița o sumară bibliografie a contribuțiilor lui Ken Jowitt. La începutul anilor '70, după un stagiul de cercetare și documentare în România, Jowitt publică un volum spectaculos din perspectiva darului conceptualizării și a capacității de a surprinde nuanțele cele mai ezoterice ale discursului comunist: *Revolutionary Breakthroughs and National Development: The Case of Romania, 1944–1965* (University of California Press, 1971). Meritul cărții era că așeza discuția despre schimbările din România în registrul teoriei dezvoltării, dependenței și modernizării, văzând în tendințele autonomiste ale comuniștilor români un element de căutare și chiar de consolidare a unei atât de problematice legitimități. Mai târziu, sub coordonarea lui Jowitt și incluzând notabile contribuții ale profesorilor Keith Hitchens și Virgil Nemoianu, avea să apară un volum colectiv consacrat marilor dezbateri interbelice din România privind problemele construcției instituționale și ale polemicii dintre direcțiile tradiționaliste și cele liberaliste. În același timp, Jowitt a desfășurat o febrilă activitate teoretică, publicând în principalele reviste academice studii pe tema mobilizării și participării, a culturii politice a leninismului, interpretat drept *impersonal-*

ism charismatic, a neotraditionalismului brejnevist, a societății parazitare și a corupției ordinii comuniste în anii '70 și '80.

Subtitlul *Noii dezordini mondiale* indică în mod clar intenția demersului analitic al lui Kenneth Jowitt: *extincția leninistă*. Pentru el, marile seisme simbolizate de anul revoluționar 1989 fac parte dintr-o mutație genetică, dintr-un proces echivalent cu ceea ce în paleogeneză s-ar numi extincția în masă a unei specii (de pildă, aceea a dinozaurilor). Dar acest fenomen care privește sfârșirea unei întregi civilizații, cu ordinea sa valorică și instituțională, cu cutumele și ritmurile sale, cu noțiunea ei specifică despre timpul social, nu se derulează fără a lăsa în urmă vestigii dintre cele mai diverse. Meritul cărții lui Jowitt este că respinge tentația atât de facilă a unui triumfalism occidentalist. Spre deosebire de Francis Fukuyama, de exemplu, sau întreaga cohortă de tranzitologi, Jowitt de la început nu a fost convins că umanitatea a ajuns, de o manieră marxistă sau hegeliană, la acel prag al reconcilierii cu sine în figura democrației liberale. El a diagnosticat exemplar faptul că *o lume fără leninism nu era neapărat și una a păcii eterne*.

Interpretarea propusă de Jowitt pentru prăbușirea comunismului este deopo-

Veneția în acuarelă

MIERCURI, 10 octombrie 2012, la ora 18, galeria clujeană Danel a găzduit vernisajul expoziției *Culorile Mediteranei* de Liviu Vlad. Evenimentul marchează ieșirea în public, pentru prima oară, a coloristului și acvarelistului, expozițiile anterioare ale artistului fiind dedicate desenului și neexploatănd decât cu mare parcimonie posibilitățile cromatice. Preocupat de luminozitate și de transparența aerului, Liviu Vlad găsește în așezările citadine ale Sudului european – Italia și Franța sunt destinațiile alese – prilejul de a contempla și studia diafanul. Având grija acurateței figurative, dar lăsându-se cu plăcere confisecat, deopotrivă, de jocurile grafice ale impresionismului și postimpresionismului, Liviu Vlad înaintea netulburat pe o cale proprie, mai puțin atent la etichete decât la un parcurs menit să developeze obsesii și continuități care îi conferă un profil de neconfundat. El știe, de aceea, să evite cu dezinvoltură clișeistica venețiană, scoțând toposul de sub marca decadentă pe care, din secolul al XVIII-lea încoace, artiștii i-au confecționat-o. Cetatea din lagună devine astfel, la Liviu Vlad, prilej de etalare exuberantă în plin soare, paradă ludică a fațadelor puternic colorate din Burano, lumină pură, abia întretăiată de câteva griuri, la amiază... O reușită și o generoasă invitație la regândirea caldă și optimistă a lumii, expoziția *Culorile Mediteranei* își așteaptă, vreme de o lună, vizitatorii.

AMALIA LUMEI

trivă originală și incitantă. Pentru el, regimurile leniniste erau definite de primatul principiului luptei de clasă, deci de o organizare belicoasă și dictatorială, de pretenția omniscienței din partea grupului hegemonic și de monopolul puterii exercitat de partidul comunist, ca unic depozitar al autorității publice. Sfera vieții private era astfel asfixiată de un imperialism ideologic exercitat inflexibil de o elită autodesemnată drept purtătoare de cuvânt a necesității istorice. Această arhitectură a fost zgduidă din temelii de acțiunile liderilor reformiști, de la Hrușciiov la Gorbaciiov. Pe acesta din urmă, Jowitt îl consideră, într-un remarcabil eseu, drept un continuator al menșevismului, în sensul că a îndrăznit să pună sub semnul întrebării dogmele considerate infailibile în organizația de tip leninist. În accepția lui Jowitt, cauzele ultime și fundamentale ale dezagregării ordinii leniniste au fost: dezavuarea de către Hrușciiov a războiului de clasă și proclamarea doctrinei nonleniniste a „statului întregului popor”; neotraditionalizarea, sub Brejnev, a culturii politice sovietice, prin dispariția elementului mesianic din ideologie și instaurarea unei venalități fără precedent în rândurile unei tot mai corupte clase politice; epopeea Solidarității în Polonia și apariția unei clase național-revoluționare, precum și relativizarea de către Gorbaciiov a partidului absolutist lăsat moștenire de Lenin. Pe lângă aceste patru cauze „totale”, Jowitt numește și un număr de cauze „parțiale”, între care încheierea conflictului cu China și reorientarea elitei sovietice spre insolubilele probleme interne; efectul descurajant al Inițiativei de Apărare Strategică a președintelui Reagan și, mai ales, conștientizarea impasului economic și, în special, tehnologic al Uniunii Sovietice și al aliaților ei.

Totodată, Jowitt tratează în chip convingător această tensiune dintre orientările civice și cele etnice, arătând că în fostele state dominate de regimuri leniniste a existat, mai ales în primul deceniu postcomunist, prea puțin sprijin religios și cultural pentru comportamentul tolerant și bazat pe autoîncrederea individuală. Problema este că o astfel de orientare intră în competiție cu grupuri antisekulare, anticivice, etnocentrice, ostile valorilor liberale și principiului autonomiei civice, manifestate adeseori în formele numite de Jowitt ale „mișcărilor de furie” (*movements of rage*). Răspunsul lui la aceste tulburătoare dileme a fost cât se poate de direct și, cred eu, realist. Șansa Europei de Est era să nu fie abandonată de Vestul continentului, ci, dimpotrivă, să fie adoptată. El a anticipat faptul că nu separarea sau izolarea Europei de Est era calea spre calmarea tensiunilor sus-menționate. Europeanizarea fostului lagăr socialist a fost soluția pentru evitarea continuiei „balcanizării” a lui, cu sângeroase conflicte locale și regionale. Pe bună dreptate, Jowitt a afirmat că accederea țărilor foste comuniste la Uniunea Europeană și NATO a reprezentat cel mai bun lucru care s-a întâmplat Europei Centrale și de Est în ultimii 400 de ani.

Kenneth Jowitt a fost printre puținii politologi care au înțeles atracția spre leninism ca fiind direct legată de apariția unui „partid de avangardă”, ca substitut pentru termenii de referință tradițional charismatici, de tip religios, mai cu seamă în timpuri de criză morală și culturală:

Leninismul și nazismul au fost, fiecare în chip diferit, încercări perverse de a menține și restaura o viață și un etos eroice în opoziție cu un sistem liberal burghez individualist [...] Principiul definitiv al leninismului este de a face ceea ce este ilogic, deci de a face impersonalul charismatic. În mod tipic, charisma este asociată cu un sfânt ori un cavaler, cu un atribut personal, iar ceea ce Lenin a realizat este remarcabil. El a făcut exact ceea ce a anunțat că va face: a creat un partid de tip nou. A făcut partidul charismatic. Oamenii au murit pentru partid. (*The Individual, Charisma, and the Leninist Extinction: A Conversation with Ken Jowitt*, Berkeley, Institute of International Studies, 2000)

Secolul XX a fost în fapt secolul lui Lenin – mai mult decât acela, să spunem, al lui Stalin sau Hitler, deși în termeni de catastrofe umanitare, evident, acțiunile acestora au atins dimensiuni monstruos-paroxistice care l-ar fi oripilat, probabil, pe întemeietorul bolșevismului, altminteri, el însuși, departe de a fi ezitat să recurgă la arma terorii în masă. Tocmai de aceea, postcomunismul trebuie conceput ca o continuă luptă pentru depășirea a ceea ce s-ar putea numi „reziduurile leninismului” – un termen pe care l-am propus cândva, elaborând pe marginea conceptului lui Ken Jowitt de „Leninist legacy” (moștenirea leninismului), deci o constelație civilizațională care include profunde emoții, sentimente, nostalgii, loialități, atașamente, fobii, aspirații colectiviste, precum și atracție spre paternalism oligarhic și chiar corporatism.

Dispariția, din punct de vedere ideologic, a formațiunilor de tip leninist a lăsat în urmă un vacuum care a fost ulterior acoperit de forme sincretice, avându-și rădăcinile în moștenirea epocii comuniste și a celei precomuniste: naționalismul, liberalismul, socialismul democratic, conservatorismul, populismul, neoleninismul și chiar mai mult sau mai puțin actualizatul fascism. O manifestare a acestei moșteniri este fluiditatea angajamentelor și afilierilor politice care provoacă grava fragmentare a societăților postcomuniste. Mai mult decât atât, în noua (dez)ordine est-europeană de după leninism, instituții independente, precum mass-media și structurile economiei de piață, nu sunt îndeajuns de consolidate, ele neavând capacitatea de a contracara amenințarea noilor experimente de tip autoritar sau patrimonialist, care alimentează profunde sentimente egalitarist-populiste. Vulnerabilitatea partidelor politice din regiune este determinată, în primul rând, de criza generală a valorilor și a autorității. Nu există un „liant social”, iar formațiunile politice actuale au eșuat în crearea unui consens necesar pentru a genera patriotismul constituțional sau identități postconvenționale, pentru a folosi termenul lui Jürgen Habermas. În schimb, în rândul populației predomină sentimentul de a fi fost trădați de către politicieni și persistă dezorientarea în raport cu circumscrierea clară a identităților individuale. Pentru a-l parafraza pe regretatul gânditor politic Ralf Dahrendorf, în Europa Centrală și de Est cetățenii sunt în continuare în căutarea sensului propriei existențe.

Scris cu veritabil har al conceptualizării – să nu uităm că Jowitt a fost cel care a lansat cu ani în urmă formula „familializării socialismului”, referindu-se la regimul dinastic din România –, refuzând jargonul

abscons al unui academism steril, volumul lui Ken Jowitt este o lectură indispensabilă pentru toți cei care nu sunt nepăsători la soarta milioanele de oameni din zona numită cândva blocul sovietic (a se vedea lucrarea clasică pe subiect a lui Zbigniew Brzezinski). *Noua dezordine mondială* prezintă sinteza analizelor întreprinse vreme de decenii ale unuia dintre cei mai importanți politologi contemporani, o remarcabilă colecție a reflecțiilor lui Jowitt, atât de pertinente și profunde, pe tema ascensiunii și a decăderii leninismului.

TEXTUL DE mai sus este prefața mea la volumul lui Ken Jowitt apărut recent la Editura Curtea Veche, în traducerea semnată de Carmen Botoșaru. Prefața reia și dezvoltă idei din recenzia-eseu la cartea lui Jowitt publicată în 1993 în revista *Society*, condusă de regretatul Irving Louis Horowitz. Volumul lui Jowitt a apărut la University of California Press în 1992. Pe coperta a patra se găsesc cuvintele lui Robert C. Tucker, eminentul filosof politic, marxolog și sovietolog: „Această carte prezintă o pătrunzătoare interpretare a partidului-stat leninist drept o civilizație ideologică apărută în secolul XX, care a asumat diverse forme în spațiu și timp, iar acum trece în istorie”.

Împreună cu doi foști doctoranzi ai lui Ken Jowitt, profesorii Marc Howard (Georgetown University) și Rudra Sil (University of Pennsylvania), am coordonat în 2006, la University of Washington Press, un volum în onoarea celui care ne-a fost și ne rămâne mentor și sursă continuă de inspirație. Între autori, Gail Kligman, Katherine Verdery, Daniel Chirot, Barbara Geddes, Stephen Hanson, Grigore Pop-Eleches, Stephen Holmes, Tomek Grabowski, Veljko Vujacic. Eseul meu, „Lenin’s Century”, explorează, între altele, diferențele de interpretare a leninismului dintre Jowitt și Žižek, deci între o abordare neoweberiană și una neolukácsiană. Intitulată *World Order after Leninism*, lucrarea a apărut în românește tot în colecția „Constelații” de la Curtea Veche. În aceeași colecție a apărut anul trecut cartea fundamentală a lui Robert C. Tucker, *Filosofie și mit la Karl Marx*.

Să amintesc că Jowitt a scris introducerea la volumul *Letters from Freedom* de Adam Michnik, apărut tot la University of California Press. Recomand, de asemenea, eseul său „Stalinist Revolutionary Breakthroughs in Eastern Europe”, în Vladimir Tismăneanu, ed., *Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*, Central European University Press, 2009, p. 17-24.

Mă leagă de Ken Jowitt o intensă și statornică prietenie. Primii care mi-au vorbit despre el au fost Alexandru Ivăsiuc și Tita Chiper. Mi-au spus că este o personalitate intelectuală fascinantă. Aveau perfectă dreptate. De o pătrunzătoare, așa spune scânteițoare, luciditate, scrierile lui Jowitt sunt lecturi obligatorii pentru toți cei care vor să înțeleagă natura și dinamica bolșevismului ca experiment politic, social, economic, antropologic și ideologic, matricea sa instituțională și simbolică. ■

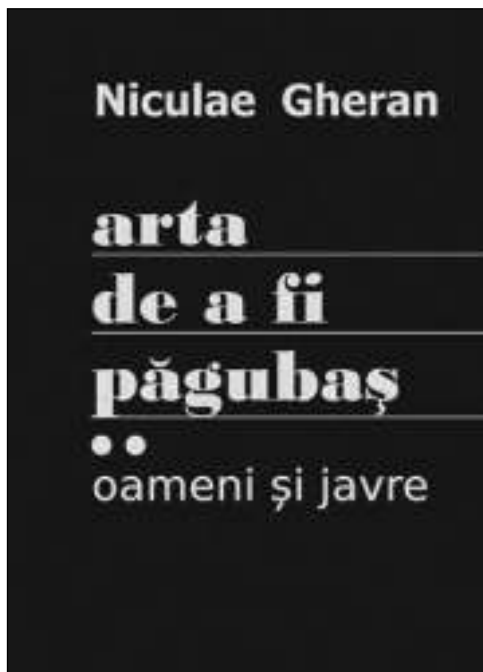
Arta memorialistului

Despre curaj, amintire și bucuria de a povesti

Irina Georgescu

ÎN LEGĂTURĂ cu volumul al doilea din *Arta de a fi păgubaș: Oameni și javre*, București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2010, 560 de pagini, autorul însuși ne mărturisește în „Cuvânt-înainte“ despre caracterul subiectiv al confesiunilor de viață puse în relație cu capriciile memoriei. Geneza acestei „arte a păgubașului“ stă sub semnul unui timp de dinainte de nașterea ideologiei. Confesiunea devine atât o metodă de a transcrie fragmente de viață, frânturi de discuții, cât și oglindă a memoriei. Simpla căutare în propriile amintiri echivalează cu imboldul de a umple „arhivele memoriei“, pentru a șterge sincopile sau faptele decodate eronat după momentul producerii lor, când memorialistul se așază la masa de scris: „ca și în cazul primului volum, fac precizarea că, având ca substrat noianul amintirilor de demult, majoritatea paginilor alăturate poartă girul realității, cel puțin în privința cadrului istoriografic și topografic“ (p. 13). Unele capitole, în schimb – „Din jurnalul fiului risipitor“, „Remember“, „Destine“ și „La porțile Orientului“ – sunt marcate de concurența dintre realitate și tendința de a ficționaliza. Istoricitatea evenimentelor este coroborată cu tensiunea generată de diverse întâmplări narate, ce iradiază la tot pasul din dialoguri, din descrieri ample ori din monologuri.

Narațiunea savuroasă restituie imagini din epoca lui Carol al II-lea, care întregesc o frescă unitară despre viața regalității, dar și despre dinamica relațiilor dintre oamenii de rând și capriciile societății. În legătură cu nevoia de instrucție a marelui-voievod de Alba Iulia, sfatul lui Nicolae Iorga dat regelui se referea la pregătirea unei clase speciale, „cu elevi proveniți din toate straturile societății românești“ (p. 18) (discuție relatată de Barbu Theodorescu, unul dintre secretarii lui Iorga și șef de cabinet la Consiliul de Miniștri pentru o vreme). Dar imaginea lui Mihai, moștenitorul tronului, este mai degrabă una zburdalnică și copilăroasă: „pentru mai toți, suveranul rămăsese același copil frumos, cu al cărui chip bucălat ne obișnuiserăm de pe vremea monezilor gălbui de cinci lei sau alb-cenușii de mai târziu, cu valoare ridicată de 100, ori de argint, de 200, cu inscripția «Mihai I, Regele Românilor»“ (p. 19). Bucuria de a povesti dă seama de o jovialitate care electrizează, dar care diferă totuși de micropovestirile din *Târgul Moșilor* sub aspectul implicării. Dacă în volumul întâi primau copilăria și vârtoarea tinereții, în *Oameni și javre*, anii maturității fac deliciul acestor pagini-jurnal-confesiune. Era cunoscută în epocă pasiunea lui Mihai pentru mașini, pe care le asambla chiar el, le demonta după bunul-plac, vrând apoi să le încerce pe șoselele naționale: „pe suveran aveam să-l văd

de aproape prin 1947, într-o vacanță petrecută la Predeal, fulgerând Șoseaua Națională cu o mașină deloc arătoasă, dar dotată cu un motor strașnic, ce obliga escorta să-și tragă sufletul, în încercarea de a nu pierde urma stăpânului. Adevărată cursă de automobile“ (p. 20-21). Ritmul istorisirii se stabilește în funcție de dispoziția memorialistului de a da curs unor întâmplări pe care nu le putem regăsi în manuale de istorie, ci doar în cronicile ori în consemnări răzlețe. Istoria poate fi falsificată ușor, dar asemenea texte memorialistice reușesc să schimbe perspectiva anchilozantă asupra timpului.

Anii ideologiei comuniste se scurg sub semnul unei potențiale salvări. Numai că în acest moment de așteptare se naște

o lume lașă, timorată de ce se poate întâmpla fiecăruia, o masă amorfă, fără o picătură de solidaritate, care să țină seama de credințele tale, de ce-ai făcut și spre ce năzuiești, nu de „păcatele“ neamului din care te tragi. Oricât de păguboasă ar fi fost, suflarea de la marginea urbei – mă feresc să-i zic mahala, fiind în realitate o haltă dintre sat și oraș – rămânea infinit mai bună și mai dreaptă. (p. 108)

Se iscă un hiat între lumea tradițional-habotnică a satului și lumea deșănțată a orașului, marcat de posibilitatea suprapunerii celor două realități în „mărgininea“ unui spațiu întrucâtva protector, care-și salvează anonimatul prin renunțarea la identitate. Bolboroseala este o reacție a încurcării limbilor și a valorilor, ca într-un turn Babel autohton. De aceea, se transformă în „dușman de clasă“ oricine nu respectă practicile, ierhia și ideologia comunistă. Nicolae Gheran își păstrează condiția de observator

bonom, care vede de la distanță tabloul întreg, face predicții și comparații, pentru a relata apoi cu vervă ceea ce a trăit. Timpul trăirii întrece timpul mărturisirii, forțându-l să selecteze ceea ce e demn de povestit sau de amendat: „nu voi pregeta să fiu alături de ultimul păgubaș, care, peste orice politică și ideologie, n-a făcut și nu face compromisuri cu sine“ (p. 111). Dintr-un anumit punct de vedere, „păgubașul“ este cel care pierde la tot pasul, indiferent cât ar ieși la zarurile sorții, pentru că există un echilibru universal, o suită de rituri de trecere dintr-o lume în alta, care marchează, totodată, inițierea:

nu s-a schimbat nimic, băiete, și n-o să se schimbe vreodată. Timpurile sunt aceleași de când lumea: te naști plângând, trăiești condamnat la moarte, fără să știi ziua execuției. E și singura lege dreaptă, de care nu scapă nimeni. În rest, omul călătorește: vine și pleacă, zboară sau se târăște, umblă încolo și-ncoace, ca apoi să se despartă de toți și de toate, fără să mai plângă precum la naștere. (p. 298)

Doctrina și continua ei prefacere înseamnă o schimbare de macaz. În acest sens, definiția comunismului ne apare ca un „spectacol de marionete cu păpușari rămași până azi în umbră“ (p. 117). La urma urmei, tortionarii rămân, indiferent de numele pe care îl poartă. Condiția de fantoșă este cea care murdărește conștiința vie a memorialistului, care nu poate accepta nicio clipă dezertarea de la direcția propriei voci interioare.

O parte semnificativă a volumului de față o constituie agitația din spațiul editorial, descrisă cu pasiune de un cunoscător al domeniului, dar care se păstrează echidistant față de evenimente. Tonul mucalit al memorialistului se desprinde din perspectiva unitară asupra întregului: se implică atât cât să dea veridicitate relatării. În 1956, când a preluat conducerea Editurii de Stat pentru Literatură și Artă, Petru Dumitriu avea 32 de ani. Va fi înlocuit în scurtă vreme cu Ion Bănuță, elogiât la instalare de Mihai Beniuc ca „poetul revoluționar de la Grivița“, chemat „să pună capăt tendințelor cosmopolite și liberaliste din activitatea de până atunci“ (p. 462), dar care picase ca „Agamiță Dandanache, în plină campanie electorală, când jocurile păreau făcute“ (p. 475). Numai că Bănuță se dovedește „omul potrivit la locul potrivit“, secundat de profesorul universitar Alexandru Balaci, „transferat de la Radio pe scara din dos, în urma unei emisiuni ce deranjase Ambasada URSS“, de filosoful Mihai Șora, „recuperat hoștește din Franța, după ce se stabilise acolo cu întreaga familie și debutase la Editura Gallimard cu o carte de antropologie metafizică (deloc actuală în

peisajul ideologic democrat-popular)“ și de farmacistă Ilca Melinescu, „cândva femeia numărul 2, după Ana Pauker, în ierarhia de partid“ (p. 479). Pentru o vreme, noua lume editorială va fi guvernată de „un italianist, un filosof și-o farmacistă, în așteptarea unui lăcătuș care să-i împace în dirijarea literaturii române, după demiterea lui Petru Dumitriu“ (p. 479-480).

Situarea oarecum periferică, la marginea unor bălării fățișe, îi asigură editorului liniștea redactării, posibilitatea de a depăna povești din tinerețe, „pălăvrăgeală în întâmpinarea Epocii de Aur“ (p. 556), așa cum afirmă cu modestie în „Epilog“. Curajul de a spune uneori adevăruri dureroase devine sinonim cu încercarea memorialistului de a se detașa de evenimente, pentru că în acel spațiu intim al reflecțiilor, al bucuriilor precare și al panicilor, amintirile pot fi recuperate asemenea clișeele fotografice lăsate să se scuture în camera obscură.

„**Î**NDĂRĂTUL CORTINEI“ surprinde metafora observatorului atent, căruia îi este dat să găsească în cochilia amintirilor tâlcuri latente, care înregistrează cu minuțiozitate detalii din alte vremuri; observatorul se poate înșela, poate apela la exerciții de admirație și de stil, se poate dedubla, poate chiar mărturisi strâmb. Nu este vorba niciodată de o confuzie între biografie și ficțiune, cât mai ales de curajul de a reinvia frânturi de discuții, episoade ale unei vieți ce se recrează pe măsură ce este scrisă. Narratorul împrumută din fronda cronicarului – „urban“, rafinat, conștient de bogăția „materialului“ descris, care este viața însăși – și din luciditatea și antrenamentul continuu al acrobatului pentru care o singură clipă de neatenție este sinonimă cu propriul sfârșit.

Arta de a fi păgubaș – compusă din excelenta radiografie despre *Târgul Moșilor*, narațiunile spumoase, eclecticice, aproape baroce din *Oameni și javre* – este continuată de încercarea de a restitui, cronologic, piesele unui puzzle – întâmplări, voci polifonice, atitudini surprinzătoare, mici răutăți și trivialități – care surprind un spirit viu, atent, senin și, mai mult decât orice, împăcat cu sine însuși. Cel de-al treilea volum al trilogiei „păgubașului“, *Îndărătul cortinei* (București: Biblioteca Bucureștilor, 2012, 604 pagini), surprinde limpezimea unor micronarațiuni înseriate care oferă, de altfel, coerență și unitate. Autorul însuși mărturisește: „părăsind Epoca de Aur și intrând în Epoca de Arginți, actualei trilogii i s-ar cuveni un adaus: *Bordel nou cu dame vechi*, justificând titlul păgubașului care, după ce s-a rătăcit o viață întreagă într-o pădure sălbatică, se întoarce în lumea de unde a plecat“ (p. 9). Lumea „dindărătul cortinei“ este supusă unor restructurări la toate nivelele, realizate de inși care tatonează spațiul propriilor libertăți, dar mai ales, al conștrângerilor și al parti pris-urilor. Ne este înfățișată o natură conflictuală, scindată de racilele unei construcții ideologice care a condus, de altfel, fără drept de apel, la fărâmițarea treptată a blocului sovietic, prin tulburarea climatului politic, cu toate încercările de păstrare a unui statu-quo. Anii 1964-1965 constituie puntea între „lumea de dinainte“ (decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și spargerea monolitului puterii

în facțiuni diverse) și „lumea de acum“ (iluzia dezghețului cultural, prin continuarea inițiativelor luate de răposat), astfel încât „venise sorocul schimbărilor, de sus până jos, începând cu cele din vârful piramidei“ (p. 11).

Restructurarea Ministerului Culturii, după moartea lui Dej, a avut ca efecte nu doar redistribuirea atribuțiilor, sub formă piramidală, de sus în jos, ci și crearea unui Comitet de Stat pentru Cultură și Artă, „format din numeroase personalități literar-artistice, cu un birou coordonator din care făceau parte conducătorii uniunilor de creație și președinții consiliilor domeniale – arte plastice, așezăminte culturale, edituri, muzică, răspândirea științei și culturii, precum și teatre –, organisme alcătuite la rândul lor din scriitori, fruntași ai vieții științifice, compozitori, dirijori, pictori, sculptori, regizori, actori, cântăreți, instrumentiști ș.a.“ (p. 12). O ierarhie aproape liberală, devenită în curând una de tip vasa-lic, necesară pentru a menține controlul. Peste o vreme, deranjat de extinderea unor libertăți generate de o atare politică culturală, „Ceaușescu va schimba caracterul *obștesc* al instituției, desemnând-o ca organism *de partid și de stat*. Înlocuire de rău augur, care a limitat drepturile creatorilor în coordonarea acțiunilor de până atunci“ (*ibidem*).

La fiecare pagină, memorialistul prezintă într-un limbaj savuros secvențe inedite din Epoca de Aur, de la diverse butade ale unor personaje-cheie până la proiecte propagandistice, menite să concureze cu inițiativele occidentale în materie de editare, adesea absurde. Sunt descrise întâlniri sau anecdote care au marcat o schimbare în viața culturală sau în evoluția spirituală a eroului, cum sunt Eugen Schileru, prefațator la *Scenografia românească*, ce „a deschis șirul unor fabuloase studii și incursiuni în istoria artei universale“ (p. 33), Simion Mehedinți, căruia „nu i s-a iertat defel că șapte luni a fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul Marghi-loman“ (p. 65), ori „tovarășa ministru“ Constanța Crăciun, care, „pe un atare teren minat, era o ușă la care se putea bate“ (p. 71). De altfel, susține Nicolae Gheran, „este de domeniul evidenței că reluarea creației originale a poetului [Tudor Arghezi] – întrerupte în 1947 cu mult huluțele *101 poeme* – s-a petrecut sub mandatul Constanței Crăciun, atentă la propunerile lui Alexandru Balaci, când era redactor la Editura de Stat pentru Literatură și Artă“ (p. 72). Tot ministresa a intervenit, constată memorialistul, și în cazul liceanului Florin Piersic, respins la Conservator din cauza dosarului „necorespunzător“ (p. 73).

Tensiunea scrierii contrastează cu „aberația unui sistem certat cu ierarhia adevăratelor valori“ (p. 64). Controlul direcției tipăriturilor, controlul exercitat de editori asupra manuscriselor, autocenzura excesivă a autorilor înșiși, care ajungea până la mutilarea cărții, erau prerogativele unui demers editorial avariât: „într-un sistem excesiv de centralizat, cu responsabilități difuze, o deplină libertate a creației este de neconcep-tă“ (p. 70-71). Ocupația de editor, supusă vicisitudinilor și compromisurilor, este concurată de noile meșteșuguri legate de carte. Editorii devin instanțele a căror ocupație este esențială pentru universul cărții.

Editorii de ieri și de azi și-au lăsat amprenta asupra cărților tipărite, modificând nivelul de receptare, educând în timp gustul publicului: „în perioadele de glorie ale culturii românești, marii editori n-aveau școală; pe Eminescu și pe alți junimiști i-au editat frații Șaraga, familie ieșeană cu predecesori și urmași întinși pe trei generații de legători de cărți, tipografi, librari și anticari. Cine mai știe azi de Aizig și, mai ales, de Elias Șaraga? [...] Dar de Leon Alcalay cine-și mai amintește?“ (p. 219). Figurile unor editori importanți au marcat harta publicațiilor românești: Emil Ocneanu de la Editura Socec, Alexandru Rosetti, editor memorabil la Fundațiile Regale, iar mai înainte la Cultura Națională, Ion Simionescu, președintele Consiliului de administrație de la Cartea Românească. În ceea ce-l privește pe Nicolae Gheran, activitatea de editor și de redactor de carte, exersată de-a lungul timpului, se probează în publicarea operei lui Liviu Rebreanu, îngreunată, de altfel, de precauțiile nevrotice ale cenzurii, care „a fost de acord să renunțe la multe ciupituri din vechile reeditări, nu și la sintagma: *Răpirea Basarabiei*, titlul piesei în care doamna Herdelea și-o amintește în carte c-ar fi jucat în tinerețe. Le spun că n-am mandat de la Rebreanu să-i tund textele și opresc ediția de *Opere*. De unde inițial publicasem trei volume cu Nicolae Liu într-un an, de doi ani țin hora în loc. Până când și Șora încercase să mă înduplece, susținând întemeiat că o carte nu stă în două cuvinte. E adevărat, numai că nu vreau să creez un precedent. Azi admit să-mi taie două cuvinte, iar mâine mi se va cere să elimin un întreg alineat“ (p. 500). „Învăluirea cenzurii, gripată la auzul unor nume sau expresii tabu“ (p. 531), a făcut posibilă publicarea manuscriselor lui D. Vatamaniuc și ale lui Alexandru Zub ori citarea lui Nichifor Crainic (pseudonim înlocuit cu numele adevărat, Ion Dobre), a lui Radu Gyr (înlocuit cu Radu Demetrescu).

„Păgubașul“ memorialist câștigă în simpatie, derivată dintr-o efervescență a narării, a deliciilor verbale, a stilului personal de reprezentare a situațiilor diverse, fără să se teamă de potențiale repercusiuni sau de polemici. De aceea, *Îndărătul cortinei* se dovedește, asemenea celorlalte două volume care compun trilogia *Arta de a fi păgubaș – Târgul Moșilor și Oameni și javre* –, o lectură personală, extrem de necesară, a unei epoci devenite deja istorie. ■

Îndărătul cortinei

Al. Săndulescu

AVEM PE masă al treilea tom din seria *Arta de a fi păgubaș* de Nicolae Gheran, care îmbogățește galeria de portrete din volumele *Sertar* (2004), *Cu Liviu Rebreanu și nu numai* (2007) și mai ales din *Oameni și javre* (2010). Însemnările memorialistice, și de astă dată, sunt precumpănitor din domeniul culturii și artei și, în același timp, se constituie ca o autobiografie profesională: director la Editura Meridiane, secretar la Consiliul de Stat pentru Cultură și Artă, apoi la Consiliul Editurilor și Difuzarea Cărții, redactor și șef de redacție la Editura Enciclopedică și, nu în cele din urmă, autor al monumentalei ediții critice Liviu Rebreanu. Din această poziție, Nicolae Gheran a putut să observe din interiorul sistemului evenimente și oameni, redactori și activiști de partid, primii devenind cel mai adesea nume cunoscute, ceilalți, „dindărătul cortinei“, dați, din păcate, prea repede uitării, nemaștiind aproape nimeni de ei, azi, câți mai trăiesc, ajunși prosperi oameni de afaceri care o fac pe nevinovații. Totuși existau și excepții, își amintește Nicolae Gheran, ca ministrul Constantin Prisnea, un om de treabă, care intervenise la Gheorghiu-Dej spre a-l ajuta pe marele geograf Simion Mehedinți, dat afară din propria locuință, și, fapt cu deosebire important, Constanța Crăciun, ministrul culturii, „o doamnă“, de o remarcabilă distincție intelectuală, care a fost receptivă la solicitarea Profesorului Alexandru Balaci, redactor șef la ESPLA, pentru a-l repune în drepturi pe Tudor Arghezi. Profesorul de italiană îi fusese coleg de facultate și o salvase în timpul studenției din mâna unor bătauși legionari.

Un alt eveniment a fost aprobarea plăcerii lui Mihai Șora, pe atunci șef de redacție la aceeași editură, fost bursier și rezident în Franța din 1939 până în 1948, cu o expoziție de carte la Paris. Bineînțeles că au început obișnuitele suspiciuni și întrebările dacă *nămăne* sau *nu nămăne*. Omul care a garantat pentru el că se va întoarce a fost Alexandru Balaci. Și s-a întors. Plecat cu bani puțini și chiar de Crăciun, Șora a avut succes datorită lui Eugen Ionescu, nașul său, care l-a găzduit și i-a facilitat reluarea legăturilor cu editorii parizieni, transformându-și biroul într-un stand al cărților românești, recomandate spre publicare. Autorul *Rinocerilor* a organizat un cocteil în cinstea editorului român, unde fostul patron de la Gallimard i-ar fi adresat următoarele cuvinte, cu un subtil tâlc politic, reproduse de Nicolae Gheran, firește, după relatările lui Șora: „Pe Michel Sora îl cunosc de mult și-l prețuiesc cum se cuvine. Când lucram împreună, mi-a cerut să-l învoiesc câteva zile să-și vadă tatăl și, precum mușchetarii lui Dumas, s-a întors după douăzeci de ani. Rămân deschis și acum la propunerile sale, cu o singură condiție: să-i aparțină lui, nicidecum altora“.

„Dindărătul cortinei“, Alexandru Balaci ne apare într-un binemeritat fotoliu de orchestră:

Era ființa cea mai puțin convențională, rasat, excelând în politețe, extrem de atent cu toate persoanele din jur, n-ai fi bănuțit o clipă din ce mediu provine (tatăl, plutonier, mama neștiutoare de carte). Avea un simț al dreptății și al încrederii în oamenii pe care îi cunoștea, de care m-am bucurat și eu într-un moment când „tovarășa“ de la „cadre“ voia să mă concedieze din postul de redactor la ESPLA din cauza dosarului „dalmațian“. Datorită lui Alexandru Balaci, care a garantat pentru mine, am rămas în serviciu încă doi ani, până când au venit marile epurări din 1958.

Ceea ce pune în relief înzestrarea de memorialist a lui Nicolae Gheran sunt mai ales portretele, ca acela abia amintit și ale altor personalități întâlnite în epocă. Parcă și mai bine conturat este al Profesorului Alexandru Piru. Avea renumele de „gură rea“, de spirit malign (v. Capitolul *Bârfa și nu prea*), dar nu o dată spunea adevărul, având harul povestirii. Fusese dat afară în 1948 din postul de asistent al lui G. Călinescu și, după ani buni, când se „recalificase“, printre altele, ca topometru, revenise la facultate. Era foarte acid față de noii colegi, Savin Bratu, Mitu Grosu, Vicu Mândra, cel care îl atacase în mod ignobil pe G. Călinescu, ceea ce a contribuit la îndepărtarea Profesorului de la catedră. Din acest motiv, plutea în jurul său acuza de xenofobie. Alexandru Piru le reproșa acestor colegi profesiile anterioare (I. Vitner, stomatolog), studiile neterminate, „într-un cuvânt, incompetența, susținând că nu poate avea pentru ei prețuirea intelectuală pe care o purta unui Gaster, Byck sau Vianu“.

Pagini savuroase consacră memorialistul boemei literare și artistice, care frecventa cârciumile Grădinița, Podgoria, Katanga, Casa Scriitorilor. E aici multă anecdotică, sunt evocate pățanii, uneori pline de haz, ale celor care cochetau cu nemurirea. Pe acest fond se profilează portretul psihologic al lui Fănuș Neagu, în care distingem, cum observă Nicolae Gheran, pe de o parte, finețea suflatească, pe de alta, rectitudinea,

lipsa de ezitare în a rosti într-un limbaj frust, cu orice risc, adevărul, de a protesta contra regimului, gest foarte rar, excepțional, pe atunci. Mai mereu sub aburii vinului, Fănuș Neagu avea curajul să-i înfrunte public, chiar în ședințe, pe activiștii de partid, când vorbeau, neosteniți și plicticoși, despre „succesele“ socialismului „multilateral dezvoltat“: „Ce se știe, dom'le? Spune-mi d-ta o uzină, o fabrică, o prăvălie, unde lucrurile merg bine, un atelier de croitorie, o cofetărie sau cârciumă și al dracului să fiu dacă nu scriu despre ea. Ce mă iei pe mine cu procente?“

Funcționariatul editorial nu l-a împiedicat pe Nicolae Gheran să se consacre cercetărilor de istorie literară, angajându-se, cu o adevărată pasiune, la elaborarea ediției critice a operei lui Liviu Rebreanu, preocupare permanentă, zeci de ani, ca să nu spun pentru tot restul vieții. Datorită cunoașterii din interior a funcționării sistemului și unei voințe îndârjite, el a reușit să realizeze o ediție cu un text *integral*, fără să fie desfigurată de atât de frecventele și descurajantele „croșete“.

Nicolae Gheran a lucrat multă vreme la Editura Enciclopedică, unde se publicau instrumentele de lucru (biografii, bibliografii, dicționare). Așa i-a cunoscut pe cei mai importanți colaboratori, precum istoricul ieșean Alexandru Zub, abia întors din închisoare, și care debuta spectaculos editorial cu monografiile *Kogălniceanu*, *Xenopol*, *Pârvan*, și pe Mircea Zăciu, criticul și istoricul literar eminent, pe atunci coordonatorul *Dictionarului scriitorilor români*, dicționar care, nefiind pe placul autorităților și al multor confrăți, a fost împiedicat să apară înainte de 1989 și să-i fie trimis zațul la topit. De aici, dezabuzarea, dezgustul autorului față de spiritalul ignar și de o mentalitate anticulturală. Mircea Zăciu, constată și memorialistul, era un occidental: „Născut mai aproape de Viena și mai departe de Istanbul, se simțea bine în hainele sobrietății sale, alimentate de un orgoliu nemăsurat, rareori îngăduindu-și să glumească. De altfel, și când râdea, o făcea cu bărbia în piept, rușinându-se parcă de îndrăzneala lui“. Portretele lor, ca și ale celor amintiți mai înainte, și nu sunt singurele, se detașează ca figuri luminoase, memorabile, situându-se la polul opus personajelor cenușii, nu o dată malefice, aflate *îndărătul cortinei*, despre care Nicolae Gheran vorbește în deplină cunoștință de cauză. ■

Publicăm câteva scrisori inedite ale lui I. Negoîțescu către Farkas Jenő, din volumul Farkas Jenő, *Cvadratura Cercului Literar: În dialog cu patru cerchiști: I. Negoîțescu, Ștefan Aug. Doimaș, Nicolae Balotă, Cornel Regman*, cu o prefață de Marta Petreu, volum în curs de apariție la Editura Palamart din Budapesta.

Scrisorile prezintă interes nu numai pentru biografia lui I. Negoîțescu, ci și pentru problemele de filiație ideologică ale Cercului Literar de la Sibiu.

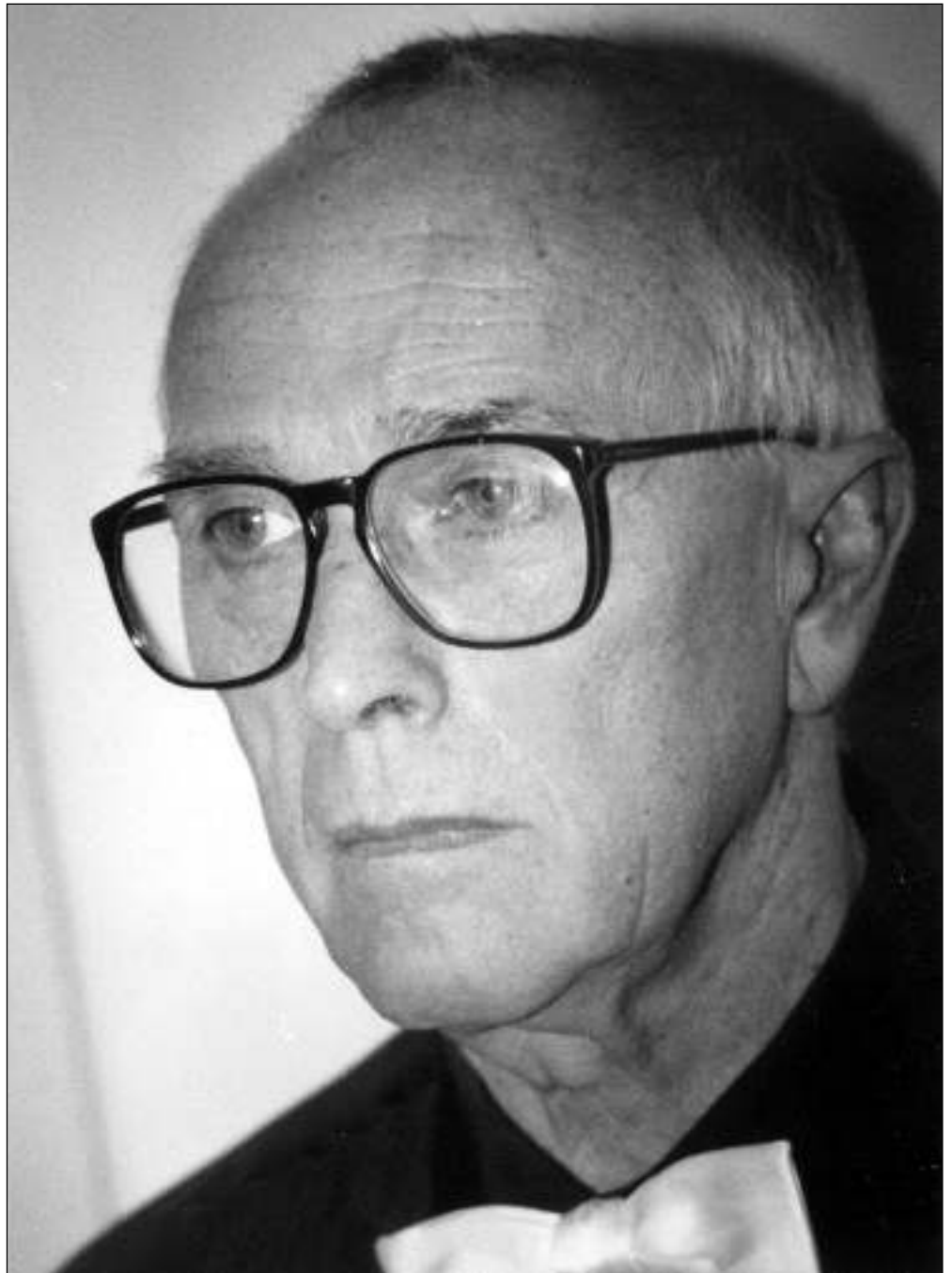
Revista *Apostrof* îi mulțumește lui Farkas Jenő pentru aceste documente.

Argument

Farkas Jenő

CU OCAZIA primei mele vizite la Paris, în anul 1985, Monica Lovinescu a avut generozitatea să-mi ofere cartea dumneaei de cronici literare¹ cu următoarea dedicație: „Domnului Farkas Jenő, pentru a controla dacă literatura română văzută de aici seamănă cu cea privită de la... Budapesta“.²

Există oare perspective diferite ale literaturii române privite de la Paris, Budapesta, Berlin, Padova, Praga sau Sofia? Răspunsul este categoric: da. Este suficient să amintim, în cazul Budapestei, activitatea Tipografiei de la Buda (cu sute de cărți românești redactate, tipărite și difuzate în teritoriile locuite de români, timp de mai multe decenii la începutul sec. al XIX-lea), prezența la Buda a „cenzorilor“ Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, valoarea de excepție a Școlii Ardelene, cel mai important curent de idei din epoca respectivă. Sau, mai târziu, rolul de întemeietor de instituții românești la Budapesta și București al lui Alexandru Roman, senator în Parlamentul Ungariei, membru fondator al Academiei Române, șef al Catedrei de limbă și literatură română de la Universitatea „Pázmány Péter“ din Budapesta, catedră care va împlini în curând 150 de ani de la întemeiere. De asemenea, alți profesori de renume ai Catedrei de română de la Budapesta (Gheorghe Alexici, Gáldi László, Carlo Tagliavini, Domokos Sámuel, Pálffy Endre) au fost autori ai unor importante gramatici, studii de istoria literaturii și a culturii românești. Ei au colaborat la toate enciclopediile sau lexicoanele editate la Budapesta, au fost traducători însemnați (Alexici, Gáldi, Domokos) din literatura română, folcloriști (Alexici și Domokos), au publicat monografii notabile (Alexici³, Gáldi⁴, Domokos⁵ și Pálffy⁶). Reviste româ-

• I. Negoîțescu. Foto: Radu

1. Monica Lovinescu, *Unde scurte: Jurnal indirect*, Madrid: Limite, 1978.
2. Cu prietenie Monica Lovinescu, iunie 1985.
3. Dr. G. Alexici, *Geschichte der rumänischen Literatur*, Leipzig: C. F. Amelangs Verlag, 1909.
4. Ladislau Gáldi, *Stilul poetic al lui Eminescu*, București: Editura Academiei, 1964; idem, *Introducere în istoria versului românesc*, București: Minerva, 1971.
5. Domokos Sámuel, *Octavian Goga, a költő és műfordító*, Bukarest: Kriterion, 1971.
6. Pálffy Endre, *A román irodalom története*, Budapest: Gondolat, 1961.

nești precum *Familia* lui Iosif Vulcan, mai apoi *Concordia* și *Federațiunea* ale lui Alexandru Roman, editate la Budapesta, au reflectat literatura și preocupările românilor din Ungaria și Transilvania. *Lucașfărul*, revista condusă de Octavian Goga, își propunea să fie oglinda „tuturor frământărilor vieții românești“. O serie de alte ziare,

reviste mai mult sau mai puțin efemere, organizații cu caracter social sau politic, organizații studențești cu sediul la Pesta sau Buda au întregit peisajul cultural românesc din capitala ungară. A fost deci o perioadă când Budapesta a devenit unul dintre centrele însemnate ale culturii românești. En-

→

→

ciclopeiile *Pallas* (în 18 volume, apărute între 1893 și 1900) și *Révai* (în 20 de volume, apărute între 1910 și 1935) cuprind apoi mii de articole despre cultura și civilizația românească. Iar enciclopedia literaturii universale – *Világirodalmi Lexikon* (1970-1996, în 18 volume) – cuprinde 500 de articole dedicate scriitorilor români; volumul suplimentar (al 19-lea) prezintă în plus 80 de scriitori de limba română. Iată doar câteva argumente pentru a susține ideea existenței unei „perspective budapestane” asupra literaturii române.

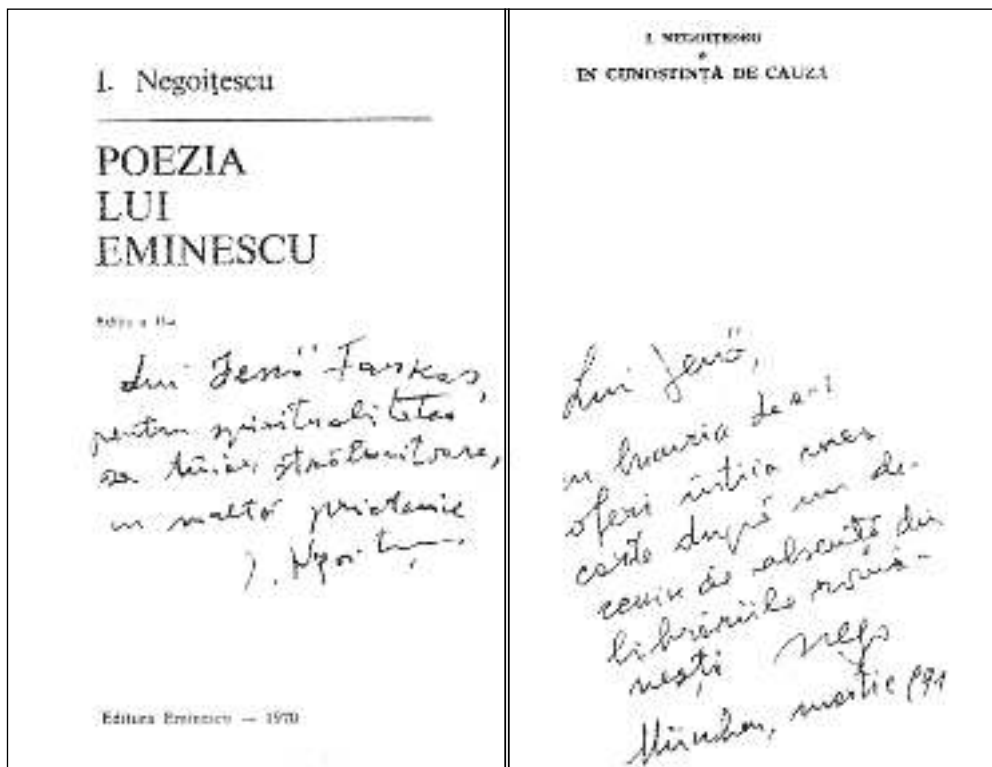
Titlul prezentului volum, *Cvadratura Cercului Literar* (dat la sugestia doamnei Marta Petreu), nu este un joc al hazardului, deoarece trimite la Cercul Literar și, concomitent, la ciclul de poeme al lui Ștefan Aug. Doinaș (*Cvadratura Cercului*), compoziție de riguroasă geometrie, cu forme într-o permanentă mișcare-revenire („niciunde-pretutindeni-altul vine”), sugerind intransigență și severitate. Sibiu, acel *genius loci*, a jucat, fără îndoială, un rol determinant în formarea unei spiritualități, asumată chiar de la început de „cerchiști” atât în domeniul baladei, dramei, prozei, cât și în cel al criticii literare. „Urbanitatea” (Doinaș), „cosmopolitismul” (Negoieșcu), „transilvanismul”, „spiritul gospodăresc” (Balotă), „Mitteleuropa”, „rotunditatea” (Regman), iată elementele componente ale acestei spiritualități moștenite în parte de la Școala Ardeleană, iar mai târziu preluată de „echinoxști” (scriitorii grupați în jurul revistei *Echinoux*).

ÎN CĂ DIN anii studenției mele de la București am avut șansa să-i cunosc pe cei patru „cerchiști” prin Cornel Regman, a cărui soție îmi este verișoară dinspre mamă. (A fost acesta efectul unui transilvanism germano-maghiaro-român destul de frecvent întâlnit mai demult, ce implica, desigur, cunoașterea celor trei culturi și limbi.) Cu cei patru membri ai Cercului – I. Negoieșcu, Ștefan Aug. Doinaș, Cornel Regman, Nicolae Balotă – m-am întâlnit în mai multe rânduri și la Budapesta, ceea ce se observă și din corespondența publicată în volumul de față, în facsimil și în transcriere (în capitolul Anexe). În Ungaria, poemele lui Ștefan Aug. Doinaș au fost traduse încă din 1969, iar Nicolae Balotă este prezent în spațiul cultural maghiar din 1979, cu volumul său *Lupta cu absurdul*, iar după 1990 i s-au tradus în maghiară încă două volume.⁷ I. Negoieșcu și Cornel Regman, mai ales cel din urmă, au colaborat substanțial la *Enciclopedia literaturii universale*, amintită mai sus, al cărei colaborator principal am fost pentru ultimele șapte tomuri. Iar interviurile de față au apărut în reviste românești și, în traducere, în reviste din Ungaria, apoi toate sub formă de volum de interviuri în limba maghiară.⁸

Chiar după două decenii, interviurile de față prezintă un real interes pentru istoria literară. Primul, realizat în 1990, cu I. Negoieșcu și Ștefan Aug. Doinaș, pare a fi

7. Nicolae Balotă, *Abszurd irodalom*, trad. Zirkuli Péter, Budapest: Gondolat, 1979; idem, *A láthatatlan képe*, trad. Vallasek Júlia, Cluj: Koinónia, 2000; idem, *Romániai magyar írók (1920-1980)*, trad. Vallasek Júlia, Tîrgu-Mureș: Mentor, 2007.

8. Farkas Jenő, *XIII+I párbeszéd a magyar-román kapcsolatokról*, Budapest: Palamart, 2003.

• Dedicatii din 1971 și martie 1991

oglindea unei „întîlniri istorice”, pentru că cei doi fondatori ai mișcării au dezbătut aici chestiunea participării membrilor Cercului Literar la viața politică și socială a țării, după schimbările intervenite în 1990. Se știe că singurul dintre membri care, pe urmă, a intrat activ în politică a fost Doinaș. Diferențele dintre cei doi, mai ales în privința problemelor extrem de acute ale conviețuirii româno-maghiare de după „schimbarea de regim”, au ieșit la iveală de-a lungul dialogului lor. Convorbirea din 4 martie 1990 a avut loc cu două săptămîni înainte de evenimentele din Tîrgu-Mureș. Cunoaștem cu toții consecințele acestora, cu prelungire pînă în zilele noastre, și implicațiile lor politice. *Jurnalul literar* din București a publicat interviul la rubrica „Dialoguri esențiale”. Valoarea de istorie literară a replicilor celor doi prieteni este evidentă: I. Negoieșcu stabilește clar locul lui Doinaș în cadrul literelor românești, modernitatea și caracterul romantic-baroc fiind specifice poeziei lui Doinaș. Iar scrierile, documentele inserate în text vizează o mai bună înțelegere a relațiilor dintre membrii Cercului, pe de o parte, iar pe de alta, legăturile mele cu dînsii, ceea ce, sper, a conferit acestor discuții un ton convivial, prietenesc, dar în același timp profunzime și un înalt profesionalism. Scrisoarea lui I. Negoieșcu (din 26 octombrie 1989) referitoare la relația tinerilor „cerchiști” cu Lucian Blaga, din anii sibieni, este revelatoare, în sensul că maestrul a fost „invitat” la activitățile Cercului, iar „colaborarea celor două influențe [E. Lovinescu – L. Blaga] s-a dovedit fericită”. Încă în iulie 1989, pe cînd Negoieșcu era interzis în România, în revista *Hítel* din Budapesta a apărut articolul său *Unirea de la 1918 – văzută azi* (în traducerea subsemnatului). În volumul de față am publicat, de asemenea, în facsimil cuvîntul-manuscris despre maghiari al lui I. Negoieșcu, rostit la Radio Europa Liberă, unul dintre textele cele mai deschise și mai sincere scrise vreodată de un scriitor român despre această problemă.

ÎN ACEEAȘI atmosferă continuă, după cinci ani, convorbirea cu istoricul și teoreticianul literar Nicolae Balotă, mare

cunoscător al literaturii maghiare, prezent cu trei volume în bibliotecile din Ungaria. Volumul *Scriitori maghiari din Transilvania* (1981) – „o datorie sentimentală”, după cum spune însuși autorul – a fost apreciat la justa sa valoare numai după trei decenii, odată cu traducerea lui în limba maghiară în anul 2007. Citind cele două volume ale *Caietului albastru*, îmi dau seama că în anul 1996, la data interviului nostru de la Epinay-sur-Seine, autorul lucra la monumentalul său jurnal scris sub formă de roman. De pildă, informațiile despre familie, scena cu prezentarea în închisoare a pieselor lui Ionescu de către Nicolae Steinhardt, analize despre Meister Eckhart și Cioran, reflecțiile despre „transilvanism”, „ardelelism”, „spiritul german” se găsesc în convorbirea de față sub o formă mai spontană, cîteodată amplificată (Steinhardt „jucînd” în închisoare piesele lui Ionescu). Afirmările autorului despre „transilvanism” în general și, în special, despre literatura română transilvană anunțau cercetările profesorului Cornel Ungureanu pe tema „geografiilor literare”. Trebuie să menționăm, de asemenea, publicarea unui interviu cu Nicolae Balotă, realizat direct în limba maghiară, apărut în 1997 într-un cotidian.¹⁰

INTERVIUL CU Cornel Regman a fost realizat în 1999, în urma unei prietenii de patru decenii. Relațiile mele mai strînse cu familia Regman au început în anii de studenție, la București (1968-1972), și au continuat în timpul șederii mele la Bucu-

9. Iată un fragment din *Preambulul* volumului *Scriitori maghiari din Transilvania*: „Literatura maghiară din România, repet, nu ne poate fi străină. Predecesorii noștri, cărturari români, au înțeles-o mai demult. Abia împliniseră zece ani după unirea Transilvaniei cu Țara Românească și, în 1930, apărea cartea unui tînar cercetător român, închinată unor «Aspecte din literatura maghiară ardeleană». Această carte, a lui Ion Chinezu, nobilă figură de condeier, a constituit pentru mine, și ea, un îndemn [...] Esențială este în cunoașterea unei literaturi o astfel de deschidere”.

10. Nicolae Balotă erdélyisége: Egy román író magyar nyelvű vallomása, *Magyar Nemzet*, 4 ianuarie 1997.

rești pînă în anii 1982, când m-am stabilit în Ungaria, și bineînțeles mai departe. Cornel și Zorina m-au luat deseori la Casa Scriitorilor să cunosc lumea literară din București. Fiind student, mai tîrziu redactor la o revistă, am avut ocazia să iau contact cu grupul „cerchiștilor” și să am acces la volumele lor, la discuțiile în jurul apariției acestora. Numai pentru a ilustra „spiritul epocii”: prin 1974, Securitatea din București a încercat să mă racoleze pentru a face „scurte însemnări” despre maghiarii din capitală, în schimbul unei „carriere rapide”, al „unui apartament și salariu ca lumea”, al unor „burse în străinătate”. Probabil, ar fi urmat să raportez și despre C. Regman și prietenii săi. Însă am reușit să refuz cu ajutorul gazdei mele, pentru că, din fericire, l-am meditat pe băiatul său.

După cum au afirmat mai mulți comentatori, interviul de față este unul „testamentar”. *Jurnalul literar* din București l-a publicat cu titlul *Cornel Regman despre critică și nu numai – ultimul interviu*¹¹, pe urmă a fost inclus în volumul *Ultime explorări critice*.¹² Din corespondența noastră reies mîgala și profunzimea cu care autorul a lucrat la acest interviu. Asemenea lui I. Negoîtescu, Aug. Doinaș, N. Balotă, și C. Regman stabilește clar locul lui Blaga în istoria Cercului, poziția față de spiritul „gospodăresc” în activitatea scriitoricească a ardeleanului. Cu un orgoliu sănătos, C. Regman afirmă despre Cercul Literar de la Sibiu: „Sîntem prima grupare pe poziții consecvent estetice apărută în Transilvania și – pentru epoca respectivă, anii războiului și imediat după – cea mai importantă, nu numai numericește”. Formularea este definitivă în acest ultim interviu al autorului! Convorbirea, după cum spune și Ștefăniță Regman, aduce precizări definitorii în privința autorității criticului, a apărării cronicii literare ca misiune, cu formulări memorabile, cu acel gust specific al jocului și al ironiei regmaniene. Din cele mai mărunte scrieri, „cronichete” nu lipsește niciodată „nota joculară”, fiind „unul din stimulentele” care îl împing pe autor spre actualitate. Unele fraze din interviu, ca „În maliție trebuie să fii onest și... scrupulos” sau „în calitate de critic *am descoperit* mai degrabă non-talente sub masca *meritului*”, par a fi aforisme din cele „vesele și triste”. Cu o sinceritate dezarmantă, C. Regman vorbește despre cenzură și autocenzură, ca „frînă a graiului și gîndirii”, despre „rezistența prin cultură”, considerată de critic „refuzul alinierii”, despre propriile scăderi în așa-numitul „obsedant deceniu”, pentru că nu e scriitor „angajat” care să nu fie „obsedat” de ceea ce a putut să scrie în acei ani... – spune autorul.

Cornel Regman a colaborat substanțial la elaborarea articolelor din *Enciclopedia literaturii universale* în 19 volume, publicată între anii 1970 și 1996, sub auspiciile Academiei de Științe din Ungaria. În calitate de colaborator principal și responsabil pentru literatura română (de la volumul 11, deci din 1989), am reușit să obțin colaborarea mai multor critici români (Cornel Regman, I. Negoîtescu, Al. Săndulescu, Cornel Ungureanu, Ioan Moldovan și al-

11. Vezi *Jurnalul literar*, nr. 9-12, mai-iunie 2000, p. 1 și 30.

12. Cornel Regman, Am apărut cronică literară, gen de tradiție la noi..., în *Ultime explorări critice*, București: Atlas, 2000.

• Farkas Jenő

ții). C. Regman a scris în jur de optzeci de articole-dicționar. Începînd cu volumul 14 (1993), el a prezentat scriitori ca Stelian Tănase, Constantin Țoiu, Gheorghe Tomozei, Daniel Turcea, Eugen Uricaru, Nicolae Velea, Vasile Voiculescu, Tudor Vianu, Dragoș Vrâncianu, Mircea Zăciu, Mihai Zamfir, Duiliu Zamfirescu, George Mihail Zamfirescu, iar în volumul-anexă a contribuit esențial la înlăturarea lacunelor volumelor anterioare, din care au lipsit scriitori și curente importante din literatura română. A prezentat pe larg reviste, ca de pildă *Viața românească* (vol. 16).

Corespondența noastră reflectă profunzimea cu care autorul a elaborat aceste articole, mai ales în lipsa unor informații necesare, pe care le-a cules cu trudă din diverse biblioteci. Totodată, scurtele caracterizări caustice *à la Regman* sunt și azi savuroase și pline de umor (vezi scrisoarea din 21 iunie 1995). Să nu uităm că pe vremea aceea nu exista un dicționar actualizat al literaturii române, iar prin 1995-1996, acest *Lexicon al literaturii universale* din Budapesta a fost dicționarul cel mai complet, pentru moment, al literaturii române.

În 31 mai 1999, când C. Regman a luat Premiul Uniunii Scriitorilor pentru *Opera Omnia*, a amintit, printre altele, că aceste articole de dicționar fac parte din opera lui de critic literar, afirmînd cu hazul lui cunos-

cut: „prin *Lexiconul literaturii universale* am reușit să bag mai mult de o sută de scriitori români în NATO”, în sensul că pe atunci Ungaria făcea parte din această organizație.¹³

În activitatea mea de profesor de literatură română la Catedra de limba și literatură română a Universității din Budapesta m-am folosit cu randament maxim de volumele membrilor Cercului Literar: de eseurile lui I. Negoîtescu și Ștefan Aug. Doinaș pentru poezie, de cele ale lui Nicoale Balotă pentru proză, pentru Tudor Arghezi, pentru Urmuz, de cele ale lui C. Regman pentru literatura română contemporană, în ansamblu, pentru Ion Creangă sau Ion Agârbiceanu.

Această „Cvadratură a Cercului Literar”, reconstituită acum, face parte nu numai din tinerețea mea, ci și din viața mea de adult. ■

13. Vezi articolul nostru despre Cornel Regman: Aki román írókat vitt a NATO-ba, *Magyar Nemzet*, 22 decembrie 1999.

Epistolar

Toate scrisorile lui I. Negoitescu se află în arhiva personală a lui Farkas Jenő.

[1]

München, 21.02.[19]89

Dragă Jenő¹,

îți mulțumesc pentru fotocopia² care într-adevăr mi-a făcut plăcere. Eu întotdeauna i-am iubit pe unguri și, când eram în țară, am regretat mereu că n-am observat vreo simpatie a scriitorilor maghiari față de mine, atunci când repetatele mele manifestări în apărarea libertății (ce mereu mi-au adus persecuții din partea stalinistilor) ar fi trebuit să ne apropie: prin viu grai, totdeauna am îndrăznit să afirm că ungurii din România sunt mai asupriți decât românii și eram sincer revoltat de măsurile de de-naționalizare luate de autorități. Aprecierea care mi se arată în lexiconul de la Budapesta mă onorează. Dacă în România nu cred să mai merg vreodată în vizită (nici nu simt vreun dor: poate doar la Cluj, la mormîntul părinților mei), în schimb țara din est pe care aș dori cel mai mult să o vizitez este Ungaria, unde mă voi duce cu drag. Totdeauna am crezut că românii ar avea cel mai mult de profitat dintr-o adevărată prietenie cu maghiarii, care sunt mai europeni decât ei, mai pătrunși de mentalitatea occidentală. Românii n-ar trebui niciodată să uite că maghiarii au contribuit atât de mult și decisiv la civilizația ardelenescă. Deci nu numai prietenie față de unguri, ci și respect. Îndată ce voi obține cetățenia germană, voi călători în Ungaria, unde doresc să conferențiez pe acest subiect.

Bineînțeles că aș fi încântat ca textul meu despre 1 decembrie³ să fie cunoscut în Ungaria (pentru români a fost transmis prin radio).

Iată și datele pe care mi le ceri:

Trăiesc în Germania de Vest din anul 1980; din 1984, în München.

Între 1981-1983 am fost profesor (Gastprofessor) de literatură română la Universitatea din Münster.

Începînd din 1983 pînă azi, fac de două ori pe lună cronică literară la BBC (secția română).

Între 1986-[19]87 am condus revista *Curentul literar*.

Din 1988, conduc revista *Dialog* (caietul de literatură).

La editura Wissenschaftliche Buchgesellschaft din Darmstadt, urmează să-mi apară o *Istorie a literaturii române*.

Te îmbrățișez nego

1. Scrisoarea ni se pare importantă pentru precizarea unor date din biografia autorului, menționate deseori cronat în diverse publicații.
2. Este vorba de fotocopia articolului din *Enciclopedia literaturii universale*, menționat la nota 2 de la scrisoarea [2].
3. În iulie 1989, în revista budapestană *Hitel* a apărut, în traducerea lui Farkas Jenő, articolul lui I. Negoitescu *Unirea de la 1918 – văzută astăzi*.

[2]

München, 1 aprilie 1989

Dragă Jenő,

azi am primit poștala ta și mă grăbesc să-ți răspund, căci mine dimineață plec în Israel, de unde mă întorc la München în ziua de 16 aprilie. Îți mulțumesc pentru traducerea articolului meu¹ și aștept cu nerăbdare să-l văd publicat în Ungaria, unde – prin *Világirodalmi Lexikon* – m-am bucurat de o atît de bună primire.² Îmi închipui că prin libertățile cele mari, *europene*, pe care voi le câștigați cu o rapiditate și cu o forță de neînfrînt, voi trăiți în Ungaria un adevărat delir revoluționar, de astă dată fără sînge. Nenorocita Românie e încă pierdută undeva prin Asia și Africa... Ceea ce se întîmplă în Ungaria se explică prin marea tradiție europeană a ungarilor, tocmai ceea ce românii nu au. Întrucît Ungaria a încetat să fie o țară comunistă polițistă, cred că pot face o vizită la Budapesta. În vara sau toamna asta, poate mă reped cu un prieten cu mașina – el merge des acolo*. Mă împiedecă numai lucrul la *Istoria lit[eraturii] române*, căci la anul pe vremea asta vreau să fie în tipografie cu versiunea originală românească. Traducerea germană a *Istoriei* a început de curînd. Ți-am trimis oare revista *Agora*, care apare în America (scoasă de Dorin Tudoran)? – au apărut pînă acum 3 numere. Numărul 3 din *Dialog* apare în mai și ți-l trimit.

Cu drag

nego

p.s. dar cînd vii tu la München?

*. legile nu mă opresc a călători în Ungaria, dar nu garantează siguranța mea acolo (adică în țările comuniste).

1. Este vorba de articolele despre Radu și Dominic Stanca semnate de I. Negoitescu care au apărut în *Világirodalmi Lexikon*, vol. 13, Budapesta: Akadémiai Kiadó, 1992, p. 512-513.
2. Vezi Negoitescu, Ion, în *Világirodalmi Lexikon*, vol. 9, 1984, p. 140-141.

3. În tipografie cu versiunea originală românească. Traducerea germană a *Istoriei* a început de curînd. Ți-am trimis oare revista *Agora*, care apare în America (scoasă de Dorin Tudoran)? – au apărut pînă acum 3 numere. Numărul 3 din *Dialog* apare în mai și ți-l trimit.

Cu drag nego

p.s. dar cînd vii tu la München?

[3]

München, 19 iulie 1989

Dragă Jenő, am primit revista *Hitel*¹ și îți mulțumesc. Din păcate cărți în limba română interesante nu prea sunt. Îți voi trimite însă ultimul roman al lui Paul Goma, publicat ca supliment la „Dialog”. Cartea Durandin-Tomescu² e superficială și chiar inexactă, mai ales total insuficientă. Urmează să apară aici, în limba franceză, în cursul verii, o carte despre *Ionesco* ca autor român – o vei primi. Ștefăniță e plecat în Brazilia.

Numai bune!

nego

1. Revista bilunară *Hitel*, a opoziției politice din Ungaria, fondată în 1988 la Budapesta, a publicat în 1989, nr. 14, traducerea articolului lui I. Negoitescu *Unirea de la 1918 – văzută astăzi* (sub titlul *Erdély és Románia egyesülése – mai szemmel*), publicată inițial în *Dialog* (nov.-dec. 1988).
2. Vezi lucrarea Catherine Durandin & Despina Tomescu, *La Roumanie de Ceaușescu*, Paris: Guy Epaud, 1988.

[4]

München, 26 oct. 1989

Dragă Jenő¹,

chestia cu *Cercul literar* stă așa: mulți dintre noi (R. Stanca, Doinaș, Balotă, eu și alții) ne-am înscris la Filozofie nu pentru că am fi avut vreo vocație filozofică deosebită, ci numai din cauza prestigiului extraordinar (fascinație!) al lui Blaga.

Am învățat cu toții de la el să ne deschidem orizontul estetic prin cultură filozofică vie. În acest sens, influența lui a fost mare – dar prin *cărțile* lui, nu prin prezența lui profesorală propriu-zisă. Nici unul din noi nu i-a devenit discipol filozofic. Îl admiram și ca mare poet, dar nici unul n-a devenit poet blagian. Curioasă treabă! Poate din cauză că eram prea independenți. Deși numai eu am avut o mai îndelungată legătură cu Lovinescu, din punct de vedere literar el ne-a fost adevăratul maestru. Cenaclul nostru literar a început să funcționeze după ce am adresat lui Lovinescu precunoscutul manifest. La acest cenaclu, Blaga a participat frecvent, dar în calitate de *invitat*.

De fapt, colaborarea celor două influențe s-a dovedit fericită.

Cu drag

nego

1. Iată câteva precizări importante referitoare la istoria Cercului Literar, mai ales la relația cerchiștilor cu profesorul lor, Lucian Blaga, care a participat doar în calitate de *invitat* la activitățile cerchiștilor, care nu au devenit „discipoli” ai Maestrului. E. Lovinescu a fost adevăratul mentor al spiritualității Cercului, însă „colaborarea” celor două influențe, după I. Negoitescu, „s-a dovedit fericită”!

München, 13 sept. 1990

Dragă Jenő,

te rog publică, fără să-ți faci probleme, interviurile cu Doinaș și cu mine.

În ce mă privește, eu am dat încă trei interviuri importante, cu atitudine extrem de decisiv prietenești față de maghiari, din care ar putea chiar reieși că ~~mi~~ ^{îi} prețuiesc mai mult decât pe români (ceea ce este și adevărat): cel de la revista Vatra din Tg. Mureș, cred că a și apărut (nu are nimic de a face

[5]

München, 13 sept. 1990

Dragă Jenő,
te rog publică, fără să-ți faci probleme, interviurile cu Doinaș și cu mine.

În ce mă privește, eu am dat încă trei interviuri importante, cu atitudine extrem de decisiv prietenești față de maghiari, din care ar putea chiar reieși că îi prețuiesc mai mult decât pe români (ceea ce este și adevărat): cel de la revista Vatra din Tg. Mureș cred că a și apărut (nu are nimic de a face cu ordinară afacere „Vatra românească”), iar celelalte două vor apărea cât de curând, la București. Îți voi trimite fotocopiile îndată ce voi primi revistele.

Articolul tău despre *Eminescu* n-a supărat pe nimeni (te rog să crezi că există totuși mai mulți români inteligenți decât îți închi-

pui). Dacă pleci la București, poate îți voi da și eu câteva nume interesante.

Te îmbrățișez
Nego

[6]

München, 20 mai 1991

Dragă Jenő, regret din suflet că nu mai pot întreprinde călătorii la Budapesta: în trecut mi-a asigurat și drumul și hotelul drăguțul de Țuțu¹, care s-a mutat – după cum știi – la București. Eu sunt mult prea sărac pentru călătorii. Am o locuință confortabilă și nu mor de foame: asta e tot. Am auzit că în țară, publicațiile maghiare mă citează ca argument pentru cauza lor. În curând îți trimit noul număr din *Dialog*-ul literar, în care am două texte foarte importante în această privință (două interviuri ce le-am dat în

anul acesta și nu știu dacă au și apărut în România). Primesc scrisori, tot din țară, în care cetățeni revoltați încearcă să mă „lămurească” cum stă chestia cu ungurii...

Nu peste mult vei primi și *Istoria literaturii*², deja tipărită dar încă nedifuzată, la editura *Minerva*. Cea în limba germană, abia la toamnă. Cu drag nego

1. Țuțu – medic stomatolog din München, văr cu Negoïtescu.

2. I. Negoïtescu, *Istoria literaturii române*, București: Editura Minerva, 1991.

Maghiarii¹

J. H. H. H.

ÎNTR-O SINGURĂ problemă atacată de mine în vremea din urmă prin radio sau prin interviuri publicată în țară, am avut de întâmpinat de acolo reacții epistolare: în problema raporturilor noastre cu conlocuitorii noștri maghiari. Scrisorile primite din partea unor ardeleni care păreau îndurerăți de neînțelegerea mea în această privință și căutau să mă lămurească. Dar în ce consta lămurirea? Pe de o parte în invocarea trecutului istoric, adică a suferințelor îndurate de românii ardeleni în secolele trecute, pînă la unirea din 1918, din partea ungarilor stăpînitari; pe de altă parte în relatarea unor conflicte etnice din realitatea imediată și în refuzul de a accepta pretențiile maghiarilor ardeleni în chestiunea drepturilor lor naționale, sociale și culturale, pretenții socotite exagerate. Prin mamă sunt eu însumi ardelean și am o conștiință ardeleană fiindcă în Ardeal m-am născut și m-am format și mă simt și azi profund atașat de civilizația

Ardealului, prin secole realizată, o civilizație care ține de Europa Centrală și la care și-au adus contribuția ungurii și sașii. Noi, românii, am moștenit această civilizație, iar în perioada dintre cele două războaie mondiale ne-am străduit să o continuăm – cu real succes –, bazîndu-ne, cum e și firesc, de asemeni pe propriile noastre tradiții etnice și culturale. Deși m-am născut într-o familie ortodoxă, eu am prețuit, în domeniul tradiției spirituale transilvane, mai ales unirea cu Roma, din 1700, care a produs, prin rezultatele ei intelectuale, o adevărată mutație în cultura întregului popor român. Valoarea morală a bisericii greco-catolice ne-a revelat-o mai ales martirajul ei, soarta vitejilor ei ierarhi chinuți și omorîți în temnițele comuniste. Trecutul de suferință istorică și de luptă al românilor ardeleni îl cunoșteam și din familie: bunicul meu, preot ortodox, fusese memorandist și, în lupta lui, detestase atît de mult pe unguri, încît refuzase

să le învețe limba, limba statului al cărui cetățean era. Tatăl bunicii mele, care studiasse la Năsăud și la Blaj, a fost împiedecat să facă o carieră administrativă corespunzătoare aspirațiilor lui, deoarece refuzase să-și maghiarizeze numele. Totuși n-am crescut într-o atmosferă șovină. Nici părinții mei, nici bunicii mei nu mi-au prezentat trecutul decît ca documentare istorică, și nu ca otrăvit îndreptar sufletesc. Ei nu priveau înapoi, ci înainte, spre viitor; un viitor în care, sub altă zodie, românească acum, Transilvania rămînea aceeași patrie comună a românilor, maghiarilor, sașilor și evreilor ce o locuiau. Bineînțeles, cînd iredentismul maghiar, întreținut de guvernarea de la Budapesta, s-a întetit, primejduind evident granițele țării și marea unire sub semnul căreia eu venisem pe lume, l-am respins și l-am combătut, dar vedeam inamicul adevărat în afara României, și nu înăuntrul ei. Nu mi se părea monstruos faptul că ungurii din Ardeal, foștii stăpînitari, purtau încă în suflet nostalgia trecutului de dominație și glorie națională. Încercam să-i înțeleg, să mă situez în locul lor, în lumea visurilor lor rupte de realitate. Nu i-am urît. Aveam colegi maghiari cu care eram bun prieten, fără să fi discutat vreodată împreună dureroasele, spinoasele probleme ce puteau să ne știrbească sentimentele comune. Ne-am revăzut cu drag la Cluj, după întoarcerea noastră acolo. Am întemeiat noi prietenii maghiare, de o deosebită importanță spirituală pentru mine. Prin natura mea un cosmopolit (decî un autentic ardelean), mi-am consolidat și lărgit astfel cosmopolitismul. Plecarea sașilor din Ardeal, pe care am învățat să-i cunosc mai bine în anii studenției, în refugiul de la Sibiu, mi-a sfîșiat inima, o resimt ca pe o mare tragedie națională. Mă gîndesc cu inima strînsă la frumoasele orașe și sate săsești părăsite de locuitorii lor atît de vrednici, de europenește civilizați, și îmi vine să plîng. Dacă și ungurii ar părăsi aceste meleaguri, Ardealul n-ar mai fi, și chiar în calitatea mea de român m-aș simți frustrat, văduvit, diminuat. După cum, ca istoric al literaturii române, eu știu prea bine ce au însemnat evreii în literatura noastră modernă, cîte și ce importante figuri ne-au dat ei, ce impulsuri creatoare au imprimat ei etniei noastre. Fără evreii români, literatura noastră se îndreaptă spre viitor cu mai puține scînteii în focul ei creator. Publicații ca *România Mare*, organizații de masă ca *Vatra Românească*, încurajate diversionist de conducătorii actuali ai țării, tributari mentalității ceaușiste, constituie, prin antisemitismul și șovinismul lor, o rușine națională și o primejdie groaznică pentru sufletul românesc, îndemnat de condeie criminală la ură și intoleranță. Aceste formații retrograde și iresponsabile reprezintă încercări disperate de a ne împiedeca să înaintăm spre democrație și să ne integrăm în Europa, acea Europă din care comunismul și ceaușismul ne-au rupt. Eu nu cred că ungurii cer astăzi în principiu mai mult decît ceea ce le-au oferit românii în 1918, la Alba

MAGHIARII

Într-o singură problemă atacată de mine în vremea din urmă prin radio sau prin interviuri publicate în țară, am avut de întâmpinat de acolo reacții epistolare: în problema raporturilor noastre actuale cu conlocuitorii noștri maghiari. Scrisorile primite din partea unor ardeleni care păreau îndurerăți de neînțelegerea mea în această privință și căutau să mă lămurească. Dar în ce consta lămurirea? Pe de o parte în invocarea trecutului istoric, adică a suferințelor îndurate de românii ardeleni în secolele trecute și pînă la unirea din 1918, din partea ungarilor stăpînitari; pe de altă parte în relatarea unor conflicte etnice din realitatea imediată și în refuzul de a accepta pretențiile maghiarilor ardeleni în chestiunea drepturilor lor naționale, sociale și culturale, pretenții socotite exagerate. Prin mamă sunt eu însumi ardelean și am o conștiință ardeleană fiindcă în Ardeal m-am născut și m-am format și mă simt și azi profund atașat de civilizația

La Free Europe, în 24 august 1991

• I. Negoïtescu

Iulia. Oricum, noi, ca majoritari în Ardeal, bazați chiar pe această majoritate absolută care ne garantează stăpînirea asupra provinciei de la nord de Carpați, trebuie să ne comportăm față de conlocuitorii noștri cu acea generozitate ce se impune întotdeauna majorității față de minoritate. Minoritățile au totdeauna nevoie să fie protejate, susținute în efortul lor de a-și păstra ființa națională. Atitudinea noastră față de ungurii ardeleni trebuie să pornească de la sentimentul de respect pentru trecutul lor, atât în cadru strict ardelenesc, cât și în cadrul mai larg al apartenenței lor la poporul maghiar în integralitatea lui, cu rolul său important de-a lungul veacurilor, în istoria europeană. Cu o voință istorică pe care se cuvine să o prețuim, ei s-au integrat în Europa cu o mie de ani în urmă, iar în istoria contemporană și-au arătat capacitatea prin revoluția lor ex-

traordinară din 1956, în care toate popoarele oprimate de comunism și-au pus atunci atîta nădejde și care a început să deschidă ochii intelectualității occidentale asupra naturii veritabile a comunismului. Prietenia cu Ungaria vecină, bazată pe conviețuirea noastră cu ungurii din Ardeal, ne-ar fi numai și numai de folos: ce lucru minunat că atîția maghiari din elita socială și culturală budapestană, originari din Transilvania, vorbesc limba română și cunosc cultura noastră! Iată o realitate tipic europeană, pe care noi o datorăm Ardealului multinațional, realitate pe care trebuie să o cultivăm cu toată atenția cuvenită. Dacă limba română vorbită de sute de mii de germani din Transilvania, stabiliți în ultimele decenii pe meleagurile Republicii Federale, e menită să devină nu peste mult o uitată poveste a trecutului, ca și româna încă atît

de răspîndită în Israel, să nu facem greșeala de a neglija ultima noastră largă punte de vie comunicare universală. Să trecem peste incidente cu caracter prea local, oricît de descurajante ar fi ele pe moment, și să privim lucrurile mai de sus, de la nivelul continentului acestuia atît de promițător și atît de plin de valori care constituie mîndria umanității. ■

1. Textul este de o semnificație majoră pentru înțelegerea poziției lui I. Negoïtescu față de unguri, de mult contestată de compatrioți (vezi scrisoarea din 20 mai 1991). Inițial textul a făcut parte dintr-un interviu dat de I. Negoïtescu, din care a fost omisă partea în chestiune. Autorul a citit-o la Radio Europa Liberă în emisiunea din 24 august 1991. (E. J.)

Cerchiștii sau profesorii pe care i-am ratat

Marta Petreu

NĂSCUȚI ÎNTRE 1919 și 1926, cerchiștii sînt cu toții de vîrsta părinților mei, deci generația alor mei, așa că în 1976, cînd mi-am început eu studiile la Universitatea din Cluj, oricare dintre ei ar fi putut, teoretic vorbind, să-mi fie profesor. Niciunul nu mi-a fost.

Deși unii dintre ei își începuseră, în anii 1940, cariera ca preparatori sau asistenți la universitatea clujeană – Radu Stanca, I. D. Sîrbu și Ovidiu Drimba au fost asistenți ai lui Blaga, Eugen Todoran a fost asistentul lui D. Popovici, Nicolae Balotă a fost preparator la Psihologie –, niciunul nu a fost păstrat în universitate. Dimpotrivă, socialismul real în curs de instalare i-a măturat afară cu repeziciune, împreună cu unii dintre profesorii lor, cu Blaga, de pildă. În 1976, cînd mi-am început eu studiile, funcționau în sistemul de învățămînt superior numai Eta Boeriu, la Conservatorul din Cluj, Eugen Todoran, la Universitatea din Timișoara, și Ovidiu Drimba, la București. Radu Stanca murise de 14 ani. Ceilalți cerchiști erau risipiți prin țară – nu neapărat în posturi proaste, căci redactori la reviste sau edituri, funcționari la Uniune etc. –, dar niciunul la Universitatea din Cluj și, cu excepția Etei Boeriu, niciunul în Cluj. Căci între timp, după strălucitorul moment al afirmării prin *Manifestul Cercului literar* (mai 1943) și prin *Revista Cercului literar* (1945), unii dintre ei trecuseră prin închisorile politice ale României, Cercul Literar fusese spulberat în patru vînturi, iar cerchiștii rămăseseră fără niciun cuvînt de spus și în privința *Almei Mater* din care ieșiseră – și care, aflată sub vremi, s-a dovedit a fi nu o *mater*, ci o *mașteră* –, și în privința culturii românești.

Format din Radu Stanca, I. Negoieșcu, Victor Iancu, Ion D. Sîrbu, Eta Boeriu, Henri Jacquier, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Balotă, Cornel Regman, Eugen Todoran, Radu Enescu, Viorica Guy-Marica, Deliu Petroiu, Ovidiu Cotruș, Ioanichie Olteanu, Wolf von Aichelburg, Arthur Dan, Ovidiu Drimba, Ion Oană, Al. Cucu, Ilie Balea, Dominic Stanca, Cercul Literar este cea dintîi strălucită rodire de grup a Universității din Cluj. El este produsul universității clujene, refugiate, după cedarea Ardealului (1940), în „cetatea umbrelor“, cum numea Radu Stanca Sibiu. Ideologic vorbind, prin alegerea lui E. Lovinescu drept model inspirator, cerchiștii sînt a doua generație postlovinesciană, după cum subliniază, chiar în interviul din acest volum, Cornel Regman; prin invocarea modelului Maiorescu, ei sînt a patra generație postmaioresciană, investită ca atare de E. Lovinescu atît prin scrisori private, cît și prin „Răspunsul...“ public pe care marele critic li l-a dat. Totodată, Cercul Literar reprezentat prima generație postblagiană, ieșită din seminariile lui Blaga, pe de o par-

te, iar pe de altă parte din cenacul Cercului, la care filosoful „mut ca o lebădă“ era invitat anume pentru că tăcerea sa inducea, printr-un „magnetism“ similar celui goethean, inteligența creatoare a cenacliștilor.

Cu ascendența maioresciană și lovinesciană conștient asumată, cu influența lui Blaga inconștient dar adînc asimilată – inclusiv în textul *Manifestului* –, cu un program universalist, antisămănătorist și anti-tradiționalist, Cercul Literar reprezintă, cred, cea mai importantă mișcare cultural-ideologică născută la noi după generația '27.

Ce-au vrut cerchiștii? Cu o rădăcină în Lovinescu și Maiorescu și cu alta în Blaga, ei au încercat să răspundă la aceeași întrebare, *Noi pe ce cale evoluăm?*, care a torturat intelectualitatea românească din secolul al XVIII-lea și pînă astăzi. Iată cum sună, în *Manifestul Cercului literar*, variațiunea cerchistă pe această temă dată: „Problema, intrată în discuții aprinse și purtate cu amploarea ce dă măsura însăși a crizei, e aceea a sensului în care trebuie îndreptată tînăra noastră cultură, nevoită de împrejurările istorice să treacă peste veacurile de evoluție ale culturilor apusene și să-și cucerească în cea mai mare grabă nivelul la care calitățile rasei o îndreptătesc“. Iar prin soluție: „Pentru noi, literatura română nu înseamnă un fenomen închis, petrecut într-o țărnire autarhică, nu o contribuție pitorească la etnografia europeană, ci o ramură tînără a spiritualității continentale“, cerchiștii își declară deschiderea sincronistă și aspirația universalistă spre Europa.

Practic, cerchiștii au visat același vis pe care l-au avut și generațiile anterioare de intelectuali români: crearea unei culturi care să ne plaseze pe cerul înstelat al universalității. De la Școala Ardeleană pînă astăzi, inteligenția românească intrată în contact cu Europa a făcut și face eforturi sisifice să transforme realitatea românească după chipul și asemănarea Occidentului; totul cu scopul, dublu, de a asigura civilizației românești structura similară celei din Vest și, totodată, de a spune lumii europene un demn „Sîntem și noi aici!“ din punct de vedere cultural. Dar în această zonă geografico-politică, ce face cîte o grupare culturală românească sau o generație desface, fără întîrziere, istoria. Ceea ce s-a făcut cu începere de la Școala Ardeleană pînă la al Doilea Război Mondial – smulgerea Principatelor de sub influența răsăriteană și orientarea tuturor provinciilor, apoi a României, înspre Vest – a fost distrus într-o clipită după al Doilea Război, prin înțelegerile dintre marile puteri, care ne-au plasat, printr-o trăsătură de creion, în zona de influență răsăriteană, a Uniunii Sovietice. Iar după 1990, inteligenția românească a luat-o de la început.

Privind lucrurile pe termen lung, cerchiștii sînt și ei o verigă de lanț în această

lungă strădanie, nu lipsită de dureri și de umilințe, de a convinge Europa că noi sîntem, cultural vorbind, de-ai ei și de-a transforma realitatea românească după chipul și asemănarea Occidentului – chiar dacă uneori și cu păstrarea unor trăsături ale propriului fond românesc, dacă o mai fi existînd vreunul. Programul Cercului (1943) afirmă preocuparea pentru cultura națională, creată sub zodie critică și sincronizată contemporaneității. Ca proclamație estetică antisămănătoristă și antitraditionalistă, *Manifestul Cercului* se situează pe linia Maiorescu și Lovinescu, a autonomiei esteticii.

În *Manifest*, autoritatea lui Maiorescu și Lovinescu este asumată direct și orgolios.

Numele lui Blaga lipsește însă – iar prin diatriba contra inspirării din literatura populară, *Manifestul* pare îndreptat de-a dreptul contra acestuia.

Nu este, totuși; scris de I. Negoieșcu, dar cu știința și la îndemnul lui Radu Stanca, *Manifestul* folosește argumente ce pot fi ușor recunoscute drept blagiene. De pildă, pledoaria de la început, cum că poezia populară, „deși creație minoră“, reprezintă „un izvor cert pentru marile posibilități viitoare, menite să depășească acele forme primordiale, pînă la completa detașare a tiparelor culte. Exemplele istorice ne arată că o cultură majoră începe acolo unde formele colective și nediferențiate sunt înlocuite cu o creație eliberată din magma comună și strict individuală a personalității“, este întemeiată pe o idee clar blagiană; căci tînărul Negoieșcu reproduce pur și simplu învățătura lui Blaga (învățătura „predată“ inclusiv regelui, cu ocazia intrării în Academia Română) despre matricea stilistică populară făgăduitoare a unei matrici stilistice majore și de autor. Iar la scurtă vreme după publicarea *Manifestului* – pentru că, după cum spune Regman în prețiosul său interviu cu Farkas Jenő, între tinerii cerchiști și „îndrumătorul nostru“, adică Blaga, a apărut totuși „o oarecare distanțare“ în urma publicării *Manifestului* – Radu Stanca, personalitatea cu cea mai mare autoritate în rîndul cerchiștilor, a avut prevederea de a-i omagia pe Blaga și Lovinescu simultan. Astfel, într-un eseu important de-al său, intitulat *De la stilul istoric la stilul filosofic*, publicat în vara anului 1943, el scrie că „dacă am vrea să fixăm cîteva nume cu deosebită contribuție pentru accelerarea acestei treceri [de la stilul istoric la cel filosofic], am reține în primul rînd numele lui Lucian Blaga și E. Lovinescu, care, pe planuri diferite, au vestit luminos noul zbor al spiritului românesc“.

Cerchiștii au pledat, în 1943, adică în plin război mondial, pentru valoarea estetică, disociind-o: de valoarea general-culturală, pe de o parte; de valoarea politică, pe de altă parte; de valoarea etnică și de

• De la stînga la dreapta, în picioare: I. Negoîtescu, Al. Cucu, Radu Stanca. Jos: Eugen Todoran.

cea etică, pe deasupra. Nu au avut totuși o estetică puristă. Radu Stanca, un teoretician pe cît de precoce pe atîta de strălucit, a formulat memorabil crezul său estetic, ce va deveni al întregului Cerc: „Exclusivitatea estetică nu duce la capodoperă“, scrie el în *Resurecția baladei*, pledînd pentru o operă care poartă în ea o complexitate axiologică cît mai bogată. În perioada istorică următoare, aspirațiile estetice ale cerchiștilor au fost, firește, contrazise brutal de ideologia și practica socialismului real proaspăt instalat. „Factorul uman“, adică invidia confrăților mai puțin talentați și mai puțin cultivați, a desăvîrșit ceea ce nu săvîrșea ideologia oficială: cer-

chiștii au devenit niște marginali. Abia a doua mare creație a Universității din Cluj, și anume *Echinox*-ul și echinoxistii, a mai reparat cîte ceva, continuînd, în condiții nu ușoare, ceva din spiritul cerchismului, al lovinescianismului și al maiorescianismului. Mie, așa cum am mărturisit repetat, mi-ar fi plăcut să-i am pe cerchiști drept profesori.

Prieten apropiat al cerchiștilor, Farkas Jenő are meritul de a-i fi provocat pe I. Negoîtescu, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Balotă și Cornel Regman să se dezvăluie încă o dată. Cele trei interviuri, două ocazionale, în sensul goethean al termenului, unul, acela cu Regman, premeditat și mai

elaborat, poartă amprenta singularității fiecărui cerchist. Așa că farmecul interviurilor este concurat de importanta lor valoare documentară. Este frumos că le avem și că prin ele ne putem apropia de cei pe care îi simțim asemenea și ni-i alegem, într-o îndreptățită recuperare, drept familia noastră spirituală. ■

21 iulie 2012, Cluj

Hristos a înviat!
Sănătate, pace și iubire!

11 aprilie
2010
București

Draga mea Letiția,
Apăruse recenzia din
Rom. lit. și peste câteva
zile am primit și cartea ta
„Blues pentru cai verzi”.
Mă bucur să o am și să
citesc, la rând și pe sărite,
un volum extraordinar,
exemplar, sobru, modern
și dureros, cuvântul tău
înainte, citatul din
Mariana Marin,
citatul ales din
Andrei Zanca,

Am văzut creșterea aurii
la raftul de poezie,

mulțumesc pentru dedicație,
vin la locul ales să-mi
primesc cafeaua promisă,
după citire și recitare
Știu că te iubesc, Letiția,
Chinurile tale
și ale mele,
înțelese, exprimate,
scrise și suferite
În izvor bogat depresiv
gemân,
Tristețea ta,
Cumințenia ta,
lacrimile tale
în singurătate,
tatăl tău
lângă ceilalți
care ți s-au dus,
antrenamentele cu fiecare
pe un peron de noapte,
fotografii și cărți
sub steaua polară
Te îmbrățișez cu iubire

și cu respect colegial, cu setea din suflet,
și eu, de pe locul meu se vede înțelepciunea
ta între capcane...
Cu drag, Constanța

Hristos a înviat!
Sănătate, pace și iubire!

11 aprilie
2010
București

Draga mea Letiția [Ilea],

Apăruse recenzia din Rom.[ânia] lit.[erară] și peste câteva zile am primit și cartea ta „Blues pentru cai verzi“. Mă bucur să o am și să o citesc, la rând și pe sărite, un volum extraordinar, exemplar, sobru, modern și dureros, cuvântul tău înainte, citatul din Mariana Marin, citatul ales din Andrei Zanca,

Am văzut creșterea aurii la raftul de poezie, mulțumesc pentru dedicație, vin la locul ales să-mi primesc cafeaua promisă, după citire și recitare.

Știi că te iubesc, Letiția, chinurile tale și ale mele, înțelese, exprimate, scrise și suferite, în izvor bogat depresiv gemân, tristețea ta, cumințenia ta, lacrimile tale în singurătate, tatăl tău lângă ceilalți care ți s-au dus, antrenamentele cu fiecare pe un peron de noapte, fotografiile și cărțile sub steaua polară.

Te îmbrățișez cu iubire și cu respect colegial, cu setea din suflet, și eu, de pe locul meu se vede înțelepciunea ta între capcane...
Cu drag, Constanța

Constantina Raveca Buleu

EVANGHELLA DUPĂ Ioan (21, 11) istorisește arătarea lui Iisus la marea Tiberiadei, a treia în fața ucenicilor săi după ce înviase din morți, când Simon Petru „s-a suit în barcă și a tras năvodul la mal, plin cu pești mari, o sută cincizeci și trei”. Cu o relevanță ludică față de acest verset ales drept motto al versurilor sale, Cristian Bădiliță adună 153 poeme vechi și noi în *Jucați-vă mai des cu focul*, antologie alcătuită și prefațată de Alex. Ștefănescu și cu un studiu introductiv semnat de Emanuela Ilie, apărută în 2012 la Editura Grinta din Cluj-Napoca, fascinant periplu prin palimpsestul unui eu deopotrivă senin și decomplexat, grav și pios, ironic și acid, exuberant și rafinat.

Decantându-și ludic propria interioritate, poetul orchestrează spectacolul identitar al relațiilor sale cu lumea prin gesturi și habititudini transplantate în scenarii supra-realiste și imprevizibile (cum este cel din *Ucis din dragoste*), ce-i construiește pas cu pas diferența și izolarea orgolioasă față de această lume, esențiale atât savantului, cât și poetului Cristian Bădiliță. În lentila acestei regrupări intime, ni se propune o caustică perspectivă asupra realităților, realizate prin multiple autoipostazieri, ludic desenate în toate nuanțele posibile ale iubirii – de la cea plebee, exprimată prin romanțe, la cea spirituală, infuzată de cultura savantului –, populate cu îngeri diafani sau grotești și traversată de fantasmă de călătorie, în care gările și trenurile potențează deseori gratuitatea existenței, discret și cu umor sugerată în *Sonet chagallian*. Reflexul direct al acestei obsesii călătoare rămâne însă calitatea de „navetist din naștere spre moarte” (*Balada zilei de joi*), de entitate ce-și transformă compensatoriu experiențele și trăirile în cuvânt scris (*Un fel de mărturisire*).

Oglindită în grila lumii pragmatice, gratuitatea marchează asumat și travaliul versificatorului: „Tu ai vrea copii, iar eu sonete [...] Vrei soluții trainice, concrete,/ Eu, din contră, nu ofer nimic [...] Și din când în când, la vremuri grele,/ Scot câte-un volum de poezie...” (*Samizdat*). În *O bibliotecă fragedă de nuc*, extensia acută a acestei gratuități devine apanajul savantului, captiv într-o contrapunctică fantasmă a bibliotecii fără cărți. Deseori, lumea virtualului refuz capătă contururi autohtone, concentrat

și cu umor izolate în țesătura poemătică din *Sonet moldav*, produs al unei acceptări tandru-ironice: „Mă-ntorc în fiecare an în Nordul bun/ Cu fete sănătoase și biserici [...] Aici, în fine, pot găsi mărar/ Și telemea, și mici, și Topârceanu,/ Chiar dacă peisajul e bizar/ Chiar dacă e bizar și cetățeanu”. Acceptarea definește până la un punct și mitralianta istorie ideologică filtrată personal din *Zeii* („Clasa muncitoare./ Concept mistic./ Mysterium tremendum...”), dar nu și crudul tablou clinic al faunei (post)revoluționare din *Adolescenții* („Cu revoluții tandre la televizor. [...] Avortonii aceluia decembrie fără identitate./ Exilați în vaginul patriei subterane [...] Ei vor desăvârși ruina începută în preistoria postistoriei”).

La apogeu, retragerea din lume înseamnă feroare creatoare, solitudine absolută și renaștere cu inflexiuni mitologizante, perspectivă contemplată cu o pasională încrâncenare în *Sonet la Argeș*: „Vine o vreme când ai vrea să scrii/ Doar pentru păsări, pietre și copaci/ Poeme mângălite pe cutii/ De biscuiți, o vreme când te-mpaci/ Cu tine însuși și te cerți cu lumea/ Pe care ai iubit-o-n fel și chip./ Atunci, mon cher, se va-ntâmpla minunea/ Și vei renaște, orb, precum Oedip,/ Pre(a)văzător în cele dinlăuntru/ Cu o secure fragedă la șold,/ Vei râde-n barbă de ce-ai fost și, hâtru,/ Vei da din pînteni calului imbold./ Vine o vreme când ai vrea să fii/ Mai singur ca un avvă în pustii”.

Retras strategic în sine atunci când ironia mușcătoare nu anihilează malignitatea exterioară a lumii, poetul exersează (pseudo)arhetipal Creația în *Stare de grație pe teritoriul național*, unde lumea și alteritatea generează impulsul regresiv și negator: „atunci mi-e dor să fiu ca la-nceput:/ un gol inert, un vid, o paranteză/ o infinită pseudo-Geneză/ prin care toate nu s-au mai făcut”. Complementaritatea fragilă a creației și destrucției guvernează nu numai gesturile retractile și virtual asociate, ci și imaginarul încorporat secundar în masa lirică, prins de pildă în povestea visului din *Sonet sacrificial*.

La extrem, negația echivalează cu moartea, parteneră antropomorfizată în banchețul thanatic din *Balconul*: „Urcă, soră moarte, treci și pe la mine/ Te aștept cu fragă, must și calvados...” Congenitală metaforic poezilor în *Fruntea cu solzi albaștri*, moartea intră autodestructiv în economia unui *Apocalips de buzunar*, savuroasă fantezie unde sugestiile literare și mitologice confluează cu eferescența eului liric și cu virtuțile eliberatoare ale jocului: „Cardinal într-un sinod valpurgic [...] Sora moarte tot mă va surprinde/ cu apocalipsul în flagrant,/ fără vin curat, fără merinde, între cărți și moaște emigrant [...] și-amândoi pe pârție de lut/ vom aluneca spre pol, departe,/ unde timpul n-are început/ și nici nu-i născută, sora moarte”. Dubletul acestui scenariu poate fi coregrafia contrariilor din *Epitaf*, concentrată ecuație identitară ce reflectă întreaga concepție a poetului despre creație, moarte și existență: „Dintr-o viață fără viață/ într-o moarte fără moarte/ trec cu rânjet de paiată/ voi muri când mă voi naște/ și-oi turna din cranii sparte/ vin pe propriile-mi moaște”. Dar, la fel de bine, ecoul liric poate fi soteriologia logosului din *Cuvintele alungă moartea*.

Vizibilă încă din *Duminica lui Arcimboldo*, volumul din 2004, incursiunea rescrip-

tivă în literatură și pasiunea recompunerii elementelor ei într-un registru propriu implică un sofisticat joc intelectual și face parte din aceeași complexă construcție a sinelui ca și singurătatea cultivată în confruntarea cu manifestările dezagregante, grotești sau indezirabile ale lumii, omise uneori în estatismul trăirilor eului, acid sancționate alteori în percutante segmente versificate ce amintesc de articolele autorului. Izul familiar al prozodiei din *S-a dus amorul și nu-mi pare rău* („S-a dus amorul – și nu-mi pare rău – / ca trenul mut pe linia ferată...”), *Pe un peron de gară slută* („Pe un peron de gară slută/ încă te-aștept chiar de nu vii./ vor fi trecut trenuri o sută/ dar toate triste și pustii”) sau *Upanișadă* („și deasupra – candelabre/ clipocind în raza lunii,/ plâns și rugăciuni macabre/ cu miroznă de petunii”) reclamă același impuls intertextual ca și mai complexe jocuri postmoderne din *Scrisorile apocrife ale lui Archibald de la Cruz*.

Anunțat de ubicua prezență a îngerilor în imaginarul său liric, potențat de obsesia creației și a nimicului, un alt palier al identității poetului Cristian Bădiliță își extrage enegile din cultura patristică și dintr-o subtil mărturisită credință în Dumnezeu. La fel de necesar ca și propria sa ființă în *Balada zilei de vine* („Mi-e dor de Tine, cum mi-e dor de mine”) sau referință veterotestamentară desistă arghezian și funcțională ca suprainstanță pe o logică regresivă (*Epifania*), El nuanțează infinit mizantropia romantică afișată în multe dintre jocurile identitare ale poetului. Sugerată jucăuș în *E-mail*, divinitatea încapsulează speranțele salvatoare, pe când, în *Sonet patristic*, se convertește în grava instanță de apel a unui eu creator provocat de valențele nimicului, mai cu seamă de cele genezice: „Nimic sunt, Doamne, însă, mereu mă consolez/ Spunându-mi că nimicu-i «materie» din care/ Tu poți să naști – cu artă, cu cap, cu chichirez –/ Chiar viața reprodusă în mii de exemplare”. Logica creației *ab nihilo* se extinde în perimetrul poetic, acesta fiind investit cu puterea de a-l recrea pe Creator, apoi relativizat prin generalizarea exemplară a sacrificiului christic în fiecare ființă creatoare. Confirmarea vine dintr-o rafinată artă poetică (*Vitraliu*): „Poezia crește din nimic/ trandafir crucificat pe-o tâmplă/ șlefuită-n somn de zeu calic/ poezia-i tot ce nu se-ntâmplă”.

„Poezia e dușmanul de moarte al economiei, s-ar putea pune chiar că e risipa, excesul, nepăsarea prin excelență – scrie poetul în *Dedicații insolemne*, ludică reflecție asupra mecanismului poetic și a relației sale contrariat-necesare cu autoritatea critică, ce „dă buzna în hala de pește”, în captura lirică. Încercând să nu „dăm buzna” în lumea poeziei lui Cristian Bădiliță, recomandabil ar fi să ne bucurăm de excesul, seninătatea și jocul decomplexat din acest volum, de privirea inocentă, de suprafață, în spatele căreia se întrezăresc profunzimile grave ale unei ființe filosofice ce filtrează o intensitate existențială transcrisă de fiecare poem din *Jucați-vă mai des cu focul. 153 poeme vechi și noi*, de fiecare realizare a *hybrisului* din poemul omonim: „Jucați-vă mai des cu focul/ și mai puțin romantic./ Ardeți tot ce-i de ars/ fără cruțare, fără milă...”

Tema singurătății

Ovidiu Pecican

CU *FEMEILE insomniacului* (București: Ed. Cartea Românească, 2012, 190 p.), Radu Țuculescu trece la un nou exercițiu de virtuozitate. El scrie, în fine, o carte paganiniană, unde narațiunea este interpretată pe o singură coardă: cea a solitudinii, melancoliei și bluesului. Aproape că nu mai trebuia să adaug al treilea element, el rezultând cu necesitate din primele două. Exercițiul nu este la îndemâna oricui și nu este de ajuns să fii un intim năvălit al muzicii pentru a-l izbuti. Ca să îl poți face trebuie să te poți îndepărta suficient de rețetarul consacrat al prozei pentru a socoti cuvintele, frazele și secvențele ca elementele unei partituri, ca o compoziție muzicală. Același lucru se poate spune și în legătură cu elementele de conținut din care se plămădește un text în proză. Ca să îți iasă, trebuie ca personajele, întâmplările, decorurile să devină, la rândul lor, notele unei ștyme.

S-a glosat în fel și chip pe această temă, mai cu seamă după ce Thomas Mann a scris – explicând ulterior în jurnalul de creație anexat romanului – *Doctor Faustus*. În câmpul teoriei literare, chestiunea „muzicalității” prozastice a pus-o și a tratat-o magistral (în legătură cu F. M. Dostoievski) Mihail Bahtin, vorbind despre „romanul polifonic”.

Radu Țuculescu nu face însă polifonie aici. El nu alternează vocile și nu le împletește simfonic. Cu toate acestea, *Femeile insomniacului* se cuvine înțeles ca o creație romanescă de o muzicalitate indiscutabilă. Ceea ce contează mai mult decât secvențele din care autorul alcătuiește fragmentele biografice despre Septimius Ilarie (poate un nume care vine de la septimă și de la ilar, semnificând împreună, cine știe, derizoriul, rizibilul) sunt fluxul ritmic, tonul, reluările de motive și permanența temei, subliniată de anumite prezențe (poetul „mut”, Giuseppe etc.), de fundalul muzical de referință (interpreți, compozitori și titluri de referință din muzica americană a sec. al XX-lea se succed în atmosfera restaurantului numit Acvariu). Un sarcasm și o duioșie subliminale subîntind existența unui jurnalist înzestrat dar neambițios, trăitor în vremuri de suspiciune – sugestie prezentă și în porecla atribuită restaurantului, Acvariul unde se adună „pești” umani de tot soiul, care de care mai colorați, sub transparența simbolică unde ochiul ubicuu al

regimului poate vedea totul, supraveghea totul... –, împăcat cu propria, prudentă, nedezvăluită în cauzele ei, solitudine.

Structura romanului e liniară, fără digresiuni. Din acest punct de vedere, el pare mai degrabă o povestire înșiruită pe ață cu economie și maximă simplitate, deși cu sincope. Episoadele din copilărie nu dezvăluie sursele unor eventuale complexe, căci romanul nu este psihologic și nu vizează sondări în inconștientul protagonistului. Nimic balzacian în derulările vieții lui Septimius Ilarie, realismul lui Țuculescu fiind aici atât de decantat, încât nici măcar tentația unei simbolizări îngroșate nu îi poate fi reproșată. Există mereu un surâs în colțul gurii de Cheshire Cat a naratorului, și el se referă la abordarea polemică a poveștii în raport cu așteptările cititorului la exemplaritate. Nimic înalt semnificativ, simbolic, nimic eroic, tragic ori comic în chip hotărât în mica odisee a ratării lui Septimius. Cel care așteaptă ceva de felul acesta așteaptă degeaba. Va fi întâmpinat mai curând de câteva episoade amoroase, provizorii și efemere, evocate flu, și de repetitivele discuții ale personajului central cu amicii lui din Acvariu. Un soi de „poiană a lui Iocan”, adică? Niște dezbateri intelectuale cu o idee abundentă? Chiar dacă încep prin a părea așa, acestea sunt doar schițele simple, deși sofisticate, ale unor schimburi de idei în care, îndeobște, mai mulți tac și gesticulează decât vorbesc.

Peste toate plutește și umbra unor prezențe dispărute între timp, pe care lumea culturală clujeană și le amintește cu mare precizie, dar care lasă acum loc sosiilor lor literare, ușor caricate – iarăși, cu tandrețe –, conturând imaginea unei boeme civilizate, a unei intimități reale, dezvoltate delicat într-o atmosferă densă de singurătate interioară și de întristare. Senzația este că autorul a decis să cedeze, în fine, legăturilor secrete create prin lectură și, desigur, prin experiențe de viață compatibile, cu Jaroslav Hašek și, mai ales, cu Bohumil Hrabal. Mica trănăneală mai mult sau mai puțin periferică, ce face din temele mari teme mici și din cele mici tot teme mici, precum în discuția despre Soljenițan ori în finalul cu mimi amintindu-l pe Hamlet („to be or not to be”), când survine pe tapet problematica morții – în fundal cântând, nu întâmplător, Jim Morrison – are ceva din amabila dezabuzare din toate discuțiile bahice ale grupului, stingându-se în promisiunea unor... clătite.

De fapt, Țuculescu reia, într-un stil propriu de mare virtuozitate tocmai pentru că este... transparent, de mare simplitate, tematica ratării pe care în cultura noastră a lansat-o și a reprezentat-o la o mare cotă Emil Cioran. Toți acești intelectuali pro-

vinciali – reporteri, poeți, oameni de o anumită factură, cu bune lecturi – sunt conștienți că viața lor se scurge monoton și fără speranță într-o lume de un derizoriu totuși tandru și, cumva, adevărat. Ei nu se revoltă nicio clipă, lucrurile sunt așa cum pot sau, poate, cum trebuie să fie, nimic nu este epic – în sens calitativ –, evadările, saltul peste zăgazuri, răsturnarea par atât de imposibile încât nici nu se pune problema lor. Sistemul a învins, iar arma acestor oameni sensibili și speciali, pentru care Septimius Ilarie rămâne prototipul, este blândețea, cordialitatea, bonomia, precum în scena unde securiștii veniți să percheziționeze apartamentul devin prietenii flatați de primire ai proprietarului.

Măiestria lui Radu Țuculescu este prea mare pentru a ceda îndelung clișei evocării a anilor de dictatură ideologică și de dominație a Securității și Partidului Unic în nota frustrată și vindicativă a altor autori. El schițează impresionist, din tușe vapoase, o lume a falsei candori, în care spiritul suprapus ratării existențiale – nu neapărat și sociale – ia forma amenității, a unei lumini crepusculare, blajine, ce înconjoară ființele care exprimă același tip de experiență sacrificială. E și o umbră de aer cristic acolo, așa cum se întâmplă mereu când cineva iese zâmbind în fața tăvălugului cotidian, a sistemului. Dar cel mai important pare să fie faptul că istoria din *Femeile insomniacului* se spune muzical. Ai sentimentul că, în spațiul camerei proprii, ascuți, noaptea târziu, un cvartet de jazz unde, după tema comună, instrumentele au luat-o razna, bolborosindu-și, perfect libere – dar, tot atunci, și constrânse de legile acestui fel de a trăi muzica –, propriul parcurs, disparat, însă complementar...

Nu cred că am citit un roman mai rafinat în zveltețea și simplitatea lui decât acesta din producția – deloc sporadică ori timidă – a lui Radu Țuculescu. În fond, această carte muzicală este un imn închinat Clujului tinereții și maturității scriitorului, câtorva dintre prietenii lui, vieții care curge, iremediabil, într-un acompaniament improvizibil de bas, celine și saxofon... ■

Cărți primite la redacție

GEORGE COȘBUC
Opere

- Volumul I, *Balade și idile*. Notă asupra ediției de Olimpia Pop. Ediție critică de Petru Poantă. Cluj-Napoca: Eikon, 2009.
- Volumul II, *Fire de tort*. Notă asupra ediției de Olimpia Pop. Ediție critică de Petru Poantă. Cluj-Napoca: Eikon, 2011.

- Volumul III, *Ziarul unui pierde-vară; Cîntece de vitejie*. Ediție îngrijită de Petru Poantă. Notă asupra ediției de Olimpia Pop. Cluj-Napoca: Eikon, 2010.
- Volumul IV, *Scrieri în proză*. Ediție critică și prefață de Petru Poantă. Cuvânt însoțitor de Oliv Mircea. Cluj-Napoca: Eikon, 2011.

Evoluția pe repede înainte

Mirel Anghel

OAMENII AU încercat mereu să afle rostul lor trecător în nesfârșitul univers și pe mica planetă pe care există și să își explice ceea ce li se întâmplă făcând adesea apel la mitologie, religie și superstiție. Astfel, noi ne-am gândi, probabil, la Adam și Eva

dacă am fi întrebați cu privire la originea noastră îndepărtată. Sumerienii s-ar gândi la Marduk și Ghilgameș, pe greci i-ar purta gândul spre Zeus și olimpieni, iar pe nordici – spre Walhalla. Totuși, pentru a căpăta o explicație rațională a prezentului și a evoluției noastre, trebuie să mergem spre „fundatia” genetică a lumii vii, căci ea este cea care ne diferențiază de celelalte ființe și dă caracterul distinctiv al omului.

Metafora unui rău care compune ADN-ul a tot ce mișcă pe Pământ străbate aproape întreaga carte. În acest rău uriaș, care curge spre nesfârșit și se divide continuu, sunt aproximativ 30 de milioane de „fire” de apă corespunzând ADN-ului tuturor speciilor. Fiind doar 1% din viețuitoarele care au trăit vreodată pe planeta noastră, ele sunt sortite dispariției și se adaptează uimitor mediului în care trăiesc, fiind angrenate într-o adevărată cursă a evoluției. Acest rău de ADN curge prin timp, nu prin spațiu, în viziunea lui Richard Dawkins, detaliat în cartea *Un rău pornit din Eden: Codul genetic, calculatorul și evoluția speciilor*, București: Humanitas, 2007.

Genele care ne dau trăsăturile specifice nu sunt influențate de corpurile pe care le „croiesc”, ci trec prin ele și își continuă drumul prin timp, neclintite în misiunea lor asemenea unui curent puternic al apelor care poartă unele vase spre destinație, dar le răstoarnă pe cele care nu pot face față forței lui. Natura este guvernată de legi care nu țin neapărat seama de moralitate. Ea doar există și, printr-un cod imuabil înscris în datele ei, știe cumva că trebuie să meargă mai departe, chiar și dacă mâine am asista la extincția civilizației inteligente care populează Terra. Într-o etapă a evoluției lor, în trecut, toate formele de viață ar fi fost mult mai aproape una de alta. Acest „rău” este unul al informației genetice ce trece de la o generație la alta și își croiește drumul pe căi neîncercate, abătându-se de la fluxul principal. În acest adevărat ocean de informație genetică nu supraviețuiesc toate genele, cele reușite având cele mai mari șanse de a trece la generația următoare, care acționează ca un „filtru” pentru următoarele. Astfel, tot ce este nesănătos este înlăturat de-a lungul a mii de generații succesive, cele mai bune gene asigurându-și continuitatea.

Speciile au fost despărțite de numeroși factori, printre care se găsește și cel geografic. Din acest „rău” primordial s-ar fi ramificat ulterior milioane de alte „răuri”, fiecare cu trăsăturile lui particulare, dar putând fi identificate într-un trunchi comun îndepărtat. Richard Dawkins merge pe ipoteza descendenței tuturor oamenilor de pe tărâmul african, dar, foarte interesant, din-

tr-o mamă comună tuturor, o „Eva africană” (sau „mitochondrială”), și nu una biblică, așa cum am fi tentați să credem. Spre deosebire de ADN-ul nostru obișnuit, cel mitochondrial provine doar de la mamă și rămâne neschimbat, „filiatia” putând fi urmărită clar. Astfel, în anii 1980, mai mulți specialiști din Berkeley, California, au pus la cale un studiu al ADN-ului mitochondrial provenind de la 135 de femei în viață, provenind din toată lumea. Mergând pe urma acestei informații genetice materne neinfluențate de-a lungul timpului, specialiștii au ajuns la concluzia că toți suntem fiii și fiicele acestei „mame” negroide de acum aproximativ 200.000 de ani. O altă informație interesantă oferită de astfel de studii este aceea că ne înrudim unul cu celălalt mai mult decât am putea să ne imaginăm vreodată. Atunci când cineva spune că este descendent al unei familii regale, acea persoană nu este departe de adevăr, oricât de mare i-ar fi orgoliul rangului nobiliar. De fapt, toți oamenii pot spune că se înrudesc cu o regină, căci toți au pornit din același „rău primordial” de ADN din care s-au despărțit alte milioane de ADN-uri. Două persoane care călătoresc dimineața în autobuz și stau pe scaune alăturate nu se cunosc și nici nu bănuiesc probabilitatea de a se înrudi. Mergând pe același raționament, este tot atât de posibil ca eu să fiu văr cu soția mea și că nu trebuie să merg prea departe în ascendența mea până voi întâlni o joncțiune cu spița ei, ne asigură autorul.

Cartea naște întrebări, dar risipește și mistere. Richard Dawkins, unul dintre biologii contemporani de frunte, provoacă cititorul prin abordarea unor teme comune de reflecție privitoare la lume și trăsăturile ei pe care tindem să le trecem cu vederea, dar care ascund mecanisme sofisticate de evoluție. *Un rău pornit din Eden* poate fi privită și ca o variantă mai accesibilă a unei cărți mai vechi a lui Dawkins, *The Selfish Gene* [Gena egoistă], în care autorul pune în centrul evoluției vieții ADN-ul.

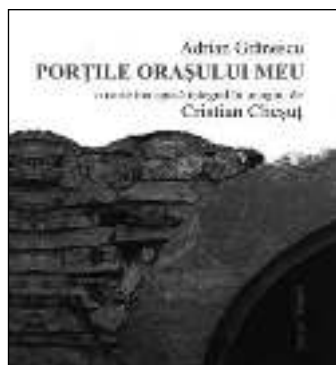
Biologul britanic, un om de știință cu o viziune ateistă asupra lumii, nu crede într-un Creator care ar fi dăruit brusc fiecărei specii calitățile necesare supraviețuirii într-un anumit mediu. El refuză lumii minunea de a fi fost creată și încearcă să explice evoluția ADN-ului în termeni laici. Așa cum crede că nu Dumnezeu stă neapărat în spatele tragediilor inexplicabile la care este supusă omenirea. Toate arată că trăim într-un univers al forțelor fizice oarbe, că natura nu ține cont de reguli și de moralitate, ci doar de perpetuarea genetică și de perfecționarea în vederea adaptării și supraviețuirii. Cu alte cuvinte, suntem în mijlocul unui univers al indiferenței, fără a ști cu certitudine nimic în legătură cu viitorul.

Putem doar analiza ceea ce ne oferă natura și de a ne dezvolta mecanismele necesare de apărare. ADN-ului nu îi pasă de nimic, el doar există, iar noi „dansăm” după muzica lui.

Toate luptele date de organisme, conștient sau nu, au menirea de a conserva cât mai bine informația genetică și a asigura supraviețuirea speciei lor. Un bun exemplu este dezvoltarea ochiului, pentru a cărui evoluție a fost nevoie de mai puțin de jumătate de milion de ani până la dobândirea acuității de percepție actuale, el dezvoltându-se din regiuni fotosensibile ale pielii. Omul este asemenea unui program informatic programat încă de la început să moară și să se perpetueze. În codul programului pe care îl încorporăm nu intervine un „Programator”, acest „software” uman având darul de a se autoregla, dar și de a supraviețui unor „virusi” care încearcă să îi afecteze funcționarea.

Dincolo de ceea ce s-a întâmplat pe Pământ, viața în alte galaxii este puțin probabilă, dar oamenii trimit mesaje spre nicăieri, reprezentări iconice pe care o altă civilizație să le poată descifra. Aceasta este ideea centrală a capitolului *Bomba replicăției*. După cum arată autorul, ipoteticele forme de viață din univers nu ar fi putut depăși anumite „praguri” ale evoluției. Dacă o altă civilizație ar descoperi vreodată plăcuța pe care noi am trimis-o în spațiu la bordul misiunii Voyager, în 1977, aceasta descriind geneza planetei noastre într-un limbaj universal inteligibil care îi aparține astronomului american Carl Sagan, ei ne vor considera mai evoluți decât o civilizație primitivă, având, probabil, aceeași atitudine pe care o avem noi astăzi față de minunile Antichității. Raportându-ne la o civilizație extraterestră, rezultatul evoluției umane nu ar mai părea atât de spectaculos. Este puțin probabil ca o plăcuță cu două personaje goale, dar cu mâinile ridicate în semn de pace, trimisă de noi în cosmos, să poată fi vreodată primită și citită de o altă formă de viață de la care, în ciuda evoluției noastre tehnologice, nu am primit nici cel mai mic indiciu.

Richard Dawkins, un om de știință care nu are revelația credinței privind minunea unei flori și nici nu o pierde, asemenea lui Darwin, contemplând o viespe, derulează întreaga evoluție și selecție a organismelor folosind o terminologie accesibilă oricărui tip de cititor care vrea să lumineze uriașa taină a existenței noastre aici.

ADRIAN GRĂNESCU, *Porțile orașului meu*. O carte transpusă integral în imagini de Cristian Cheșuț. Prefață de Mircea Petean. Cluj-Napoca: Tribuna, 2012.

Volumul este „un splendid ghid sentimental al Clujului etern”. Textele „pline de muzicalitate și sentimentalism” ale lui Adrian Grănescu, completate de grafica lui Cristian Cheșuț, oferă o incursiune originală în istoria mai veche și mai nouă a urbei, prin situații, evenimente și imaginea apropiaților. Sunt evocări care converg spre un gând principal: „Doamne, fă ca orașul meu să fie-n veci iubit de toți fiii săi...”

Despre mâncăruri și ospețe la curtea regelui MATIA

Lukács József

OSURSĂ INTERESANTĂ de documentare despre curtea regelui Matia se găsește în cartea umanistului Marzio Galeotto (1427-1490), o scriere despre vorbele și faptele marelui rege al epocii renascentiste.¹ Cu rezerva că cele relatate de Galeotto sunt valabile pentru obiceiurile din curtea regală și cu sublinierea faptului că nu avem informații despre măsura în care obiceiurile de la curtea regală erau imitate în gospodăriile nobililor sau ale burgheziei, merită evocate câteva dintre informațiile din această lucrare.

Putem afla, de exemplu, că era servită o extraordinară varietate de carne: de la carne de găscă, rață, clapon, fazan, potârniche, graur, la carne de vițel, de porc, de mistreț și până la tot feluri de pești, fiecare fel de mâncare fiind servit cu altfel de sos. Sosurile variau în funcție de carnea folosită și erau diferit condimentate, în special cu șofran, cuișoare, scortişoară, piper și ghimbir. Existau sosuri *aut merguntur* și *aut con-*

1. *Martius Galeot könyve Mátyás király jeles, bölcs és elmés mondásai és tetteiről* [Cartea lui Martius Galeotto despre faptele însemnate și vorbele înțelepte și spirituale ale regelui Matia], în Kazinczy Gábor, *Mátyás király: Kortársai tanúsága szerint* [Regele Matia în mărturiile contemporanilor săi], Pest: Ráth Mór, 1863, p. 1-72.

diuntur, adică sosuri mai subțiri și altele mai dense.

Obiceiul era ca în timpul mesei oamenii să se așeze în jurul unor mese dreptunghiulare – „obicei rămas încă de la romani“, nota umanistul Galeotto. Toți mâncau din aceleași oale și nu foloseau furculițe, „cum este obiceiul în Italia de peste râul Pad“. Fiecare persoană de la masa regelui avea o bucată de pâine (*Quisque enim mensam ante se paniceam habens*), scotea carnea din oala comună cu degetele, o îmbucătățea și și-o vâră în gură tot cu degetele. Bucata de pâine, numită în relatarea lui Galeotto *mensa panicea*, se poate traduce direct prin *masa de pâine*, expresie ce se referă la acea bucată sau felie de pâine pe care oamenii din epocă o țineau în mână, în fața lor, ca suport al bucății de carne, având rolul de a opri scurgerea sosului.

Potrivit lui Galeotto, aceste obiceiuri făceau ca servirea mesei să se termine deseori cu pătarea hainelor, participanții la ospețe neputând evita murdărirea prin scurgerea sosurilor. Din cauză că își băgau degetele în sosuri, toți aveau degetele și unghiile îngălbenite din cauza șofranului. În timpul ospețelor erau purtate discuții serioase, alteori se glumea sau chiar se cânta. Din acest motiv, la ospețe erau prezenți muzicanți și lăutari,

care cântau îndeosebi fapte de arme și foarte rar cântece de dragoste.

În alt loc aflăm că postul era respectat cu strictețe; vinerea nu se mânca deloc carne și nici caș, brânză de oaie și ouă. Respectând posturile, se consuma mult pește, cu atât mai mult cu cât râurile din țară erau foarte bogate în pești. „Râul Tibiscus, sau altfel spus Tisa, nu este foarte lat, mai degrabă-i adânc, fiind atât de plin cu pești, încât oamenii de acolo spun că albia râului este plină numai pe două treimi cu apă, o treime fiind pești. Dar asta este doar o vorbă a țăranilor“, recunoștea în final Marzio Galeotto. Mai încolo afirma că peste tot existau râuri și lacuri ce posedau din belșug pești, astfel încât năvodul, oricând ar fi fost aruncat, nu rămânea niciodată gol. Dintre pești, cei mai îndrăgiți au fost mihalțul și știuca (în limba originală *lupos*, adică peștele-lup), care deseori atingeau și lungimea unui om. Regelui Matia îi plăcea și țiparul.

Antonio Bonfini, un alt cronicar al regelui Matia, a notat faptul că, odată cu sosirea în Ungaria a reginei Beatrice, a fost schimbat „modul de viață și starea umilă a bucătăriei de la curtea regală“, iar bucătăria italiană a fost împământenită acolo unde „înainte vreme regele Matia făcea ospețe strașnice cu prietenii“.

În textele unor autori din secolul al XV-lea s-au păstrat detalii despre cultura mesei regelui Matia. Într-o relatare scrisă de ambasadorii pricipelui elector de Rin, Peter Eschenloer și Hans Seybold, găsim descrierea nunta regelui Matia cu regina Beatrice³, care a avut loc în decembrie 1476. În această relatare sunt amintite bogățiile curții regelui și obiceiurile de la festinurile regale. Preiau din relatările acestor ambasadori detaliile evenimentelor. Masa de la încoronarea reginei Beatrice a avut loc la Székesfehérvár, reședința reginei, pe 12 decembrie 1476, într-o clădire cu o sală mare, boltită, iar festinul de la nunta a avut loc în palatul regal de la Buda în 17 decembrie 1476.

Ceremonia servirii mesei a fost asemănătoare la cele două festinuri. La masa re-

→

2. Antonio Bonfini, *Rerum ungaricarum decadés*, Francofurti, 1581, p. 631 (*Postquam autem regina venerat, mensas, et vivendi modum excoluit, fastidita domorum humilitate...*).

3. *Mátyás király menyegzője, 1476: A pfälzi választófjedelem követének hivatalos jelentése szerint* [Nunta regelui Matia din 1476 în relatarea ambasadorului principelui elector de Rin], în Kazinczy Gábor, p. 115-137. *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten. 1054-1717* [Vechi călătorii în Ungaria și în Peninsula Balcanică], red. Szamota István, Budapest, 1891, p. 105-108.

• Banquet regal. Ilustrație: Jean Fouquet, *Grandes Chroniques de France*, 1460. Paris, Bibliothèque Nationale, Département des manuscrits, Français 2813, f. 473v.

Sub formă de gheață

Apa în sine nu m-a interesat niciodată. Părea prea vidă, cu toate că putea să ascundă nenumărate secrete. Mult mai interesantă era în timpul iernii, sub formă de gheață. Rezervoarele mari de apă, chiar și lacurile, mai ales cele de munte, dispăreau iarna sub stratul gheții și al zăpezii. În fața mea la fel dispărea și viața, stârnită de apă. Deoarece mi s-a zis că în lac s-a înecat ursul, prea greu ca să se poată ține chiar și pe acele ghețuri late, mă opream pe mal în așteptare.

Măcar cea mai mică atenție

Un timp nu am vorbit deloc. Aveam temei să cred că de acum se va auzi glasul inimii mele, dar domnea o tăcere surdă. Priveam femei frumoase cum intrau și ieșeau, fără să-mi acorde măcar cea mai mică atenție. Nu știu să estimez dacă am fost eu cel despărțit de ele sau ele de mine. Inima mută doar exista, încăpătoare ca o biserică, legată de mine cu neputința de a se desprinde.

În afară de picăturile de rouă

Însă aurul nu exista cu adevărat. Am fost învățat să caut aurul în zilele însorite, printre frunzele căzute toamna timpuriu. Eram convins că frunzele ridicate de vânt își pierd polenul auriu care se depune pe firele de iarbă. În afară de picăturile de rouă nu găseam acolo nimic ce ar putea fi aur. Apoi stăteam în tufiș la pârâu, iar pădurea îmi răspundea cu foșnetul său tăcut.

Paloarea nisipului

În timpul călătoriei mele prin deșert, singurul obiect care îmi atrăgea atenția era un glob de sticlă cu diagonală de câțiva metri aflându-se la o anumită distanță de mine.

Interiorul globului era o pată neagră, de departe nu reușeam să întrezăresc ce înfățișa. Globul aluneca pe dune de nisip palid, absolut fără foșnet, și atunci aveai impresia că plutește în aer. Sticla scînteia orbitor, justificând paloarea nisipului. Nu, sticla trebuia să fie sticlă, altfel ar trebui să susținem că viața nu este viață.

Suprafețe aspre

Clădirea era compusă numai și numai din scări. În ciuda tuturor încercărilor, nu am reușit să găsească înăuntru nimic altceva, peste tot doar trepte, urmând una după cealaltă, cu suprafețe aspre. Deși starea și aranjamentul lor permiteau drumeții destul de lungi, niciodată nu garantau întoarcerea, nici măcar întoarcerea la locul de unde s-a pornit. Era greu de constatat dacă te apropiau de țintă sau dimpotrivă: impresia de a fi tot mai aproape de punctul de ieșire cu fiecare metru parcurs te însoțea mereu.

Din volumul *Niejasne istnienia* [Existențe neclare]
(Sopot: Biblioteka „Toposu”, 2009)

Traducere din limba poloneză de MATYLDA SOKOŁ

→

gelui, acoperită de trei covoare de mătase cu canafuri, pe care erau brodate blazoanele regelui și ale reginei, s-au așezat, alături de perechea regală, oaspeții de cel mai înalt rang. Alături de masa regelui, în sală au fost opt mese pentru alți oaspeți, printre care mama regelui, palatinul, episcopii țării, doamnele din suita reginei, marii dregători ai curții regale, ambasadorii.

Servirea mesei a urmat un anumit ritual, care a subliniat legăturile de vasalitate dintre aristocrați și suverani. Mâncărurile ce urmau să fie puse pe masa regelui au fost aduse de o procesiune de aristocrați din Ungaria, conduși de fiul regelui Cehiei și ducele de Silezia. Fiul regelui din Neapole – fratele reginei – a fost servit de patru aristocrați germani și de unul ceh; ambasadorul Veneției și ducele de Bavaria au fost serviți de câte patru aristocrați maghiari. Toți cei care asistau la servirea mesei „au avut rangul de conte, baron sau cavalier de prestigiu”, precizează cronicarul.

Sala mare a palatului regal de la Buda, unde a avut loc ospățul, există în zilele noastre datorită lucrărilor de restaurare efectuate după al Doilea Război Mondial. Din

rămășițele parțial îngropate și parțial încorporate în alte ziduri, a putut fi refăcută, într-o formă foarte apropiată de cea originală, sala din secolul al XV-lea. Bolta gotică a acestei săli este rezemată pe un stâlp aflat în mijloc. Această sală a fost imitată la o scară mai mică la Cluj: construită în a doua parte a secolului al XV-lea, sala de mese, altfel spus refectoriul mănăstirii dominicane (azi franciscane), prezintă asemănări izbitoare cu sala mare a palatului regal de la Buda.

Potrivit relatării ambasadorului, în sală s-au aflat nouă mese, cea a regelui și încă opt mese, unde stăteau invitații acestuia. Fiecare masă avea un bufet pe care erau așezate mâncărurile și băuturile. În mijlocul sălii, în jurul stâlpului de piatră, s-a aflat un suport piramidal în opt trepte, pe care au fost așezate 560 de vase: cupe, potire, oale și alte vase de aur și de argint. Pe nivelul cel mai de jos al suportului au fost așezate două vase, de fapt două lavoare de argint, descrise ca fiind doi inorogi. Despre folosirea acestora nu s-au păstrat detalii. A fost amintit doar că, la terminarea mesei, „regele și regina s-au spălat pe mâini și s-au ridicat de la masă”.

Pe bolta sălii era fixat un butoi de argint „cu nenumărate țevi și robinete”, de unde erau alimentate cu vin mesele din sală. Printre mese, pe podea, a fost așezată o fântână arteziană din argint, iar în jurul fântânii cinci coșuri de pâine, tot din argint.

Fiecare dintre cele opt mese ale invitaților a avut ca anexă câte un bufet cu preparate servite în vase din metale prețioase, astfel că ambasadorii au numărat în sală, în total, 980 de vase.

Descrierile preparatelor nu s-au păstrat. Ambasadorul a amintit că la festinul de la încoronare au fost pregătite 24 de feluri de mâncare, dar – din cauza timpului scurt rămas pentru servirea mesei – au fost oferite doar 12. La masa de la nunta regală au fost servite „12 feluri de mâncare, dintre cele mai alese”.

Merită să fie nuanțat termenul de „fel de mâncare”. Potrivit unui cercetător de prestigiu al istoriei alimentației, Gundel Károly, prin „un fel de mâncare” se înțelegeau mai multe preparate servite în același timp pe masă.

În drum spre Indii

Nora D. Colțea

ULTIMA PREMIERĂ de la Studioul Euphorion al Teatrului Național din Cluj, a treia dintr-un grupaj de cinci cuprinse într-un proiect teatral al dramaturgilor clujeni contemporani, *Cluj 05 Teatru*, a fost *Drumul spre Indii* de Ovidiu Pecican și Alexandru Pecican. Cei doi autori, născuți și crescuți în Arad, au poposit la Cluj de foarte tineri. Ovidiu pentru a-și întregi ființa și impulsul spre istorie, iar Alexandru pentru a-și împlini abilitățile ludice, urmînd cursurile de regie ale Facultății de Teatru de la universitatea clujeană. Jucăuși, cameleonici, cu o extraordinară mobilitate interioară, ei sînt mereu în lume. O lume caragialiană, din perspectiva trăirii în mijlocul oamenilor, în dorința nestăvilită de a stabili mereu contacte, relații, schimburi ideatice. Ovidiu și Alexandru, veri primari (și nu frați, cum multă lume crede, ceea ce nici nu e prea departe, de fapt, de adevăr, relația dintre ei depășind cu mult „gradul doi“), neliniștiți și implicați în viața urbei prin însuși parcursul existenței lor, au imaginat mai multe piese de teatru, reunite în volumul *Arta rugii* (2007), precum și un roman SF, *Razzar*, apărut în 1998.

Drumul spre Indii, scris în 1984 și cuprins în volumul de teatru *Arta rugii* (2007, premiat de filiala clujeană a Uniunii Scriitorilor), iese la public abia acum. Printr-o „licență regizorală“, Vadas László a optat pentru plasarea acțiunii într-un ospiciu, unde medicul psihiatru ne introduce în bucătăria internă a vindecării bolnavilor. Asistăm astfel la o ședință de psihodramă în care boierii din ospiciu se vor mobiliza, cel puțin la nivel ideatic, în pregătirea unei călătorii spre India, unde îi așteaptă comori nenumărate, mirodenii scumpe, mătăsurii somptuoase. Drumul lor, presărat cu imagini fastuoase proiectate pe un ecran – tot atîtea imaginațiuni ale minții lor –, este menit a-i readuce într-o stare de sănătate, zdruncinată, poate, de prea multele și variatele probleme din viața de dincolo de zidurile ospiciului. Preumblîndu-se printre boieri, Vodă mustește de idei: pentru a pleca în călătorie, va construi propria flotă; banii vor fi adunați din biruri; poporul va trebui să ducă în spinare aceste taxe în urma căroră „flotila“ va fi încropită. Un alt gînd genial al aceluiași Vodă constă în a împînzi „Evropa“ cu copiii româncelor plecate în „pelerinaje“ vestice. Și-atunci „Evropa a noastră fi-va“. Se va vorbi românește peste tot, se va institui un adevărat imperiu. Textul abundă de trimiteri, de o satiră violentă, la viața politică actuală. Flota pe care țara, cu mari sacrificii, o pune pe picioare va fi vîndută însă de nimeni altul decît de Vodă. Schimbînd finalul pîsei pecicaniene –

• Imagine din spectacol. Foto: Nicu Cherciu

în care călătorii atingeau pămîntul Indiei, găsind acolo, spre marea lor uimire, niște „aschimodii“, „slăbănogi și schilozi“, „mai flămânzi ca ai noștri“, și care, spre uluirea boierilor, „glăsuiesc pre limba noastră“, frații veniți de peste mări și țări liniștindu-și „compatrioții“: „Fraților, am venit cu gânduri bune! Noi suntem frații voștri din Evropa turcului. Vă aducem fericirea ca să trăiți bine!“ –, opțiunea regizorului se îndreaptă spre rămînerea/reîntoarcerea în captivitate.

Psihodrama este pusă la cale de Doctor – Andrei Brădean (Istoricul-gramătic în același timp). Boierii, maleabili, se transformă de la un moment la altul, din supuși docili în figurile amenințătoare, ofensive la adresa unui domnitor incapabil să mai conducă destinele „țărișoarei noastre“. Actrițele devin comisul Iacob – Elena Ivanca, boierul Hîncul – Ileana Negru și boierul Iordache – Patricia Brad-Boaru reușesc să-și individualizeze personajele printr-un comic savuros presărat cu ticuri nervoase. În interpretarea Elenei Ivanca, Iacob comisul are obsesia maniacală de a culege mereu scame de peste tot, cu o figură de supus umil și care, speriat de „ieșirea la rampă“, așteaptă cu nerăbdare să-și termine replica pentru a se ascunde în spatele unor ochelari imenși. Ileana Negru face din boierul Hîncul un prostănac hitru, care mereu închide un ochi, ca pentru a nu mai vedea atîtea nedreptăți făcute de un Vodă despot. Vistierul Iordache al Patriciei Brad-Boaru are ochi imenși, ieșiți aproape din orbite de spaimă din cauză de vistierie, care e ca

„hornul cuptorului... Bate vîntul, doamne. Bate vîntul“. Leonard Viziteu (Mitropolitul) conferă personajului doza de slugărnice, dublată de viclenie, pe care acesta o cere. Vodă, în interpretarea lui Emanuel Petran, trece cu nonșalanță nedisimulată de la starea de euforie, provocată de ideile genaloide, la melancolica aducere-aminte a unei copilării fericite, ajungînd la zbaterea neputincioasă a omului neîmpăcat cu trecutul, care nu mai poate fi schimbat în niciun chip și care îi declanșează adevărata criză existențială. Pilon al întregii povești, Emanuel Petran-Vodă ține cîrma goletei în fabuloasa călătorie spre Indii.

Cronica măreață pe care Vodă a poruncit să fie scrisă, într-un preamărirea faptelor lui de vitejie și propășire a poporului pentru care, de fapt, nutrește un imens dispreț, eșuează între zidurile ospiciului. „V-am luat pămînturile și n-ați zis nimic. V-am închis școlile pentru pruncii voștri și n-ați zis nimic. V-am luat pîinile și ați mulțămît. V-am călcat în coștele calului ca pe niște zdrențe și voi mi-ați pupat mîinile. V-am scuipat în față și v-am izgonit în lume. Ați luat calea bejeniei, prin străini, și acolo îmi slăviți numele... Puah!“, trăiește voievodul momentul deșteptării la cruda realitate a spitalului. Ori, poate, a spațiului concentraționar în care până și cel ce asuprește este nefericit? Fiecare spectator va răspunde după cum simte că ar fi mai adecvat. ■

Repetabila Românie și trecutul niciodată încheiat

Diana Damian

PIESA *DRUMUL spre Indii* a avut de curând premiera în Studioul Euphorion al Teatrului Național „Lucian Blaga” din Cluj, ca parte a programului *Cluj 05 Teatru* al Asociației Jad, care aduce în fața publicului mai mulți autori clujeni în viață. Autorii, Ovidiu Pecican și Alexandru Pecican, împreună cu regizorul Vadas László, aduc în fața spectatorilor, într-o cheie tragicomică, unele dintre temele existențiale, devenite leitmotive, ale României noastre de ieri, de azi și dintotdeauna. Tocmai din acest motiv piesa, scrisă în 1984, despre evenimente care au avut loc cu sute de ani în urmă, se dezvăluie spectatorilor drept piesa în desfășurare chiar azi la jurnalele de știri televizate ori radiofonice. Mereu România a fost o țară frumoasă și încă bogată, din care o mână de oameni furau cu nesăț tot ce prindeau și ce puteau (caii, aurul, grânele). Realismul simplist este, în *Drumul spre Indii*, înlocuit de o perspectivă fals istorică, de fapt parabolică, asupra scenariilor politice arhetipale care surprind altă realitate, mai adâncă, decât cea perceptibilă imediat. Impactul emoțional este puternic, atât în zona exploatarei umoristice a subiectului – un voievod recent înscăunat de turci în Moldova caută calea cea mai la îndemână de a rezolva problemele locului –, cât și în cea dramatică, unde încadrarea subiectului într-o ramă (punerea în scenă a unei psihodrame de către un terapeut dintr-un stabiliment de sănătate mentală) captează și solicită reacții empatice imediate. Actorii – Emanuel Petran (Vodă), Elena Ivanca (comisul Iacob), Ileana Negru (vornicul Hâncul), Patricia Brad-Boaru (vistiernicul Iordache), Leonard Viziteu (Mitropolitul) și Andrei Brădean (istoricul/doctorul) – reușesc să treacă, într-un timp-record și convingător, de la starea de pacienți țarați, în gura cărora replicile se descompun ca în teatrul absurdului, dezvăluind mecanica și rutina limbajului, la statutul de suportași umani ai protagonistului angajat în auto-descoperirea originilor traumatiche ale stării sale. Iluminarea personală, stârnită de reactualizarea unei amintiri dureroase, readuce personajul în planul realității zguduitoare, precipitând o decizie pe măsură: respingerea și refugiul definitiv în tărâmul fantastic al decompensării psihice. O soluție „neagră” și, în același timp, eliberatoare, către care viziunea sumbră a regizorului conduce aproape matematic. Prim-

• Imagine din spectacol. Foto: Nicu Cherciu

planului ocupat de actori îi corespunde mereu un fundal plin când de clișeele cinematografice celebre ale istoriei imaginate în termenii celei de a șaptea arte (Sergiu Nicolaescu rămâne brandul pentru acest tip de eroizare națională), când de cele ale unei naturi minunate, încă virgine, despre care însă știm cu certitudine astăzi că este devastată metodic de o exploatare nesăbuită, dar permanentă. Între istorie, ecologie și psihologie, piesa confiscă atenția și acaparează

sufletește vreme de circa o oră un public redus, prin dimensiunile sălii, la intimitatea cu actorii, producând catharsisul așteptat, dar și alimentând cu interogații acute asistența. Plin de nerv, parodic shakespearian, Emanuel Petran oferă prilejul unui contrast puternic grupului de boieri, în care fiecare voce, cea infantil-vicleană a Ilenei Negru, cea grijuliu-maniacală a Elenei Ivanca, cea pulsional-crispată a Patriciei Brad-Boaru și, mai ales, cea umil-manipulativă a lui Leonard Viziteu, se confundă într-un cor de cvasimarionete politice, aproape o parodie vizibilă a corului din tragediile antice. Vizibil printr-un alt tip de contrast, cel dintre absurd și firesc, este *raisonneur*-ul Andrei Brădean, doctorul care asigură contactul pacienților lui cu realitatea, dar care eșuează, în demersul lui, nu dintr-o vină proprie, ci fiindcă realitatea... nu îl confirmă în bunele lui intenții.

Drumul spre Indii este o reîntoarcere la teatrul clasic (popular), în toată rotunjimea lui, teatrul pentru marele public (nu doar pentru specialiști), culmea, prin utilizarea câtorva procedee consacrate de avangardele secolului al xx-lea (de la Pirandello și Brecht la Piscator și Beckett). Textul prilejuiește un spectacol care, în același registru de accesibilitate ca și spectacolul *Insula* al Adei Milea, este potrivit unui teatru care, prin însuși statutul lui, este și se cuvine să fie național, adresându-se atât esteților, cât și unui public mai divers și mai mare. ■

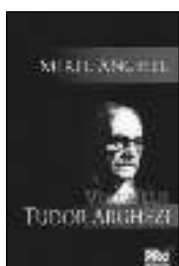

• Emanuel Petran. Foto: Nicu Cherciu

Cărți primite la redacție

• Flaviu George Predescu, *Chezășie pentru libertate*, Cluj-Napoca: Dacia XXI, 2012.

• Mirel Anghel, *Viața lui Tudor Arghezi*, București: Pro Universitaria, 2012.

• Alexandru Mărchidan, *Exil în inimă*, Pitești: Alean, 2012.

• Petre Rău, *Eden în cădere*, Galați: InfoRapArt, 2012.

OSPĂTUL FILOSOFILOR

1. Despre paranoia din punct de vedere existențial

PARANOIA ESTE o formă alterată a solipsismului. Sunt posibile cel puțin două forme de paranoia: fie descoperi că ești singurul existent real într-o lume în care toți ceilalți sunt simulări, fie realizezi că ești o simulare într-o lume reală. Prima formă a fost întemeiată de Philip K. Dick în nenumărate romane, expresia ei clasică fiind explorată în *Time Out of Joint*. A doua formă a fost expusă de regizorii James Mangold și M. Night Shyamalan în *Identity* și *Sixth Sense*. Ne vom referi în continuare la prima ilustrare a conceptului de paranoia, pentru că cele două variante își corespund reciproc.

Paranoia, „altă cunoaștere“, mai exact „cunoaștere alternativă“, este capabilă să altereze viziunea asupra lumii prin modificarea percepției. Dacă experiența consumului de substanțe halucinogene este orientată către căutarea necondiționată a plăcerii în vederea *deschiderii lumii ca vai*, paranoia nu poate fi înțeleasă în absența intensificării absolute a durerii (care izolează mai acut decât angoasa), relevând *lumea ca iad*. Dacă angoasa te scoate din circuitul lui *das Man*, la fel ca boala, care te teleportează din „cercul strâmt“ al rutinei zilnice, paranoia, ca transformare a percepției, ca excurs în subrealitate, este o călătorie în infern. Pe lângă izolarea extremă, paranoia mai aduce și despicarea *Dasein*-ului de *In-der-Welt-Sein*, mai simplu spus, separarea dintre sine și lume. Nu numai că individul este transportat din lumea aceasta, *Dasein*-ului îi este tăiată legătura dintre el și sine însuși. Pierzând *In-der-Welt-Sein*-ul și *Mit-Sein*-ul, asemenea acșilor din deșert, care sunt totuși legați de lumea abandonată prin firele resentimentului și nostalgiei, *Dasein*-ul se pierde pe sine.

„Lumea nu există, doar eu exist. Eu sunt zeul în jurul căruia se rotește lumea. Nici eu nu mai exist...“ Pentru a ilustra separarea dintre sine și sine putem face apel la autoritatea lui Eminescu: „Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țin, / Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu. / Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură / Încet repovestită de o străină gură, / Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost. / Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost / De-mi țin la el urechea – și răd de câte-ascult / Ca de dureri străine? ... Parc-am murit de mult“.¹

În paranoia lipsește legătura dintre individ și lume („sunt contrareprezentarea lumii“) și liantul dintre sine și sine („un ocean de smoală mă divide“). Teritoriul descoperit în inima lumii, în golul ființei, este iadul înțeles ca stare mentală. După cum îi arată etimo-

1. Mihai Eminescu, *Melancolie*, în *Opere alese*, vol. 1, ediție îngrijită de Perpessicius, București: Editura pentru Literatură, 1964, p. 76.

Paranoia

Ștefan Bolea

logia, paranoia este o formă de cunoaștere. De cunoaștere a lumii ascunse, a subrealității, a fondului întunecat al existenței, a evidenței că iadul este immanent, aici și acum. Dacă angoasa morții ne ajută să transgresăm inautenticitatea (condiția omenescă preamenească a *Dasein*-ului), paranoia ne scoate din lume și din noi înșine, spărgând unitatea inerentă a existentului („I am not what I am“² [Iago], „myself am Hell“³ [Lucifer]), relevând demonicul, mai precis caracteristica fundamentală a damnațiunii (eterna reîntoarcere a plevei, a mizeriei, a insuficienței).

Suferința trece dincolo de sine, ajungând la un *vanishing point*, în care nu mai există nici lumea, nici *Dasein*-ul, care au implodit, lăsând în urmă o umbră care schimonosește semnalmamentele existentului. Mai poți să te numești om dacă pierzi *In-der-Welt-Sein*-ul și *Mit-Sein*-ul? Imposibil! Atunci ce nume există pentru cel care, după ce a renunțat la lume și alteritate, s-a pierdut pe sine însuși? Paranoicul face parte din specia extraterestră, care și-a făcut sălașul în iad și cuibul în abis.

2. Paranoia și ambiguitate

DACĂ AM concepe ambiguitatea ca iluzie⁴, am avea un conflict între aparență și aparența esenței. S-a pierdut reperul esenței, încât discuția se rezumă la distincția dintre simularea α și simularea β . Ambiguitatea se reduce la un joc de reflexii: soarele nu mai luminează decât în peșteră, fiind o imitație pe calculator a soarelui prim. De la ambiguitatea ca iluzie, trecem la ambiguitatea ca *paranoia*: „totul este falsificat, totul – regizat“. Dacă interpretăm această idee auditiv, găsim descrierea sa în *Cadavre în vid* de A. E. Baconsky: „În biserica goală predică fără încetare un glas înregistrat pe o bandă de magnetofon“.⁵ Caracteristica ambiguității este privirea obturată, neclară. Vezi de fapt o transmisiune care simulează realitatea.

Realitatea poate fi observată din cel puțin trei unghiuri:

a) suprarealitatea (ezoterică, obscură, văzută cu „ochiul inimii“);

b) „realitatea“ (exoterică, banală, observată cu ochiul fizic);

c) subrealitatea (pararealitatea distorsionată a ambiguității, văzută cu ochii unui spirit maladiv).

Apelând la o psihanaliză drastică, putem spune că ambiguitatea este o isterie provocată de pierderea irevocabilă a esenței. Toate cele trei componente ale inautenticității deplâng pierderea esenței, a originii, a rădăcinii, a lui *arché*, constituindu-se ca modalități de gestionare a absenței principiului fondator. De altfel, cum să ne descurcăm într-o lume în care corespondentul esenței este aparența ei? Flecăreala „închide“, „omite [...] să revină [...]

2. William Shakespeare, *Othello*, Wordsworth: Ware, 1992, p. 5.

3. John Milton, *Paradise Lost*, ed. James Prendeville, Paris: Baudry's European Library, 1850, p. 106.

4. Jean Greisch, *Ontologie et temporalité: Esquisse d'une interprétation intégrale de Sein und Zeit*, Paris: PUF, 1994, p. 224.

5. A. E. Baconsky, Aleluia, în *Cadavre în vid*, București: Editura pentru Literatură, 1969.

la temei“, este „dezrădăcinată“.⁶ *Dasein*-ul sub curiozitate „se dezrădăcinează“.⁷ Ambiguitatea, ca iluzie, ca paranoia și privire neclară, osândită la o subrealitate distorsionată, falsifică. Nu mai putem fi *originari*, când noul α trimite la noul β (care trimite la γ , etc.) (curiozitatea⁸), nici atunci când plutim în lipsa de temei, orice deschidere devenind deschidere-închidere (flecăreala), nici atunci când nu suntem în stare să discernem între lumina originii și ceea ce este împrumutat, reciclat, derivat (ambiguitatea). Flecăreala este dezrădăcinare prin îndepărtarea de temei și prin dezaproprierea „esenței“. Curiozitatea este dezrădăcinare prin explorarea compulsivă a noului. Din punct de vedere teologic, putem întemeia curiozitatea ca împrăștiere: absența unui centru de greutate, absența unei direcții, absența unor comandamente interioare. Curiozitatea amintește de comportamentul unui sclav eliberat, incapabil să asculte de sine însuși, al unui sclav menit să-și schimbe stăpânul. Nu se observă că procesul înlocuirii noului cu noul nu aduce nimic nou. Greisch postulează o distincție între *mirare* și *curiozitate*.⁹ Putem înțelege această distincție nu numai prin diferența dintre o imobilitate *contemplativă* și o dispersie lipsită de sens. Mirarea face o breșă în ordinea prestabilită, aruncând o lumină nouă asupra obiectului contemplat. Prin mirare avem acces la sursă: vezi obiectul în originaritatea sa, așa cum nu l-ai mai văzut niciodată. Mirarea este de fapt un soi de privire fundamentală, în timp ce curiozitatea este o privire oarbă, care nu înregistrează nimic: vezi obiectul falsificat (pentru că nu te uiți cu adevărat la el), apoi te preocupi cu simulările sale succesive. Ambiguitatea este dezrădăcinare prin falsificarea distincției dintre sursă și derivație ori dezrădăcinare printr-o percepție falsificată asupra sursei. (Cine a fost primul? Creatorul sau creatura? Ambiguitatea vede doar umbra unei creaturi capabile să-și cloneze creatorul.) Ambiguitatea trebuie concepută ca distorsionare a privirii (mai general, a percepției). Nu mai există o primă privire, ci doar o privire târzie, programată să nu vadă „ce este ascuns“ (suprarealitatea ezoterică), să nu vadă „ceea ce este“ (realitatea ca atare), să vadă doar pararealitatea, falsul ca real („ce nu este“ drept „ceea ce este“ și realul ca fals („ce este“ prin „ce nu este“). Dacă ambiguitatea este modalitatea de a explora inautenticitatea, prin ce mijloc avem acces la autenticitate? Clipele în care percepem fulgerător *esența existenței*, în care ne sincronizăm conștiința la adevărul personal, în care facem saltul către o regiune de cele mai multe ori acoperită, obnubilată sau de-a dreptul falsificată, momentele extatice de trezire țin de o iluminare subită, probabil metafizică, greu de redat într-un discurs riguros. Este însă evident că acele momente vor fi schimonosite de-a lungul imersiunii în cotidianitate de jocul ambiguității, care va face tot posibilul pentru a arunca cu noroi pe o pretinsă relevare a existenței. Atunci când trăiești toată viața căzut în inautenticitate, autenticitatea ți se va dezvălui inevitabil tot ca inautenticitate.

6. Martin Heidegger, *Ființă și timp*, traducere de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București: Editura Humanitas, 2003, p. 231.

7. *Ibidem*, p. 235.

8. Curiozitatea răspunde la întrebarea: „noul s-a învechit“ cu „Nu și noul «nou»!“

9. Greisch, p. 222.

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- ALBA IULIA, Librăria Humanitas, Bd. 1 Decembrie 1918, bl. M8-M10.
- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- GALAȚI, Librăria Humanitas, str. Domnească, nr. 45.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade”, Bd. Republicii, nr. 5.
- PIATRA-NEAMȚ, Librăria Humanitas, str. Ștefan cel Mare, nr. 15, Galeria „Viorel Lascăr”.
- RÎMNICU-VÎLCEA, Librăria Humanitas, Calea lui Traian, nr. 147, bloc D2, parter.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran”, str. Florimund Mercy, nr. 1.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Joc Secund”, str. Lucian Blaga, nr. 2.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).
- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai”).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

APOSTROF
revista a uniunii scriitorilor

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
AMALIA LUMEI
IRINA PETRAȘ
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

Revista apare cu sprijinul:

- Fondului Cultural Național
- Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:
Revista Apostrof, cp 1095, op 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor
interne, editată de RODIPET SA,
la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a
Asociației Revistelor, Imprimeriilor
și Editurilor Literare (ARIEL),
asociație cu statut juridic,
recunoscută de Ministerul Culturii
și Patrimoniului Național.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor
Statutului, Uniunea Scriitorilor
din România nu este responsabilă
pentru politica editorială a publicației
și nici pentru conținutul materialelor
publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat poștal, pe adresa:
Toroczky-Lukács Iosif
Fundația Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, cp 1095, op 1 Cluj, cod poștal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundația Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907

Cont bancar:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Société
Générale, Sucursala Cluj.
Prețul abonamentului, pentru persoane fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere.

Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui abonament:

Fundația Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907

Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),
deschise la BRD-Groupe Société
Générale, Sucursala Cluj, Bd. 21
Decembrie 1989, nr. 81-83,
SWIFT: BRDEROBU

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF			
Revista revistelor			2
• IN MEMORIAM			
Alexandru George			2
Constantin Țoiu			2
• PUNCTE DE REPER			
Ioanichie Olteanu, în volum	Iulian Boldea		4
• POEME			
	Alexandru Petria		5
• CRONICA LITERARĂ			
Petreștii sau despre intimitate	Irina Petraș		6
O autobiografie mascată	Ștefan Borbély		7
• SUB LUPA MEMORIEI			
Ken Jowitt, secolul lui Lenin și noua dezordine mondială	Vladimir Tismăneanu		8
• O CARTE ÎN DEZBATERE			
Arta memorialistului	Irina Georgescu		10
Îndărătul cortinei	Al. Săndulescu		12
• DOSAR: CERCUL LITERAR DE LA SIBIU – I. NEGOIȚESCU			
Argument	Farkas Jenő		13
Epistolar	I. Negoitescu		16
Maghiarii	I. Negoitescu		18
Cerchiștii sau profesorii pe care i-am ratat	Marta Petreu		20
• ARHIVA 'A'			
Constanța Buzea			22
• CU OCHIUL LIBER			
Hybris liric	Constantina Raveca Buleu		23
Țuculescu's Blues Band	Ovidiu Pecican		24
Evoluția pe repede înainte	Mirel Anghel		25
• SECRETELE ORAȘULUI-COMOARĂ			
Despre mâncăruri și ospete la curtea regelui Matia	Lukács József		26
• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER			
Existențe neclare (traducere de Matylda Sokol)	Jakub Kornhauser		27
• CRONICA TEATRALĂ			
În drum spre Indii	Nora D. Colțea		28
Repetabila Românie și trecutul niciodată încheiat	Diana Damian		29
• OSPĂȚUL FILOSOFILOR			
Paranoia	Ștefan Bolea		30